D-19212

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა
და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი

ლ.ი. კეკელია

საქართველოს ეროვნული მოგზაურობა და ოსმალთა ეროვნულობის საკითხები
(XVII ს. მეორე ნახევარი)

სადისერტაციო ნაშრომი წარგენილი
ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატის
სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად

მეცნ. ხელმძღვანელები
აკად.ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი
და ისტ.მეცნ.კანდ. გ. პაიჭაძე

თბილისი. 1968 .

Академия наук Грузинской ССР

Институт истории, археологии и этнографии
имени Н.А.Джанашиа

Д. Д. КАЧАРАВА

ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ГРУЗИИ И ВОПРОСЫ СНОШЕНИЙ С РОССИЕЙ

(вторая половина XVII в.)

Диссертационная работа на соискание ученой степени кандидата исторических наук

Научные руководители
акад. Н.А. Бердзенишвили
и канд.ист.наук Г.Г. Панчадзе

Тбилиси • 1968 •

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სარჩევი

შესავალი 1–35

საკითხის ისტორიოგრაფიისა და
ძეგლებისათვის 1–18

საკვლევ საკითხის შესახებ არსებულ
წყაროთა დახასიათებისათვის 18–24

ქვეყნის საერთაშორისო
ვითარების დახასიათებისათვის . . 24–35

თავი I. რუსეთ-საქართველოს
ურთიერთობა XVII საუ-
კუნის 50-ან წლებში . . . 36–90

თავი II. პოლიტიკური ვითარე-
ბა ადმინისტრაციულ სა-
ქართველოში XVII საუ-
კუნის 60-80-ან წლებში
და რუსეთთან ურთიერ-
თობის საკითხი 91–171

თავი III. პოლიტიკური ვითარე-
ბა დასავლეთ საქართ-
ველოში XVII საუკუნის
60-80-ან წლებში და რუ-
სეთთან ურთიერთობის
საკითხი 172–213

დასკვნა 214–222

ბიბლიოგრაფია 223–235

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შესავალი

საკვლევის ისტორიოგრაფიისა და აქტუალობისათვის. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის საკითხი საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი კარდინალური საკითხია. იგი დიდი ხანია იპყრობს ქართველ საზოგადოებას და მეცნიერული აზრის გამოჩენილ წარმომადგენლებს ყურადღებას. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასასრულსვე ქართული მეცნიერული აზრის მრავალმა წარმომადგენელმა გააანალიზა ყურადღება რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათისა და ისტორიისადმი. მან ბევრი, მეცნიერულად საინტერესო დებულება წამოაყენა ამ საკითხის ურთიერთობის კარშემო.

ქართული მეცნიერული ისტორიული აზრის ისეთი წარმომადგენლები, როგორიც არიან ბაგინიშვილები, საინტერესო მოსაზრებას ავითარებენ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათზე საერთოდ, და ამ ურთიერთობის ისტორიის საკითხებზე კერძოდ. ამათ შრომები საინტერესოა არა მარტო ისტორიული კვლევის შედეგებისა და ხასიათის, არამედ ისინი ჩვენს ყურადღებას იპყრობენ როგორც პირველადი ისტორიული წყაროებიც, რომლებიც გამოსულან ქართველი ერის ისტორიული დრამის უკანასკნელი აქტის მონაწილეთა ხელიდან.

---

[1] ი. ბაგინიშვილი, ახალი ისტორია, თბილისი, 1941 წ.; ბაგრატ ბაგინიშვილი, ახალი მოთხრობა (გამოსცა ა. ერემიურმა) თბილისი, 1941, ვახტანგ ბაგინიშვილი, ისტორიული ალბერა, (გამოსცა ს. კაკაბაძემ) თბილისი, 1914.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის საინტერესო გამუქებას იძლევა საქართველოს XIX საუკუნის პირველი ნახევრის საზეიმო და პოეტიკური მიღებაზე, პოეტი და მოაზროვნე აღექსანდრე გარსევანის ძე ქავქავაძე ბაღის ისტორიული იასაბის გამოცემებში: "საქართველოს მოკლე ისტორიული ნაწერები და მგზავრობა 1801-დან 1834 წლამდე".[2]

ფრიად საყურადღებო ამრი აქვს განვითარებული ქართველი ხალხის დიდ პოეტს ნიკოლოზ ბარათაშვილის ბაღის ღექსში "საღლავი მეფის ირაკლისა" და პოემაში " ბედი ქართლისა".

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობა (როგორც XIX საუკუნეში, ისე ამ საუკუნეში) შეფარული მარეგულირებელი ტენდენციაა შეფასებას პოეტის XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ქართველ მეზღვაურეთა მხატვრულ, პუბლიცისტურ და მეცნიერულ ნაშრომში .

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისადმი ქართველი საზოგადოების ყურადღება განსაკუთრებით გამოვლინდა მის შემდეგ, რაც ილია ქავქავაძემ მოხვეს მოწონა ნაღვაწი: "ჩვენი ბაღი ჩვენადვე გვეყოფესო". ეს იყო ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აზეირების პერიოდი, პერიოდი, რომელსაც ხელმძღვანელობა ერის წარსულისა და აწმყის, მისი კულტურული, პოლიტიკური და ეკონომიური მოღვაწეობის აზინდა-ბინა ეროვნული განთავისუფლების მეადგილეობა. ამ დიდ ეროვ-

---

2 ა. ქ ა ვ ქ ა ვ ა ძ ე. მოგზაურობანი. ი. გ რ ი ბ ო ე დ ო ვ ი ს რედაქციით, 1940 წ.

3 იხ. ვ. ჩ ა ფ ი ა ნ ი. ილია ქავქავაძე. თბილისი, 1966; ე. ფ ო ნ ტ ა ძ ე. ნიკო ნიკოლაძის ისტორიული შეხედულებანი. თბილისი, 19 ; ი. ქ ა ვ ქ ა ვ ა ძ ე. ქართული ისტორიოგრაფიის საკითხები. თბილისი, 1962.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნულ მოძრაობაში ერთ-ერთი პირველი ადგილი ეჭირა ქართველი ხალხის ისტორიული წარსულის მეცნიერული შესწავლის საქმეს. ამ პერიოდში გაჩენილა დიდი მუშობა ქართული თუ რუსული ისტორიული წყაროების შესწავლისა და პუბლიკაციისათვის. უპირველესად ყოვლისა, პარტიულმა მკვლევარებმა გადაუდებელ, პირველი რიგის ამოცანად მიიჩნიეს იმ წყაროების პუბლიკაცია, რომლებიც ასახავენ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიას.

დიდი ინტერესისთვის და ძალაუფლი ენერგიით მოჭიდეს ხელი ქართველი ერის სულკეთილი ინტელიგენტურმა ძალებმა — მწერლებმა, საზოგადო მოღვაწეებმა და პედაგოგებმა — ი. ჭავჭავაძემ, ა. წერეთელმა, გ. წერეთელმა, ნ. ნიკოლაძემ, ნ. ლიმურმა, ი. გოგებაშვილმა, ნ. ფხაკაძემ და სხვ. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათისა და ისტორიის შესწავლას. მათ არა ერთი მეცნიერულად ორიგინალური დებულება თუ მოსაზრება შეეტანა ქართული საისტორიო მეცნიერებას ანალიზული საკითხების გარშემო. აქ შევჩერდებით მოიდან ნ. ფხაკაძის ნაკლებად ცნობილ, მაგრამ საინტერესო წერილზე: "მოსკოვი-მოსკოვი რუსთისა და საქართველოს შორის 1492-1664 წლებში"[4]. რამდენადაც იგი უშუალოდ ეხება ჩვენი კვლევის პერიოდს, დანარჩენ ქართველ მოღვაწეთა ისტორიული შეხედულებანი საერთოდ და კერძოდ, მათი თვალსაზრისი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათზე და ამ ურთიერთობის ფაქტორი ეფაქტების შესახებ საკმაოდ ნაფიქრალია განხილულ-გაშუქებული ქართული ისტორიოგრაფიაში.[5]

---

4 ი. ჟურნ. "ნ ა ბ ი ბ ი", 1871 წლის მაისი და ივნისი.

5 იხ. ფ. ა ნ ფ ა ლ ა ძ ი ს, ტ. ბ ა ვ ი ა ნ ი ს, ვ. ფ ი ნ ა ძ ი ს ა და სხვ. ისტორიოგრაფიული შრომები.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნ. ფუეიძე აანიშნავ წერილში მიცემენ ისიდეს რუსეთ-საქართველოს შორის 1492-1664 წლებში ელჩობა გაცვლის მიზეზებს და გვიჩვენებს, რომ რუსეთმა, რუსეთის მეფეებმა ძნელებელობის ყამს ვერ აკმაყოფილებენ დასმარება საქართველოს.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ბასიათისა და ამ ურთიერთობის ისტორიის ცალკეული საკითხების რევოლუციურ-დემოკრატიული შეფასება ნაწილობრივ დაიწყებას მიეცა ქართული ლიბერალურ-ბურჟუაზიული ისტორიკოსების მიერ გასული საუკუნის 80-იანი წლებიან, რაც განპირობა უფრო და უმეტესად ცარიზმის კოლონიური რეჟიმის გაძლიერებამ საქართველოში. ამ საქმეში, ე.ი. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის რევოლუციურ-დემოკრატიული გაგების მიჩქმალვის საქმეში, მეტრე ზელი ზელი შესრულა რუსული ოფიციალურმა ისტორიოგრაფიამ. ამ უბანზე განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი ნ. დუბროვინმა[6], ვ. პოგოდინ[7], ა. ბერჟეს[8] და სხვებმა. ნაკლი შრომები, საქართველოსა და კავკასიის ისტორიის, რუსეთთან ამ ქვეყნების ურთიერთობის ისტორიის საკითხებზე მიზნად ისახავენ ამ მიმართულებით შეფერილობა და აქ ზუსტი მმართველობის დამყარება-დამკვიდრების ისტორიული აუცილებლობის დასაბუთებას.

---

6 იხ. ნ. დ უ ბ რ ო ვ ი ნ ს შრომები: "Закавказье от 1803 г. по 1806 г.", Георгий XII, последний царь Грузии и присоединение ее к России", "1802 год в Грузии"("Вестник Европы" за 1868 г.); история войн и владычества русских на Кавказе" ,тт.1-VI (1871,1886-1888). "Кавказская война" და მისივ შინაარსობა და რედაქციით 1904 წელს გამოსული წიგნი. Утверждение русского владычества на Кавказе".

7 იხ. ვ. პ ო გ ო დ ი ნ ს შრომები:

8 ა. ბ ე რ ჟ ე , Присоединение Грузии к России,1880.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიას და ისტორიის საკითხებს მიეძღვნა აგრეთვე ბ.ესაძის წიგნი[9]. ავტორის კონცეფცია არსებითად არ განსხვავდება რუსეთის, ზეიმანდილელი ოფიციალური ისტორიოგრაფიული კონცეფციისაგან რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ხასიათის განსაზღვრაში. იგი საქართველოს საკითხში რუსეთის დინგენრესებას ხსნის ჩვეულებრივი მოტივით, მისი აზრით, "Россия видела, что Грузия стоит на краю гибели за право не отрекаться от веры христовой, а потому православное царство не могло хладнокровно смотреть на страдание единоверных братьев".

რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიის საკითხებს აგრეთვე შეეხო ცნობილი რუსი ისტორიკოსი ს.სოლოვიევი ფაქტის მრავალტომიან ნაშრომში — "Русская история"-ში. მაგრამ მის ერთულ ნაშრომში ჩვენთვის საინტერესო საკითხს მეტად მცირე ადგილი აქვს დათმობილი.

ს. სოლოვიევს ეკუთვნის პირველი ცდები, რუსეთიდან დამორების მისაღებად გაწეული, ფაქტიურად განმარტებულად მიაჩნია. იგი წერდა: "Грузия не могла дождаться, чтобы Россия в царствование Алексея управилась когда-либо с своими европейскими врагами и могла начать войну в отдаленном Закавказье. Грузинские цари указывали на персиан, как на главных врагов своих, от которых русский царь должен оборонить их. Но между Персией и Россией издавна происходили дружественные сношения, которые невыгодно было порывать"[10].

---

9 В. Эсадзе, Краткий очерк двухвековой борьбы русских на Кавказе, 1889.

10 С.М. Соловьев, История России с древнейших времен, т. XIII, кн. VI,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსულ ისტორიულ მეცნიერებაში, კერძო რუსულ ოფიციალურ ისტორიოგრაფიაში. ეს ის შეხედულებაა, რომელიც "ერთ-ერთი აქვს საერთო ქართულ ისტორიოგრაფიასთან შეჯიბრებს, ეუბნებიან და სხვა მათ ძმებს (როგორც ეროვნულად, ისე ორსტილიანობაც), მათი შრომა რუსულ ისტორიოგრაფიას ეკუთვნის, რომელიც საქართველოსა და მის ისტორიას რუსეთის იმპერიის საუნივერსიტეტო მასალად უყურებენ"[11]. ამიტომ მათი გამოკვლევები, რა სასურველია, იღებენ ეს წარწერებენ წინ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის მეცნიერულ შესწავლას.

რუსული, ოფიციალური ისტორიოგრაფიის კონცეფციის მიმართ ერთგვარ რეაქციას წარმოადგენდა რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათისა და ისტორიის შესახებ ქართული, ეროვნულ-პატრიოტული ისტორიოგრაფიის კონცეფცია. ქართულ ისტორიოგრაფიაში აღნიშნული მიმართულების წარმომადგენლები იყვნენ მ. ხელოვანიშვილი, ზ. ავალიშვილი, ა.ხალატიანოვი და სხვები.

მ. ხელოვანიშვილი ძირითადად ეიღებს ეკატერინე II პოლიტიკას და 1783 წლის ტრაქტატს. ამრიგად ისტორიას გაკვრით ეუბნა, მას მოხერხებულ რამეებიმე გვერდს უთმობს. ავტორის ძირითადი თეზისი შემდეგია: "Персия и Турция, между тем хотели грузинам за эти попытки сблизиться с русскими и редко обращая внимание на существование русского номинального верховенства утверждали свое фактическое господство — Персия в восточной, а Грузия в западной части Грузии"[12].

---

11 ნ.ბერძენიშვილი, ქართული მეცნიერების პერიოდიზაცია, (ი.ენიმეის მოამბე, ტ.XIII, 1943, გვ.264.

12 И. Хелтуплишвили, Вступление Грузии в состав Российской империи, Кутаиси, 1901.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ცენტრალიზებული მიმართულების მეორე წარმომადგენელი ნ. ავალოვი (ავალოვები) რუსეთ-საქართველოს შორის პირველადი ურთიერთობის წარმოშობისა და განვითარების საფუძველად მიიჩნევს საქართველოს სამეფოებისა და ინგერსებს მიიჩნევს. იგი წერს: "... сама Грузия нуждалась в помощи России и, не удовлетворяясь протекторатом, искала более тесного единения...не последовательная усилия русской дипломатии, а настойчивое искание русского подданства со стороны грузинских царей повлекло за собой присоединение Грузии... Словом, идея присоединения принадлежит Грузии, ее царям, но как она будет присоединена, на это дала ответ Россия",[13] აქ , რიგორც ჩანს, ავტორს მიღებული გამოუყენია ადრე მეფის რუსეთის პოლიტიკური (უფრო კეთილ ეკონომიური) ინტერესები კავკასიაში, მისი იმპერიალიზმის მოქმედების ადგილმაჩვენები და ეროვნული მეფეები და ა.შ. რუსეთის იმპერიალიზმის ეს მეფეები ადის ერთე მარქსიზმის ფუძემდებლებმა სასტიკად გაკიცეს[14].

რუსეთ საქართველოს ურთიერთობის ხასიათისა და ისტორიის შესახებ. დაწერილი ნ.ავალიშვილისეული ადასტურებისი განვითარეს ა. ხახანაშვილმა[15] და ა. ცაგარელმა[16].

---

13. В.Д. Авалов, Присоединение Грузии к России, СПБ, 1901, 17.

14 К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т.XVI, ч. II.

15 А. Хаханов "Столетняя годовщина присоединения Грузии к России"(см. журн. "Вестник Европы", 1901, кн. 1,стр. 340-366) ან. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, მეფე ირაკლის სიტყვები II, ტფ. 1910.

16 А.Цагарели,"Грузия",(см. энциклопедический словарь,т.IX а ,1893, стр. 795-801).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის მეცნიერული გაშუქებისათვის ბევრი გაკეთა ივ. ჯავახიშვილმა, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ამ პრობლემის ფაქტიური საკითხების გაშუქებისას განიხილავ ლიბერალურ-ბურჟუაზიული ისტორიოგრაფიის ერთგულ გავლენას. ამ უკანასკნელთაგან განსხვავებით ივ. ჯავახიშვილმა მეცნიერულად დაასაბუთა, რომ არა მარტო საქართველოს მეფენი და მთავრები მიისწრაფოდნენ რუსეთთან კავშირისაკენ, არამედ ასევე ძალიან საქართველოსთან კავშირ-ურთიერთობისაკენ მოისწრაფოდნენ დიდი რუსეთის მეფენიც, განსაკუთრებით XVIII საუკუნის 80-იანი წლებიდან[17].

რუსულმა ოფიციალურმა ისტორიოგრაფიამ, ისევ როგორც ქართულ ლიბერალურ-ბურჟუაზიულმა ისტორიოგრაფიამაც ბევრი გაკეთა, უმთავრესად ისტორიული მასალის გამოვლინებისა და აღწერის თვალსაზრისით, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ნამდვილად მეცნიერული ისტორიის შესაბამისად ზოგიერთი პირობის შესახებ, მაგრამ, რაც შეეხება მათი შრომების ზოგად თეორიულ, მეთოდოლოგიურ საფუძვლებს, ისტორიულ კონცეფციას იგი ხასიათდება ერთის მხრივ, დიდმპყრობელური შოვინიზმით და მეორეს მხრივ ადგილობრივი, ბურჟუაზიული ნაციონალიზმით[18].

---

17 ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის XVIII საუკუნეში, თბილისი, 1919.

18 იხ. Г. П а й ч а д з е, Русско-грузинские отношения в 1725-1735 гг., Тбилиси, 1965, стр. 5.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ქრონოლოგიურად შუნ-
ტიერულ შეფასებას საფუძველი ჩაუყარეს მარქსიზმის კლა-
სიკოსებმა, კ.მარქსმა და ფ. ენგელსმა ცხრილ განსაკუთ-
რებულ რუსეთის ოდენ ადმოსავლეთის, კერძოდ საქართველოს
მიმართ [19].

ვ.ი. ლენინმა ზუსტად განსაზღვრა საქართველოსადმი
მეფის რუსეთის დამოკიდებულების ბასიანი და ამ მიმართ
კოლონიზაციის მეთოდები [20].

ვ.ი. ლენინი ბაკის ფუნდამენტალურ გამოკვლევაში —
"კაპიტალიზმის განვითარება რუსეთში" არაერთგზის შე-
ეხო კავკასიისა და საქართველოს ისტორიული განვითარების
საკითხებს. კერძოდ გამთელილა ყურადღება რუსეთ-კავკასიის
და, მაშასადამე, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათზე.
დიდძალი ფაქტობრივი მასალის მეშვეობით ანალიზის საფუძ-
ველზე ვ.ი. ლენინმა კავკასიისა და საქართველოს ურთიერ-
თობა რუსეთთან XIX საუკუნის მანძილზე გაყო სამ პერიოდად,
პირველ პერიოდს უწოდა კავკასიის პოლიტიკური დაპყრობის
პერიოდი, ოდენ მეორეს — ეკონომიური დაპყრობის პერიოდი.

რუსეთ-კავკასიასა და რუსეთ-საქართველოს შორის
XIX საუკუნეში დამყარებულ ურთიერთობას ორნ ეტაპად ბა-
ვთ შორის მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობა, ურთიერთობა, რომელიც
მოამზადა რუსეთის მიერ კავკასიისა და საქართველოს პოლი-
ტიკური და ეკონომიური ათვისება, დაპყრობა. რუსეთ-საქარ-

---

19 К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т. 21, стр. 211.

20 ვ.ი. ლენინი, ტომეულებანი, ტ. 3, ბ3. 703.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ველის შორის ამ ხანგრძლივ ურიერთობის პერიოდს ჩვენ, ლენინური პერიოდიზაციის ანალოგიით, ვუწოდებთ კავკასიისა და საქართველოს იდეოლოგიური დაპყრობის პერიოდს.

საქართველოს საკითხი მეფის რუსეთის წინაშე, როგორც პრაქტიკული პოლიტიკის საკითხი დასვა მოლიდ XVIII საუკუნის ბოლოდან. მანამ კი რუსეთი მისაფის სხვა უფრო მნიშვნელოვანი საკითხებით იყო დაკავებული და მას საქართველოსადმი არ ეცალა, მაგრამ კიდეც რომ მოეცალა, იმ დროს მას ძალიან არ შესწევდა მორიგულ საქართველოში პრაქტიკულ პოლიტიკური ნაბიჯების გადადგმისადმი. ირანის წინააღმდეგ პეტრე პირველის გლაქტერბაც კი ნაადრევ დონისძიებად ჩათვალა კ. მარქსმა .

რუსეთის იმპერიალიზმ, ანგარიშს უწევდა რა საკუთარ შესაძლებლობებსა და საერთაშორისო ვითარებას, საუკუნეების მანძილზე კმაყოფილდებოდა საქართველოსა და კავკასიაში იდეოლოგიური შეჭრეთის დონისძიებებით (პოლიტიკური და რელიგიური ავტორიტეტის მოპოვება, კულტურული და საეკლესიო კავშირ-ურთიერთობის დამყარება, ეკონომიური და პოლიტიკური დაბეერვა, პოლიტიკური მოძრაობების გაჩენა-დარბევა და სხვა მისთანანი). XVIII საუკუნის ბოლოდან რუსეთის იმპერიალიზმს საქართველოს იდეოლოგიური დაპყრობის ამოცანა ძირითადად დამთავრებულად ჩასთვალა. ქვეყნის პოლიტიკური დაპყრობისათვის ნიადაგი მზადებულად მიიჩნია და მორიგი ნაბიჯის გადადგმისათვის — საქართველოს პოლიტიკური დაპყრობისათვის სხვა ხელსაყრელი პირობებიც შეიქმნა. მაგრამ ამ

21 Karl Marx, Secret diplomatic history of the eighteenth century, London, 1899, p. 90.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

პერიოდების დასასიათება ჩვენს ამოცანებს სცილდება, აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხანგრძლივი ისტორია სამ ძირითად პერიოდად შეიძლება დაიყოს: პირველი — იდეოლოგიური დაპყრობის პერიოდი, რომელიც გრძელდება XVIII საუკუნის ბოლოდან, მეორე — პოლიტიკური დაპყრობის პერიოდი, რომელიც გრძელდება XIX საუკუნის 60-70-იან წლებამდე და მესამე — ეკონომიური დაპყრობის პერიოდი, რომელიც გრძელდებოდა 1917 წლამდე. ასეთი პერიოდიზაცია სრულიად არ ეწინააღმდეგება მარქსიზმის ფუძემდებელთა თვალსაზრისს რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათზე და არც ენინისა და მისი მიმდევრების თვალსაზრისს.

აუსანიშნავია, რომ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათის შესახებ მარგებული პოზიციიდ[22] ამკვიცავ ენინურმა გაზეთებმა "ისკრამ" და "ბრძოლამ". ასევე სწორად შეაფასეს რუსეთ-საქართველოს ისტორიული ურთიერთობის ხასიათი ქართველმა ენინელებმა — [23] ი.ბ. სტალინმა, ვ. კეცხოველმა, ფ. მახარაძემ და სხვებმა.

სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის პირობებში კიდევ უფრო გაიზარდა მეცნიერული ინტერესი საერთო საბჭოთა ხალხების მეგობრობის ისტორიული ფესვების, ისტორიული წარსულისადმი, კერძოდ კი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისადმი.

---

22 Газ. "Искра", № 12, 1901 წ. და გაზ. "ბრძოლა", 1901, № 1.

23 ი.ბ. სტალინი, თხზულებანი, ტ.1, თბილისი, 1947, გვ. 32-55; ლ. კეცხოველი, ასი წლის იუბილეს გამო (იხ. გაზ. "ბრძოლა", № 1, 1901;) Ф. Махарадзе, Грузия в девятнадцатом столетии, Тбилиси, 1922.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიის საკითხებზე ფაქტი გამოქვეყნა ჰოლეს ფ.მიანარიისა[24] და მ.პოკროვსკის[25] შრომებში. მაგრამ აღნიშნული პრობლემის რიგი საკითხი მაინ შრომებში ვერ ჰპოულობდა ბოლომდე ობიექტურ მარქსისტულ-ლენინურ გადაწყვეტას. ყოველივე ამას ბოლო ნიუან და დასაბამი მისცა რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ხასიათისა და ისტორიის მარქსისტულ-ლენინურ,ობიექტურ მეცნიერულ გაგებას საკავშირო მეცნიერების მიერ ისტორიის საკავშირო სახელმწიფოებრივ კონკურსის გამოცხადებასთან დაკავშირებით გამოყოფილმა ჟურნალ.

საქმეთა კავშირის ხელმძღვანელობა ისტორიის საკავშირო სახელმწიფოებრივ-ნელის შესახებ 1937 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ (ი.ბ. სტალინი, ა.ა. ჟდანოვისა და ს.მ. კიროვის) შენიშვნები და მითითებანი, სადაც ხაზგასმით იყო აღნიშნული, რომ საქართველოს გადასვლა რუსეთის პროტექტორატში, ხოლო უკრაინისა — რუსეთის შემადგენლობაში, წარმოადგენდა ნაკლებ ბრალეულობას, იმასთან შედარებით, რაც საქართველოს მოუხდა ბურჟუაზიის ან ირანის ხელში[26].

რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ხასიათისა და ამ ურიერთობის ისტორიის ასპექტი გაშუქებულ ხელოვნად დაყენება საკითხი რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ანსახეული მასალების გამოვლენებისა და მათი ძველური გაშუქების შესახებ, აქამდე, ისტორი-

---

24 Ф.И. Махарадзе, Грузия в девятнадцатом столетии, Тбилиси, 1938.

25 М.Н. Покровский, Внешняя политика русского царизма; Дипломатия и войны царской России в XIX столетии და სხვ.

ის.ალ.ფერეულ მისი გამოსვლა ისტორიკ-მარქსისტთა პირველ საკავშირო კონფერენციაზე 1928 წელს ბიბლიო: "Труды Первой Всесоюзной конференции историков-марксистов", т.1, стр.484-496, М.1930.

26 ის. კ ნ ე ბ ე ლ ი, "К изучению истории" 1937, стр.38.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კისები უმეტესად ხედავენ საქართველოდან სამეფოდან გაქცეულ ხელს და მიიქცის ყურადღების გარეშე ეფუძნებენ მეფის რუსეთის საბუღალტრო-პოლიციურსა და ეკონომიურ ინ-ფორმაციებს საქართველოსა და კავკასიაში. ამ გარემოებამ მოიხიბლა არა მარტო საქართველოს რუსეთთან შეერთების ფაქ-ტის, არამედ ფრინველად, საუკუნეებში რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის მთელი ისტორიის ერთგული კვლევა. ჩვენი ნაშრომი ამ დიდ საქმეში მცირეოდენი წვლილის შეტანის ცდას წარმოადგენს. ბატონ ჩვენ ამ ცდასაც ვერ გავუძღებოდით, თუ ხელი არ გვქონდა ქართველი სამეფოს ისტორიოსების მ. პოლიევქტოვის, ნ. ბერძენიშვილის, გ.ხაჯიშვილის, ი.ციხ-ძის, ვ. დონდუას, ალ. ფერიცალიშვილის, შ.მესხიას, მ.ფუთაძის, ნ.მაჭარაძის, გ. პაიჭაძის, მ. ალექსიშვილის, ა. კოკოიძის, ვ. მაჭარაძის, ე. ალექსიძის, ფ.ალადგილის, ნ.ნაკაშიძის, ა. ილორიანის, ი.ფაბაკუას, ნ. ლეონიშვილის და სხვების გამოკვლევები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის

---

27 М.А.Полиевктов, Экономические и политические разведки Московского государства XVII в. на Кавказе; его-же, Из истории русского академического кавказоведения, XVIII в. ("Известия АН СССР", VII, серия отделения общественных наук, 1935); его же, Новые данные о московских художниках XVI-XVII вв. в Грузии, 1941; его-же (совместно с Зевакиным Е.С.) К истории присоединительного вопроса, Тифлис, 1933 и др.; Г.В. Хачапуридзе, К истории Грузии первой половины XIX в., Тб., 1950; Ш. Месхия и Я. Цинцадзе, Из истории русско-грузинских взаимоотношений, Тб., 1958;

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ხასიათისა და ამ ურიერთობის ანგრძლივი ისტორიის შესახებ. ამ კამკვლევებმა ეიდად გაკვალეს ეიდეი ყველაზე სუსტად შესწავლილი საკითხის — XVII საუკუნის მეორე ნახევარში რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ხასიათისა და ისტორიის — შესწავლა.

Л.А. Александзе, Взаимоотношения Грузии с Россией в XVI-XVII вв. (международно-правовое исследование) (см. труды Т.Г.У,1963,т. 94); Г.Г. Цайчадзе, Русско-грузинские отношения в 1725-1735 гг., Тбилиси,1965; Н.Б.Махарадзе, Восстание в Имеретии 1819-20 гг.(Материалы по истории Грузии и Кавказа,1948, II); ბ.ბერძენიშვილი, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე (იხ. მისი "საქართველოს ისტორიის საკითხები,ტ.IV, თბილისი ,1967); მ ი ს ი ვ ე, საქართველოს რუსეთთან შეერთების ისტორიული მნიშვნელობისათვის (იხ. ჟურნ. "მ ნ ა ვ ნ ი", № 6,1954), მ ი ს ი ვ ე, რეფერატი ი. ციხელის ნაშრომზე "ციხანი რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიიდან (X-XVI სს), (იხ. "მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის", ნაკ.29, 1951) და სხვ.; ი. ციხელაძე, ციხანი რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიიდან (X-XVI სს), თბილისი 1956 ; მ ი ს ი ვ ე, 1783 წლის მეგრელიანი ელჩობა, ბრ., 1960; მ ი ს ი ვ ე, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის წარსულიდან (იხ. საქ.სსრ მეცნ. აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის შრომები,ტ.I, 1955); მ ი ს ი ვ ე, ალანასე ბერეულიანი და სიმონ მაყაშვილის ელჩობა რუსეთში (იხ. "საისტორიო მოამბე", თბ., 1952); მ ი ს ი ვ ე, კაპიტან ილარ ბუბანოვის მოსალეგენი ბარათები,საქართველოდან (1754-1756), (იხ. ი.ს.ე. შრომები,1946,ტ: XXVII) და სხვ. ვ. ფ ე ნ ე ლ ი ა, ვარაბან მეექვსის ერთიანელი საქართველოს პოლიტიკური ისტორიიდან (1712-1745), (იხ. "ბიბლიოლეელი", ტ.3, 1953); მ ი ს ი ვ ე, რუსეთ-საქართველოს დამაკავშირებელი ისტორიული ფაქტორები , (იხ. კრებ. "კავკასიის ისტორიის საკითხები", თბ.,1966; ალ. ფ ი ნ ჩ ა ი ა შ ვ ი ლ ი, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1955; მ. ფ ო ფ ხ ა ძ ე, დასავლეთ საქართ-

1922 XX
XVII
ეროვნული ბიბლიოთეკა

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორია სუსტადაა შესწავლილი. უფრო სუსტად — იგი, ითქმის შეუსწავლელია დღემდე, რაც შემთხვევა გარემოებითაა განპირობებული: ჯერ ერთი, აღნიშნული პერიოდის ისტორიული წყაროები ითქმის გამოუცემელია და ისინი ჯერ კიდევ მოსკოვისა და ლენინგრადის არქივსაცავებში უშეფოველად ადევთენ, მეორე, რუსეთ-საქართველოს აღნიშნული პერიოდის შესახებ დღემდე არ არსებობს სპეციალური გამოკვლევა[28], და ბოლოს, მესამე, დღემდე არ არის ჯერთვლად შესწავლილი, საკანონო წყაროების სიმცირის გამო, თვით საქართველოს აღნიშნული პერიოდის პოლიტიკური ისტორია. მარადია, 1965 წელს გამოიცა ლ. გეროგიშვილის საინტერესო გამოკვლევა -" ნარკვევები საქართველოს ისტორიიან, წიგნი II,", მაგრამ ავტორი აქ განიხილავს საქართველოს სოციალ-ეკონომიურსა და პოლიტიკურ ისტორიას XV-XVII საუკუნეთა მანძილზე, ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ავტორი დაწვრილებით ვერ განიხილავდა XVII საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს პოლიტიკურ ისტორიას. მიუხედავად ამისა, ლ. გეროგიშვილის აღნიშნულმა ნაშ-

---

ვლო XIX -საუკუნის პირველ ნახევარში, თბილისი, 1957, მ ი ს ი ვ ე, 1783 წლის მოკავშირეობითი ფრაქტატი (ი. ციანაძის წიგნის გამო), (ი. "ბასაკეთი საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის", ნაკ. 33, 1960; 3. მ ე ლ ა ძ ე, 1768-1774 წწ. რუსეთ-თურქეთის ომი და საქართველო, 1953; ბ. ა ღ ლ ე ს ი ნ - ბ ი ლ ი, რუსეთ-საქართველოს ისტორიული ურთიერთობის საკითხისათვის, თბილისი, 1956, ა. კ ი ბ ა ლ ჩ ი ჩ ი, საქართველოს ისტორია (XIX ს.), თბ., 1954; ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი, ვ. ფ ი ნ - ტ ა, ფ. ფ ე ბ ა ძ ე, ბ. ბ ე ლ ი ა შ ვ ი ლ ი, შ. ე ლ ი ბ ა, ვ. ჩ ა ფ ი ა ნ ი, საქართველოს ისტორია, ტ. I, თბ., 1958, და ა.შ.

28 რაც შეეხება ნ.ა. ს ი ნ ი ნ ი ვ ის გამოკვლევას კავკასიაში რუსეთის პოლიტიკის შესახებ, იგი მიიღო გაკვრით

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რობა დიდი დამსახურება გაგვიწია შეეარებით ადვილად გარკვეულიყავი XVII საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს რიგისა და დარგობრივ ისტორიულ პერიოდებში. ამასთანავე ჩვენ დამსახურება გაგვიწია იმანაც, რომ XVII საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ისტორიის ძალიან საკითხები შესწავლილ-განხილულია რიგი საქართველოს ისტორიკოსთა ნაშრომებში.

ბუნებრივია, XVII საუკუნის მეორე ნახევრის პოლიტიკური ისტორიის შესწავლის საქმეში არსებული მეცნიერება, რომელიც ალბათ, გარკვეულ სიძნელეებს გვიქმნიდა, კერძოდ, სანამ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათისა და ისტორიის კვლევას მივკიდებოდა ოელს, იძულებული ვიყავი, ჯერ-ერთი, შეგვესწავლა საქართველოს თანამედროვე პოლიტიკური მეცნიერება და ისტორია, უმთავრესად პირველად წყაროებზე დაყრდნობით, მეორე, შეგვესწავლა იმავე პერიოდის რუსეთის, ოსმალეთისა და ირანის პოლიტიკური ისტორია, რა თქმა უნდა, უმთავრესად მონოგრაფიულ გამოკვლევებზე დაყრდნობით, და მესამე, გავეცნობოდი და კრიტიკულად შეგვეფასებინა თანამედროვე ბურჟუაზიულ ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული კონცეფციები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ხასიათისა და ისტორიის ზოგიერთი საკითხის, შესახებ.

თანამედროვე ბურჟუაზიული ისტორიოგრაფიაში განსაკუთრებით დიდ ინტერესს იჩენენ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის საკითხებისადმი. განსაკუთრებით აღნიშვნის ღირ-

---

ესებულ ჩვენი კვლევის პერიოდს და სულ რამდენიმე ზოგადი ხასიათის კმაყოფილდება (იხ. Н.А. Смирнов, Политика России на Кавказе XVI-XIX вв., М.,1958).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სია ინგლისელი ისტორიკოსების დ. ლანგის [29] და ჯ. ალენის [30] შრომები. ისინი ეუბნებიან საქართველოს ისტორიის მრავალ პრობლემას, მან შორის ყურადღებას ამახვილებენ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიაზე. ეს ავტორები არა სწორად, მიდრეკილ მიიჩნევენ იმ ქართველ მოღვაწეთა პოლიტიკას, განსაკუთრებულ დრამისა და ისტორიული პირობებისა, რომლებიც საქართველოს ამიტომ ასეთ [31] .

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ფასიანობისა და ისტორიის ნარკვევებზე-ლენინური გაგებების წინააღმდეგ იბრძოლებს საშუალოდან გადახვეული მინდია ლაშური. მან 1956 წელს ჟურნალ "კავკასიის მოამბეში" გამოაქვეყნა სტატია "XIX-XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის მანანალი-[32] ზული საკითხი ინტერპრეტაციაში" . მ. ლაშურის ეს ნაშრომი [33] საფუძველიანად გაკრიტიკა გრ. მარგიანმა და ამიტომ მისი ლეგალური განიერეთისაგან თავს ეკავება. მოიდი ავტორიტეტი, რომ იგი, ლაშური, რუსეთ-საქართველოს ისტორიული ურთიერთობის "ვერეფაში" თავს არ ეფარა ამ ურთიერთობის რაც შეიძლება მან ვერების დასაბუთებულ. იგი, მ. ლაშური

---

29 D. Lang, The Last Years of the Georgian Monarchy, 1658-1832.

30 W. Allen, A History of the Georgian Peopl. From the beging down " to the Russian conquest in the nineternth centuty",London, 1932.

31 იხ. ა ლ ე ნ ი ს დასახელებული ნაშრომი, გვ.185 და ლანგის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 102.

32 M. Lashauri, Curent Soviet Interpretations of XIX-XX Centurj Georgian Histoty /"Caucasian Reviev, №3,1956/.

33 იხ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მ ო ა მ ბ ე 1962, № 1 (7), გვ. 265-305 და № 2(8), გვ.198-220.

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ური ერის ურიერობაში მიღიდ და მიღიდ უარყოფილ, ჩრდილოეთ მხარეებს ხელავს და ხელაღებილ, უსაფუძ-ლოდ უარყოფს ყოველივე დადებითსა და პროგრესულს ჩუსი და ქართველი ერების დაპირიპირებაში. ეს გარემოება ერთხელ კიდევ მიგვაგონებს, რომ რუსეთ-საქართველოს ურიერობის საკითხი ჯერ კიდევ არ გასულა საერთაშორისო პოლიტიკური ინტერესების სფერიდან, და ამდენად, ჯერ კიდევ არ შეიძ-ლება დანთავრებულად ჩაითვალოს ხანგრძლივი და ბუნებრივ მეზობლობა რუსეთ-საქართველოს ურიერობის მეცნიერული ის-ტორიის შესაქმნელად. ამიტომ არის რომ ქართველი მეცნიე-რები ესლიან ყველაზე გულმოდგინედ მუშაობენ ამ ნაშრომის ყოველმხრივი გაშუქებისათვის, და, ჩვენც ამ საერთო გა-ფაფებამ გაგვაბედინა წინამდებარე ნაშრომის შექმნა და მეცნიერთა ყურადღების საგანზე გამოყენა.

X X X

<u>საკვლევ საკითხის შესახებ არსებული წყაროთა დასა-სიათებისათვის.</u> ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ XVII საუ-კუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-საქართველოს ურიერობა დღემდე არ გამხდარა სპეციალური კვლევის საგანი. ძირითადი ფაქტორი, რომელმაც განსაზღვრა აღნიშნული გარემოება, უფუძ ამ პერიოდის ამსახველი მასალების ნაკლებობაა. XVII საუ-კუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-საქართველოს ურიერობის ამ-სახველი მასალები რეგულარ რუსულ, ისე ქართულ წყაროებში ძალიან ცოტაა შენახული, კიდევ უფრო ნაკლებია შესწავლილი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და გამოკვლეულები. მაგრამ არ შეიძლება არ აღინიშნოს ისიც, რომ ყოველივის მიღი იყო მეცნიერულად გამოყენებული უკვე გამოკვლეული და გამოქვეყნებული მასალა კი. პირველად ჩვენ ვფიქრობ ზოგიერთ მაგალითის გამოყენება რუსეთ-საქართველოს XVII საუკუნის მეორე ნახევრის ურთიერთობის ისტორიის შესასწავლად, ამ ურთიერთობის ხასიათის გასარკვევად.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი ისტორიული წყაროების შესწავლის, გამოკვლევისა და გამოქვეყნების საქმეში რეპერტუარული ისტორიკოსებს შორის დიდი ღვაწლი აქვთ მ. ბროსეს, ს.ბელოკუროვს და ა. ცაგარელს. მ ბროსემ[34] ბევრი საინტერესო დოკუმენტი გამოაქვეყნა, მაგრამ მაინ მიიღო ერთი, მეტად მცირე ნაწილი ასეთივე ჩვენს საკვლევ პრობლემის ამა თუ იმ მხარეს. ისინი ჩვენი აზრით, ამოწურულადაა გამოყენებული წინამდებარე ნაშრომში.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი დიდძალი დოკუმენტური ხასიათის წყაროები გამოაქვეყნეს ს.ბელოკუროვმა[35] და ა. ცაგარელმა[36]. მაგრამ მაინ ჟურნალისტიკა ყოველივის მიღი იყო დამუშავებული, ამის შესახებ უკვე აღინიშნა ქარაულ ისტორიოგრაფიაში[37]. კარგა ამისა ბელოკუროვ-

---

34 М. Броссе, Переписка Грузинских царей с российскими государями, СПб ,1861;

35 С. Белокуров, "Сношения России с Кавказом", М. 1889.

36 А. Цагарели, Грамоты и другие исторические документы относящиеся до Грузии,т.1, СПб , 1891, т.II,вып.1. СПБ, 1898, т.II,вып.II,СПБ,1902.

37 ნ.ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ.IV, 1967, გვ. 164.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვისა და ცაგარელის პუბლიკაციაში ვერ მოხვდა უმუაღლეს ჩვენთვის საინტერესო პრობლემის ამსახველი დოკუმენტური წყარო.

მ. ბრისე, ს. ბელიკოვი და ა. ცაგარელი, რომელ კმაყოფილდებიდნენ ისტორიული წყაროს ურიცხვი კანონებით. ამის გარეშე ისინი ცდილობენ საკუთარი მეცნიერული გაეფუძნებინა რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორია. [38] აუსანიშვილია რომ ფ. პეტენმა ერთ-ერთმა პირველმა სცადა ამ ურთიერთობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა, რაც მის ნაშრომს ისტორიოგრაფიულ მნიშვნელობასაც ანიჭებს. მაგრამ, ჩვენ მათ უმეტესობა დამსაურებად მაინც წყაროების შესწავლა და პუბლიკაცია მოუჩნია, რის გამოც მათი ეკუთვნის აუნიშვნია შესაძლოა ამ ნაშრომში გადმოვიტანეთ.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის და მისი ისტორიის შესწავლას, როგორც ავნიშნეთ, განსაკუთრებით დიდი ინტერესით მოეკიდნენ ისტორიკოსები საბჭოთა ხელისუფლების წლებში. ამ თვალსაზრისით პირველი ნაბიჯი აუსანიშვილია თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორის, განსაკუთრებულ მ.ა. პოლიევქტოვის დამსაურებამ, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი, ანა ერეკლეს პირველი ელჩობა [39] ნაწილი ისტორიული წყარო გამოსცა მეცნიერულად.

---

38 ფ. П л о е н, Исторический обзор дипломатических сношений между Российскими государями и Грузинскими царями и владетелями" (იხ. წიგნში. М. Бросе, Переписка...).

39 მ.ა. П о л и е в к т о в, სტოლეტი ფოლიტანოვისა და ეიკი ალექსეის ელჩობა ინდოეთში 1650-1652 წ. თბილისი, 1926., В о л к о в, К вопросу о сношениях Ростома Карталинского с Москвой (იხ. "ენიმკის მოამბე". т. VI, 1940).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიის დარგში დიდსა და ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა ი. ციინაძე. იგი არა მარტო ორიგინალური კვლევა-ძიებით ამდიდრებს ამ დარგში ქართულ ისტორიოგრაფიას, არამედ ეწევა დიდ წყარომცოდნეობით მუშაობასაც. მისი ხანგრძლივი და დაძაბული შრომის შედეგად ქართულ ისტორიოგრაფიას შეეძლება თანამედროვე ისტორიული მეცნიერების დონეზე შესრულებული რუსეთ-საქართველოს ურიერთობათა ისტორიის ამსახველი წყაროების მრავალი პუბლიკაცია[40]. მან ჩვენ დიდი დახმარება გაგვიწია.

წარმატებით მუშაობენ რუსეთ-საქართველოს ურიერთობათა ისტორიის მეცნიერული გაშუქებისათვის გ. პაიჭაძე და ე. მაჭარაძე. მათ კალამს ეკუთვნის არა მარტო მრავალი, მეცნიერულად ღირებული თხზულება გამოკვლევა რუსეთ-საქართველოს ურიერთობათა ისტორიის შესახებ, არამედ აღნიშნული პრობლემის ამსახველი წყაროების მრავალი პუბლიკაციაც[41], რომელთა მნიშვნელობა ჩვენთვის საინტერესო პრობლემის დამუშავებაში მეტად მნიშვნელოვანია.

XVII საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის შესწავლაში მნიშვნელოვანი დახმარება გაგვიწია საქართველოს ისტორიის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური

---

40 ი. ციინაძე, ალბასტ ბრიელისა და სიმონ მაყაშვილის ელჩობა რუსეთში, (იხ. "ს ა ი ს ტ ო რ ი ო ს ბ ე", ბრიელისი, 1952); ი ლ ი ე ვ ი. კაპიტან ივან მუტაბნის ბოხსენებანი ბარათები საქართველოდან (1754-1756), (იხ. მსუ შ რ ო მ ე ბ ი, 1946, ტ.XXVII) და სხვ.

41 Г. П а й ч а д з е, Материалы к истории русско-грузинских отношений (1658-1658) (იხ. "Исторический вестник" Архивного управления при СМ Грузинской ССР, 1965, тт.XIX-XX), ვ. მ ა ჭ ა რ ა ძ ე, ჩანაწერები ბიბლიოთეკის ბიბლიოგრაფიისა ბოსფორი 1658 წელს (იხ. მსუ შ რ ო მ ე ბ ი, ტ.113, 1965).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ისტორიის ამსახველი წყაროების მრავალმა პუბლიკაციამ[42], ისინი შესრულებული არიან ქართველი საქმეა ისტორიკოსების მიერ მაღალ მეცნიერულ დონეზე.

რუსეთ-საქართველოს XVII საუკუნის მეორე ნახევრის უმიერეთების ისტორიის, ამავე პერიოდის საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის უმთავრეს ლიტერატურულ წყაროდ გამოყენებული გვაქვს ვახუშტი ბაგრატიონის[43], ფანსალან ტორნიჩანიძის[44] და სეხნია ჩხეიძის[45] შრომები. ამ შრომებში ძალიან მოკლედ არის გადმოცემული რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ამსახველი ფაქტები და მოვლენები. მათი ავტორები კმაყოფილდებიან უმთავრესად ელჩების ჩამოსვლის ან წასვლის ფაქტების აღწერით. მაგრამ მიუხედავად ამისა, იქან შეიძლება დაკვირვებულმა მკვლევარ საქმირი მასალა შეინიშნოს.

ერთგვარი დახმარება გაგვიწია ისევმა მოგზაურთა ნაწერებმაც, რომელიც არიან "მაჩნაკალანი" და "ალბერიანი". მაგრამ არ შეიძლება არ აღინიშნოს რომ ისინი არ წარმოადგენენ საკმაოდ დიდი ისტორიულ-მეცნიერული ღირებულების წყაროებს, ისინი უფრო სალიტერატურო

---

42 ი. ტ ო ნ ი ა ნ ი, ქრონიკები, I, 1892, II, 1897, III, 1967; ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, ნ. 1, 1938 და ი ნ ი ს ი ვ ე ეკონომიური ისტორიის მასალები (პუბლიკაციები), ნ. 1 ნ ი ნ ო ძ ვ ი ნ ი შ ვ ი ლ ი, ეროვნული საქართველოს ისტორიის ეროვნული ფაქტორები და სხ... ს ვ ა ბ ა ძ ე, ფასადი ეთ საქართველოს სავაჭროსა საუკუნეში, I, II, ბორჯომი, 1925, ნ ი ნ ი ვ ე, მასალები ფასადი საქართველოს სოციალური და ეკონომიური ისტორიისათვის (იხ. "საისტორიო კრებული", ტომი I და III, ბ. 1928) ი. ფ ი ლ ი ბ ე, ქართული სამართლის ძეგლები, I, 1963, II, 1965 და სხვ.

43 ვ ა ხ უ შ ტ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ტოპოგრაფია საქართველოსა, ტოპოგრაფია კაიანისა, ტოპოგრაფია იმერეთისა, (იხ. "ქართლის ცხოვრება", II, ს ა ბ ჭ ო ს ფ ე ნ ო ბ ლ ი ს ტ ა ტ ი ბ ა, 1834).

44 ფ ა ნ ს ა ლ ა ნ ტ ო რ ნ ი ჩ ა ნ ი ძ ე (იხ. "საისტორიო კრებული", II, 1925).

45 სე ხ ნ ი ა ჩ ხ ე ი ძ ე (იხ. "ქართლის ცხოვრება", II, 1854).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ზული ძველები არიან, და ამდენადაც, არ არიან დამტკიცებული ფენდენციურობისაგან. ასე მაგალითად, ორივე ისტორიულ ფაქტს ჩქმალავს ფეშანგი, რომ, მისი აზრით, მათი ალწერა დაამტკიცებდა ეპოვანეს და ა.შ.

წინამდებარე ნაშრომში ეფესარება აგრეთვე უცხოელ მოგზაურთა, მისიონერთა და ავტორთა მიერ დაფიქსირებულ ისტორიულ წყაროებს. აქ, პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს საქართველოში, ჩვენ საუკუნეში მყოფ მისიონერთა წერილები. მისიონერები ხანგრძლივად ფიქრობდნენ ჩვენს ქვეყანაში, კარგად იცნობდნენ ქართველი ხალხის პოლიტიკურსა და ეკონომიურ ფიქრებას, ცხოვრებულებს და ა.შ. ამ მისიონერთა რიგ წერილებს გვაქვსნა ბ.თამარაშვილი [46]. სამწუხაროდ, ბ.თამარაშვილი არ ჩვენია ისინ წერილებს, რომლებიც ძირითადად ფლორიდის საკითხებს შეეხებოდა, და რიგრიგ ნაწილ, ბევრი ისტორიული ტირეულების ქვინე წერილი გამოქვეყნებული, და მაშასადამე, გამოქვეყნებული არა აქვს.

ანასანიშვილია აგრეთვე ჩვენს მიერ გამოქვეყნებული ე. შარდენის [47], ჩანვეის [48], დიონიზიო კარლის [49] და სხვათა ნაბეჭდები, რომლებიც რამდენადმე ეხებიან რუსეთ-საქართველოს XVII საუკუნის მეორე ნახევრის ურთიერთობის შესახებ ანსებულ ზოგად მწერ წყაროებს.

---

46 ბ. თ ა მ ა რ ა შ ვ ი ლ ი, ისტორია კათოლიკეთა ქართველთა შორის, 1901 წ.

47 ე. შ ა რ დ ე ნ, მოგზაურობა.

48 Hanvai, Beschreibung seiner Reisen... Hamburg und Leipzig, 1754.

49 ფ ი ლ ი ნ ი ხ ი კ ა ბ ე ლ ი, ბრძოლის ალწერა, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, 1937, ნაკ. 29).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დასასრულ, ჩვენი საყურადღებო ბრძოლებისაგან მეტად ძვირფასი დოკუმენტებია დაცული ბისტიკის ტალღის ტალღრავულ სალეტერეში (ЦГАДА). ამ მასალების შესწავლამ საშუალება მოგვცა დაგვეზუსტებინა ბევრი საინტერესო ფაქტი და მოვლენა და ამასთან დაკავშირებით ძალიან გაფანტულებია რიგი საკითხი ჩვენ-საქართველოს XVII საუკუნის მეორე ნახევრის ურთიერთობის ისტორიიდან, რასაც მკითხველი ნახავს წინამდებარე ნაშრომის ძირითად თავებში.

X X X

ქვეყნის საერთო-პოლიტიკური ვითარების დახასიათებისათვის. XVI საუკუნის დასასრისიდან თურქეთსა და ირანს შორის იწყება სამკვიდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა წინა აზიაში გავლენებისათვის. თურქეთსა და ირანის მმართველ წრეებს კარგად ესმოდა ამ ბრძოლის ეროვნული საქართველოს მნიშვნელობა ამ ბრძოლაში. ამასთან დაკავშირებით საქართველო იქცა გაუთავებელი ომიანობის ასპარეზად.

1555 წლის ზავით საქართველო ირანსა და თურქეთს გაინაწილეს. ქართველი ხალხი ამ ომებზე ამ ზავის პირობების ცნობას და შეუპოვრად იბრძოდა ორივე აგრესორის წინააღმდეგ. მაგრამ ბრძოლა თანდათან უფრო ძნელი ხდებოდა. სპირველ-ფასაკეთებლად თურქეთი უფრეთა საქართველოს, ამავესაკუთ-ოდან ირანი. კავკასიის მთიანი მისაღწევია მაგრ მოქცა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფურქეთის გავლენის ქვეშ და საქარმაველის დაკარგულად მეფრად იქცა. საქარმაველი მეფული გარემოცვის ჩაკეტილ ალმოჩნდა. ყოველ საერთაშორისო გაფერმკრთალებულ ასეთი იზოლაციის პირობებში მეფის მიგერიება. აქ კი მიგიმარეობას ქვეყანაში შექმნილი საშინელ პირობებიც ამყარებდა.

XV საუკუნის ბოლოს საქარმაველო სამეფოდ დაიშალა ქარლის, კახეთის, იმერეთის, სამეფოებად. ეფრო გვიან გამოეყვნენ ანაკლეთის, გურიისა და სამეგრელოს სამთავროები. საქარმაველო დაიშალა, მაგრამ ერთიანობის იდეა არ გამქრალა. ყოველი სამეფო პირველობას ჩემულობდა და კვლავ გაერთიანებას აპირებდა. ეფრ გაფაფებული ომები სამეფო-სამთავროებს შორის. მთავრები თავდასპირველად ასე თუ ისე მორჩილებენ მეფეს, მაგრამ თანდათან ალარ ასრულებენ მეფის ბრძანებებს და პირიქით, იარაღითაც კი ებრძვიან მას. თავადები დადგნენ ურჩობის გზას, მეფის წინააღმდეგ კი არ ირბენენ ქედს. ქვეყანაში იწყება გაფაფებული შინაომები, ერთმანეთად სარგებლობს გარეშე მტერი. საქარმაველოს პოლიტიკურ მესვეურთათვის ცხადი გახდა საკუთარი ხელებით ქვეყნის გადარჩენის შეუძლებლობა და იწყებენ მფარველ-მოკავშირის ძებნას ქვეყნის გარეთ.

მფარველ-მოკავშირე საჭირო იყო ადგილობრივ თავგასაკუთ ფეოდალთა დასაჩაგვნელად და გარეშე მტერთა მოსაგერიებლად. საქარმაველოს პოლიტიკური მოვალეობები აქტიურად იწყებენ ასეთი მფარველ-მოკავშირის ძებნას. მაშინდელ პირობებში ასეთი მფარველი შეიძლებოდა ეძებნათ ევროპაში და რუსეთში. ქარ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვენ დიპლომატია ევროპასთან კავშირის დასამყარებლად შეეცადა არ მიუღია. ევროპის სახელმწიფოების ინტერესებში მაშინ არ შეიდგა ბრძოლა საქართველოს განმეორებულებისათვის. ისინი, პირიქით, კავშირსა და მეგობრობას ეძებნენ საქართველოს მტრებთან — ირანთან და თურქეთთან, აქედან უბიძგებდა მათ საკუთარი ეკონომიური ინტერესები ამმოხეულებში ერთადერთი სახელმწიფო, რომელთანაც კავშირს შეიძლებოდა ჭეშმარიტი საფუძველი, იგი რუსეთი.

რუსეთი დასავლეთი მოიწვევდა სამმართველოისკენ. ამ წინსვლას ჯერჯერობით თურქეთი ეღობებოდა წინ, მაგრ კი ირანიც რუსეთის მტრად იქცა. ასეთ პირობებში რუსეთი ფიქრობდა ეძებს მოკავშირეს. ასე რომ რუსეთთან კავშირის დამყარება რომელიმე პოლიტიკური მოვლენის სუბიექტური სურვილი კი არ იყო, არამედ ობიექტური აუცილებლობიდან გამომდინარე შედეგი. შექმნილი ვითარება კარგად შეეფასეს საქართველოში და უკვე 1491 წელს ალექსანდრე კახთა მეფის ელჩები რუსთ ხელმწიფეს ეახლნენ. ეს ელჩობა, კონკრეტულად თუ რა მიზანს ისახავდა და რა შედეგი მოჰყვა მას, სათანადო წყაროების უქონლობის გამო, ჯერჯერობით შეუსწავლელია.

XVI სუკუნის შუა ხანებიდან მწვავდება ურთიერთობა რუსეთსა და თურქეთს შორის. თურქეთი ცდილობს გაძლევს რუსეთი ასტრახანიდან. ივანე IV მრგზე ციხე-სიმაგრე აგო. ალა უკვე სავსებით რეალური ჩანს რუსეთის ჩარევა ამიერკავკასიის საქმეებში. ლევან კახთა მეფემ მომენტი ხელსაყრელად ჩათვალა და ივანე IV ახალციხეზე და მფარველობა მიიღო. არც ამჯერად მოყვა რაიმე მნიშვნელოვანი შედეგი რუსეთ-საქართველოს კავშირს.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თურქეთი ვერ უბრალოდ მნიშვნელოვანი სტრატეგიული და სავაჭრო უფლების ასფრენების დაკარგვას. სულთანი რუსეთის ასფრენების დაკარგვა ფიქრობდა. ასფრენებზე უფრო მეტად თურქეთს აწუხებდა რუსთა ბიერ ბერგზე 1567 წელს ციხის აგება. რუსეთი ამ ციხის საშუალებით ეიერბერგი ინიერკავკასიაში გაბატონებას. გარდა ამისა, ბერგზე ციხის ჩაგებისთანავე რუსეთს მფარველობა ითვა ლევან კახთა მეფეზე. ივანე IV მას მფარველობა აუკრძალა და მეფეს ოდენ რამდენიმე კი ახოვა. მ მაგრამ მოსკოვის ეს პირველი პოლიტიკური სვლა შორეულ კავკასიაში ნაადრევი აღმოჩნდა [50]. თურქეთის კავკასიური მიმართულება ივანე IV ბერგზე ციხე მოშალა, ოღონ ლევანმა შაჰ-ალაბის შეშინა რუსთა რამდენ ჯერ მიაბრუნა.

კიდევ უფრო მწვავედ ეხება ინტერესი რუსეთ-თურქეთს შორის XVI საუკუნის მე-ოთხე წლებიდან. თურქეთის გაძლიერება ჩრდილო კავკასიაზე ძალიერდება, თურქეთი იქ სამხედრო გაბატონებას ფლობს. ამავე დროს რუსეთი დაკავებული მოიგერეს სამხრეთისაკენ და ინტერკავკასიას ჩემეულობს. ლივონია და ვოლგის კამაკენი, რუსთა ხელმწიფის წარმატებია, ხშირად ესხმიან თავს თურქთა ქვეშევრდომებს. რუსეთში კარგად იციან, რომ თურქეთის პოზიციები ინტერკავკასიაში საკმაოდ ძლიერია და ამიტომ ეძებენენ მოკავშირეს, რომელიც რუსეთს გაუძღვებოდა ამ მხარეში გაბატონებას. ასეთ მოკავშირედ რუსეთს მაშინ კახეთი მოაჩნდა. საქართველოში შექმნილი ვითარება რუსთა გეგმას წარმატებას უქადდა.

---

50 ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი , საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. IV, 1967, გვ. 27.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ირან-თურქეთის ომი ირანისათვის მარცხით წარიმართა. თურქეთმა ირანს იელიზავეტა გამოეცხადა საქართველო, კახეთის გარდა ყველგან თურქთა ჯარი იდგა. კახეთმა ხარკის ძღვენი იხსნა თავი. " მაგრამ უეჭველი იყო, რომ ისმალეთი, როგორც კი მოიცლიდა (ე.ი. როგორც კი ქარდლის წინააღმდეგობას საბოლოოდ გასწევდა), კახეთის მოხარკეობას ალბათ დასჯერდებოდა და ამ ქვეყნის დაპურობას შეეცდებოდა"[51]. კახეთს მუდმივი საფრთხე ემუქრებოდა შამახიის მხრიდანაც, რომელიც ისმალეთ ერთგული დასაყრდენი შეიქნა ინიეკაკასიაში. ამიტომ საქართველოსაც სჭირდება ერთგული მოკავშირე. რუსეთისა და კახეთის ინტერესები ერთმანეთს ემთხვეოდა. რუსეთი ინიეკაკასიაში ფეის ისე ვერ მოიკიდებდა, თუ იქ თურქეთის დასაყრდენს არ მოშლიდა. კახეთი კიდევ უფრო მეტად იყო დაინტერესებული შამახიის დამორჩილებით.ამის გამო იყო, რომ კახეთში სიიარული შეხვდნენ მოსკოვის ელჩებს.რომლებთან ალექსანდრეს კავშირი და მფარველობა შესთავაზეს. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ კახეთი ირანის "საპაჭრონი " ქვეყანა იყო და რუსეთის მფარველობაში შესვლა შაჰს, რასაკვირველია, სიამოვნებ ვერ მოგვრიდა. მაგრამ შეეშლები ვითარება ანაც რუსეთ-კახეთის კავშირის სასარგებლოდ მოქმედებდა. თურქეთისაგან დამარცხებული შაჰი "საკუთრივ ერანის ქვეყნებს დაკარგავდა კი ეველარ ბერძენებდა. ამდენადვე კარგა მეფეს ფორმალურ-იურიდიული უფ-

---

51 ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. IV. გვ. 12.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლებაც კი ჭეშმარიტ "საუნეო პაერონს" წასულიყო ია ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამასობაში ამიერკავკასიაში დიდი ცვლილებები იყო. შაჰ-აბასმა მაქსიმალურად გამოიყენა მშვიდობიანი შესვენება, საკანგებოდ მოეწყობა ომისათვის და 1602 წელს დაარღვია ზავი. ამჯერად გამარჯვების სასწორი ირანის მხარეზე იხრება. შაჰ-აბასმა სასწრაფოდ დაამარცხა ბურქები. მან კახეთისაკენაც მიიტანა. ბურქეთის დამარცხების შემდეგ შაჰ-აბასისათვის რუსეთის მეგობრობის ფასი შემცირდა და მან გადაწყვიტა ეჩვენებინა, ვინ იყო კახეთის ნამდვილი პატრონი. რუსეთის მოკავშირე ალექსანდრე მეფე შაჰ-აბასმა მოკვლევინა ალექსანდრეს შვილს კონსტანტინეს, ეს რუსეთის პოლიტიკის დიდი მარცხი იყო. კახეთში მყოფმა ელჩებმა კარგად შეფასეს ახალი ვითარება. ნათელი რომ ყოფილა რუსეთ-კახეთის კავშირზე დაპირაკიდ კი ზემდეგი იყო. ამავე დროს კონსტანტინეს მამა კახეთის დაფუძნება მოსთხოვა. ელჩები ქარაღში ჩავიდნენ და როგორც ჩანს ბატონი ინიციატორი ქარაღის მეფეს გიორგის შესთავაზეს კავშირი და მეფეს-ეელიბა. გიორგიმ კარგად იცოდა თუ რა მოუტანა კახეთს რუსეთის მფარველობამ და თავი შეიკავა. თუმცა ელჩებმა აქ გარკვეული წარმატებას მაინც მიაღწიეს.

რუსეთმა თავის მოკავშირედ ჩასთვალა ირანისათვის მეკიდე პროტესტი განეცხადებინა კახეთში დაფრინველული საქმეების გამო და ამ მისიით შაჰის კარზე ელჩი ჩამოიანოესი გაგზავნა. ელჩმა ირანს ვერ ჩაუფრია. იგი გზაში მოკლეს. რუსეთში ივანე ბოდენიკოვის ოჯახეულმა დაიწყო და ამიერკავკასიისათვის იქ უკვე ომარეის ეფიქრა.

ალექსანდრე კახთა მეფემ ძმისე მარცხი განიცადა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ იგი მიდან პოლიტიკას ადგა. პირიქით,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მან სწორად შეაფასა საერთაშორისო მდგომარეობა და ერთადერთი სწორი გადაწყვეტილება მიიღო. „ბაშმ კარის ბურჯები და მისი მოკავშირე შამხალი ეფუძნებოდა. ბურჯეთისა და შამხალის წინააღმდეგ მოქმედებს ირანიც დიდებად შეიდგება. რუსეთის მხარეთა მეორე ხომ ბურჯეთი იყო. ალექსანდრე ფიქრობდა ამ ოცდაერთ მომენტში გამოეყენებინა რუსეთის ძალა (სანამ ირანი დასუსტებული იყო), ჯერ ბურჯეთ შეიჭრა და საშამილი ალეცხა. საშამილის ალაგმვას რუსეთან დამეგობრება მოეკითხება და ამის შემდეგ უკვე ირანიც ადარ იქნებოდა კავკასიონის საფრთხე. მაგრამ რუსეთმა ვერ შეძლო ამ ფრიად გონიერული გეგმის მასზე დაკისრებული ნაწილის განხორციელება. საშამილის ვერაფერი მოუხერხა. ამასობაში ირანი წელში გაიმართა. ბურჯეთი დაამარცხა და დაკარგული პოზიციები აიღებინა. კავკასიონის კი ყველაფერი ძველებურად დარჩა. რუსეთი შორს იყო. ბურჯში შამხალი იდგა და შაჰ-აბასმა ადვილად შეძლო ალექსანდრეს მავიდან მოშორება.

ასე რომ საქართველოს ძალიან მარცხი განიცადა XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე ყიზილბაშებთან და ოსმალებთან ბრძოლაში. ოსმალეთმა საბოლოოდ მოიგო ომი ამ სამეფო-საფეოდალო და აქ ქართველების ამოგებას ენერგიულად შეუდგა „შაჰ-აბასმა ნანგრევებად აქცია აღმაშენებელი კარის XVII საუკუნის პირველ ნახევარში ქართველი ხალხის მიერ წარმოებული მამაცი ბრძოლამ დაარწმუნა მეფე, რომ "ქართველების" ამოგება ადვილი საქმე არ იყო დამეწერებოდა ბრძოლის ფორმები და მეთოდები შეეცვალა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ყიზილბაშური ირანი დამპყრობელ წაგიდა. საქართველო გაყოფილ-ბაშებს და მაჰმადიანურ სახელმწიფად გადაქცევას გადაურჩა, ქართული სიფიცე-ეკონომიური წყობა უცვლელი დარჩა. ირანის შაჰმა მიიღო ფორმალურად დაფი (ეული) ქართველ ფეოდალთა მიწებს. ქართლის ფაფი ეძლეოდა შაჰის მოდგმელს (ეული) „მაჰმადიან მეფეს. ქართლის "ეული" მოეელეობა განსხვავებულია ირანელი ეულის მოეელეობისაგან. ეს გამოწვეული იყო ქართული ფეოდალური მიწისმფლობელობის შენარჩუნებით.

პირველი "ეული " ქართლში იყო გამაჰმადიანებული ქართველი რისყოფი. რისყოფი გარეგნულად შაჰს მიჩნიდებოდა და სპარსული ერთგული ქართველ საქმეს აკეთებდა. შესაბამისად გაუფლობელია ქართლის ეკონომიური და პოლიტიკური მდგომარეობა. ქართლის ძლიერების მანიშნებელია ის ფაქტი, რომ ქართველი ხალხის ბრძოლას უფრო დამაჯერებლად წინააღმდეგ XVII ს-ის მეორე ნახევარში სწორედ ეს სამეფო უძღვება წინ.

ყველაზე მძიმე შეეგება შაჰ-აბასის ღაშქრობას კახეთისადმი ქონდა. შაჰმა ამ ქვეყანას გადაბუგვა არ აკმარა. მიწამიქცეული მოსახლეობის უმეტესი და საუკეთესო ნაწილი აყარა და ირანში გადასახლა. ირანის შემოეევას ემსხვერპლა ღვთაება ბარეშები.

რისყოფისა და ბრძოლის ფონისძიებებმა კახეთი ფეოდალ წამოაყენეს, შეწყდა დაუსნელობა ბარეშები, გლეხები უბრუნდებოდნენ გაპარვამდეგ ქვეყანას. ასე გაგრძელდა 1674 წლამდე. 1674 წელს კახეთი კვლავ მაჰმადიან ხანებს გადაეცა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დასავლეთ საქართველო ამავე პერიოდში მავანურად ბრძოლას ეწეოდა ფეოდალურ-ბიზანტიელ. მარადიული, დასავლეთ საქართველოს სამეფო-სამთავროებმა ფეოდალ სასარგებლო ხარკის ძალა იკისრეს, მაგრამ შინაგანი დამოუკიდებლობა შეინარჩუნეს. მიუხედავად ამისა, ბერძენთა ბატონობა დასავლეთ საქართველოში მეტად გარდუვალი იყო. მაგრამ ეს მორჩილებენ მეფეს, ებრძოლნენ ერთმანეთს და ამ ბრძოლაში მოკლეულნი ხშირად ფეოდალ იწვევენენ. როგორც წესი ფეოდალი არასოდეს არ ამბობდა უარს "დამარცხებაზე", ამას კი, როგორც ცნობილია, რომელიმე ქართული სამთავროს აღზევებულობა მოყვებოდა. ამიტომ იმერეთის მეფეებიც დამარცხებას ქვეყნის გარეთ ეძებენენ.

ამრიგად, საქართველომ XVII საუკუნის მეორე ნახევარში საკმაოდ ჭირვალებიდან შეაბიჯა. მიუხედავად ამისა, ქართველი ხალხი ძალებს იკრებდა, ირაზმებოდა, "ადგომისა და გამოხსნისათვის" ემზადებოდა. ამ ბრძოლას ეკონომიურად და პოლიტიკურად ყველაზე ძლიერი — ქართლის სამეფო-ეგებოდა საფრთხეში.

ასეთი იყო საერთო-პოლიტიკური ვითარება ქვეყნად ჩვენი საუკუნეთა პერიოდის წინაპირობებში, რაც საჭირო მიეჩნიეთ მოკლედ და მიგვიდან ხაზებში მაინც გვეჩვენებინა ნაწილის შესაბამ ნაწილში, რადგან, შეიძლება იფიქრეს გადაუჭარბებლად, ძირითადად ზემოდ აღნიშნულმა საგარეო და საშინაო ხასიათის პოლიტიკურმა ვითარებამ განსაზღვრა საქართველოს პოლიტიკური განვითარების მიმართულება მეორე XVII საუკუნის მეორე ნახევარში.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩვენ საკითხად არ მიგვიჩნია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიური ვითარების განხილვა შემდეგი მოსაზრებებიდან: ჯერ-ერთი, საქართველოს მაშინდელი სოციალურ-ეკონომიური ვითარება ძირითადად შესწავლილ-განხილულია ქართულ ისტორიოგრაფიაში. მეორე, აქ, რასაც ახალი მოვლენის წარმოჩენა, რასაც ახალი სიტყვის თქმა მოითხოვდა ჩვენგან გადწყვეტულ კვლევა-ძიებას, რაც ჩვენს კვლევის თემას ღიად ეგავებოდა. ასეთი კვლევა-ძიების გარეშე კი კონცეფციას ვერ გაუკეთებდი. მესამე, ჩვენ კვლევის თემად შეგარჩია საქართველოს ხანგრძლივი ფრაგმენტული ისტორიის მხოლოდ ერთი მონაკვეთი, ფრიად მოკლე პერიოდი[55], სადაც ისტორიული მოვლენები და სიტყვაკაზები ელვის სისწრაფით იცვლებიან და ვითარებებიან. ამიტომ ჩვენთვის, და საერთოდ, შეუძლებელია, ასეთ ვითარებაში ყოველ ცალკეულ პოლიტიკურ სიტყვაკას მოუძებნო და შეესწავლო მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი, მხოლოდ მისი განმაწყვეტი სოციალურ-ეკონომიური ვითარება. ასეთი საფუძველი, ასეთი მიზეზი მოეძებნება მხოლოდ ისეთ ისტორიულ მოვლენებისა და სიტყვაკების ელვისებური ცვლილებასა და განვითარებას.

ჩვენს საკვლევ ეპოქაში, ისე როგორც მთელ შუა საუკუნეებში პოლიტიკური მოვლენების ელვისებური განვითარება და ცვლილებები პოლიტიკური სიტყვაკებისა (შინაომები, სასაილის გადაწერილებანი, შეიქმნებანი, გარეშე მტრების თავდასხმები,

---

55 ორმოცდაათი წელი, ნახევარი საუკუნე, საერთოდ ალბული, რომელიც "ფრიად მოკლე პერიოდი". მაგრამ ეს გადმოვალისწინებდა ისტორიული განვითარების ფენომენს, რაც მოსდგამს ისეთივე საბჭოთა-კაპიტალისტურ-ეკონომიურ ფორმაციას საერთოდ, მაშინ ნახევარი საუკუნე ეროვნულობის ეპოქაში ერთ პერიოდად არ მოგვეჩვენება, მოსდევნო ეპოქებთან შედარებით.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფიქრი, სახელმწიფოებრივი ორიენტაციის გამო სოციალურ ძალა ქიდი და სხვა მისაანანი) განპირობებული იყო საერთო ეფიქრებმა, განსაკუთრებით კი იმ სოციალ-ეკონომიური ეიმარებმა, რაც ახასიათებდა ეფიქრიზმის იმ პერიოდს, რომელიც ცნობილია ეფიქური დაქუცმაცებულობის ეპოქად. ეს საკუთარი ცნობილი ებუღებაა, რომელიც დამასკურებულია არა მარტო ევროპისა და რუსეთის, არამედ ეფიქური საქართველოს ისტორიის ფაქტებიდან. ყოველივე ამის გამო ჩვენ შევიკავეთ XVII საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს სოციალ-ეკონომიური მდგომარეობის დახასიათებისაგან.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲗᲐᲕᲘ

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობა XVII საუკუნის 50-იან წლებში

ირანის შაჰმა 1632 წელს ფარეიან გადაეცა ურჩი მეიმურან პირველი და ქართლი გამაჰმადიანებულ რისტომს ჩაბარა. რისტომი მოვიდა თბილისში ირანის ჯარით, რომელსაც საქართველოდან ირანის სპასალარი რისტომ ხან საკაძე, და მწკიცე დაპურო ქართლის ფარეი, ხოლო კახეთი საგამგეოდ ყიზილბაშ ხელიმ ხანს ჩაბარეს, მაგრამ მეიმურან პირველმა ორი წლის შემდეგ, 1634 წელს მოიერია კახეთის დაპურობა და მეორეგზელი ბრძოლა გამოუცხადა რისტომს.

ქართველი ხალხის მაცალბრწყინვალა ბრძოლამ აიძულა ირანი დამმობილებულ წასულიყო. აღმოსავლეთ საქართველოს ასევე მაჰმადიანურ სახელოვნად გადაქცევა." მაგრამ, ქართლის მოსახლეობა დამოკიდებულებას ირანის შაჰმა სალანდო ფორმულა მოუძებნა. მას შემდეგ ქართლში ჯერ ბრძოლა მაჰმადიანი მეფე, "ვალი" და შაჰ მისი მწყალობელი გამოიყოფა. მაგრამ ამას ქართული ფეოდალური მიწისმფლობელობის დარღვევა-გაუქმება არ მოყოლია. ირანის შაჰმა მოლიდ ფორმალურად დადო ხელი ქართველ მეფე-ფეოდალთა მიწებს".

---

1 რისტომ საკაძის მოკვლების შესახებ ი.ე. ფ ე ნ ო ლ ი ო ვ ა, "ირანის სპასალარი რისტომ-ხან საკაძე" წიგნში — "ქაქაბაძის ხალხთა ისტორიის საკითხები. თბილისი, 1966, გვ. 288-299".

2 "ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს ი ს ტ ო რ ი ა", ნ. ბერძენიშვილის redaqtiorobiT, I, თბილისი, 1958, გვ. 299.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამბისაკენ საქართველოში მიმიდინარმა ფეოდალებმა
დიდი გაკვირვება იქონია დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურ
ცხოვრებაზე. როგორც ცნობილია, მეიმურაზ პირველს იმერეთ-
ის მეფეობრული ურიერთობა ქონდა და იმერეთიან ერთად
ფიქრობდა რუსეთის მფარველობაში შესვლას, მაგრამ ქართლში
რუსეთის გავლენის შემდეგ ქართლისა და იმერეთის ურიერ-
თობა მკვეთრად შეიცვალა. მეიმურაზი იმერეთში ავარებდა
ფაეს და იქთან ფიქრობდა რუსეთის დამარცხებას. ბუნებრივ-
ია, ამან განაპირობა რუსეთის ფეოდალ დამოკიდებულება
იმერეთის სამეფოსადმი. იმერეთის მეფეებისა და მეიმურაზის
კავშირს რუსეთმა დაუპირისპირა კავშირი სამეგრელოსთან.

სამეგრელოს მთავარი დიდი ხანი იყო, რაც ავარ მორჩი-
ლებდა იმერეთის მეფეს, იგი არც ერთ ხელსაყრელ მომენტს არ
უშვებდა იმერეთის სამეფოსადმი ბრძოლის მისაყენებლად. ამი-
ტომ სიამოვნებით დათანხმდა დადიანი რუსეთის მიერ შთავაგ-
ებულ კავშირზე. ქართლისა და სამეგრელოს კავშირის განმტკი-
ცებას ისახავდა მიზნად რუსეთი, როდესაც დადიანს სთხოვა
ოდენ მისი და, გურიელის ქერეფი, მარიამი. ლევან დადიანი
სიხარულით დასთანხმდა ამ წინადადებაზე. რუსეთმა ფაეისი
გადაწყვეტილება შაჰს აცნობა. ირანისაგან სასარგებლო იყო
იმერეთის წინააღმდეგ მიმართული კავშირი რუსეთსა და დადიანს
შორის. იმერეთის დასუსტება გამოიწვევდა ირანის შეურიგებ-
ელი მტრის — მეიმურაზის პოზიციების შერყევას, ამიტომ
შაჰმა ბიდან მოუწინა რუსეთს აზრეული. ყველაფერ ამას
შეშფოთებული ადევნებდა მეაღვილე იმერეთის მეფე გიორგი.

---

3 ფარსადან გორგიჯანიძე. ი. "საქ-
ართველო ისტორიულ", II, ბიბლიოთეკა, 1925, გვ. 241.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მან იცოდა, რომ ქარიფისა და სამეგრელოს კავშირი მყარდ გარეშეულში მოაქცევდა იმერეთს, რაც მას კარგს არაფერს უქადდა. გიორგიმ, ბუნებრივია კონფლიქტისაკენ გეგმა შეიმუშავა. ოდესაც ლევან დადიანი მაკისი ციმბირი გამოეგზავნა ოსმალთან შესახვედრად, გიორგიმ შეკრიბა ლაშქარი, ოდა ოავს დასმოდა დადიანს, მაგრამ დადიანმა დაასწრო და დაამარცხა გიორგი. იგი შემდეგ მისმა ვაჟმა ალექსანდრემ გამოისყიდა. ასე რომ გიორგიმ ვერ შეძლო ოსეთისა და ლევან დადიანის კავშირის ჩაშლა. ეს იმერეთის სამეფოს დიდი პოლიტიკური მარცხი იყო. ლევან დადიანმა ძლიერი მოკავშირე იშოვა და ამიტ ზურგგამაგრებული იმერეთს მოსვენებას აღარ აძლევდა. გიორგი მეფე 1639 წელს გარდაიცვალა. ტახტზე ავიდა მისი ვაჟი ალექსანდრე.

ლევან დადიანი "არა დასტრა და უფიქრდა მარადის იმერეთს შობას, ნაფიქრალებას, ადგომას და ყოველგან ეკვესასწავლა მინა".[4] დადიანი ერთ ან აკლდება ზეგავსა და ეხერებას იმერეთს, ხოლო რომ ოსეთი მისი მოკავშირე გახდა, უფრო უმაგალ იმერეთში მარეშს, ასეთი მარეში ერანის შაჰის დიდი მოწინააღმდეგეობა სარგებლობდა. შაჰმა ლევან დადიანს ჯალაგირიც[5] კი გაუგზავნა — წლიურად ათასი ფუთანი.[6] ლევან დადიანმან მეგობრობა შაჰს ძალიან უფიქრდებოდა. მაგრამ იგი ეკვან ან ითვალა, რადგან დასავლეთ საქართველო ამ დროს ყოფილა-ოსების წინააღმდეგ მებრძოლ ქართველ პატრიოტთა ბანაკად იყო.

---

4 ვახუშტი ბაგრატიონი, ტოპონიმია იმერეთისა, ი. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 199.

5 ფარსადან გორგიჯანიძე, ი. "საისტორიო მოამბე", II, გვ. 241.

6 ი. ბუაჩიძე, "ალექსანდრეს ისტორია", ნ. ბერძენიშვილის redaqtiorobiT, გვ. 267.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლევან დადიანმა ისე შეაკიერწილა იმერეთა მეფე აღექსანდრე, რომ, თუ ვარუშვის დაკუჯრება, იგი შეიქმნა ქუთაისის ციხიდან გარეთ გასვლასაც ვეღარ ბედავდა[7]. ბრძანებისმა ამორებამ იმერეთი განადგურების პირას მიიყვანა. სამაგიეროდ ლევან დადიანი მეიერეებოდა. ვარუშვის ციხეში, მას ნაძარცვი ქონებით იდიეში მორჩენილ სასახლე აუშენებია[8]. ლევანის მძარცველობის ნაწილობრივი შეჩერება ერთ-ერთი შეძლო აღექსანდრე მეფის ძმამ ბასუკამ. წყაროები მას მონე ვაჟკაცად გვიჩვენებენ. მაგრამ ერთ-ერთ ბრძოლაში იგი ფეოდორ ჩაფიდი დადიანმა. ამის შემდეგ აღექსანდრეს[9] ვერ უწევდა დადიანს ჯერეთან წინააღმდეგობას, უწინარეს ყოვლისა, იმერეთის ფეოდალთა გამოცალკევების წყალობით. ფეოდალთა ნაწილი, მაკადური ინტერესებიდან გამომდინარე, ხშირად ეალიანდა აღექსანდრეს და დადიანს ებრძოლა. ერთ-ერთი ასეთი მაკადი უნდა იყოს ბაკურ წერეთელი. ბაკურ წერეთელს, როგორც წყაროებიდან ჩანს, დიდი სამსახური გაუწევია ლევან დადიანისათვის. ამის გამო უთხოვია ლევან დადიანს მაკვის ო

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შეიდა და მოსაკიდა სარეისა მეუნისაა ყოველთაგე მას ყანსა, იგეს ეფიანს ბაფონს ლევანს მეუნი ბაკი ამ ჩუენ-მეუის შემოუარებინა, რომე ჩუენს გულისაგეს შეინახეთ და მაფული უბოძეთ"[10]... როგორც ეხედავთ, ისეთი ფეოდალი ისეთია მეფის მფრეების — ოსფოლისა და ლევან ფალიანის ერთგული პირი. ბაკი წერილი ამ ხარეს არც პირველი იქნებოდა და არც უკანასკნელი.. იგი ფიპიური ფეოდალია.

ამგვარი შინაფეოდალური ქიშპი და ინფოლგები სეფიოდალურად ამეორებდა ბაგვასული მფავრის წინააღმდეგ სამეფოს ბრძოლას.

იმერეთის სამეფოს პოლიტიკური მდგომარეობა კიდევ უფრო გართულდა იმის შემდეგ, რაც 1648 წელს ოსფოლმა და-ამარცხა ბეიმურაზ პირველი და კახეთიც ბაფისფის ტაძრა, ოსფოლი იმერეთის წინააღმდეგ რამდენჯერმე ბაუშეკავებულად მოქმედებდა. სანამ ბურგში ყავდა იმერეთის მეფის ალექ-სანდრეს მოკავშირე — მეგობარი ბეიმურაზ პირველი, მაგრამ ბეიმურაზის დამარცხებისა და მის მიერ ყოფის დაკარგვის შემდეგ ოსფოლს უფრო ბაფისუფლად შეეძლო მოქმედება იმერეთის სამეფოს მიმართ. ასეთ ვითარებაში იმერეთში სიძულვილ — ალექსანდრესთან ბაკშეფარებულ ბეიმურაზს ეზიზღებოდა გზა დარ-ჩენილა, დახმარე ძალა ეძია საქართველოს გარეთ. ბეიმურაზ-მაც დაუფუძნებლივ დაიწყო ოსფოლის, ისე ირანელთა

---

10 ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და გურ-ია ოდიშის საქმაურებისა, შ. ბურჯანაძის ოფიციალური, ტ. I, 1959, გვ.30.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

წინააღმდეგ ძალების შეკავშირება[11]. Он знал, что силы Западной Грузии недостаточны для достижения успеха в этой борьбе и потому стремился получить помощь из России[12].

ეიმურაზის ინიციატივით ალექსანდრე III გადაწყვიტა რუსეთან კავშირის დამყარება და მეარეულის მიუნა. ამის შესახებ პრინცესრეში შ.მესხია და ი.ციციშვილი წერენ: " Нам неизвестно, какими соображениями руководствовались имеретинские дипломаты, решая вопрос об установлении связей с Россией, как они расценивали возможную реакцию Турции на вмешательство России в западно-грузинские дела... Несомненно, что Турция не потерпела бы русской ориентации находившейся под её властью Западной Грузии[13].

ცნობილია, ალექსანდრე III შესანიშნავად იცოდა, რომ რუსეთან მის კავშირს ოსმალეთის მხრივ საპასუხო ღონისძიება მოყვება. ალექსანდრესთვის ისიც კარგად იყო ცნობილი, თუ რიგი დასახა ირანმა ეიმურაზი რუსეთან კავშირისათვის. მაგრამ აქ უნდა გავიხსენოთ ის, რომ დასავლეთ საქართველოს მეფემარნეობა ცნობილია განსაკუთრებით ალიხანელი საქართველოს მეფეობისათვის.

---

11 Ш. Месхия и Я. Цинцадзе, Из истории русско-грузинских взаимоотношений, Тбилиси, 1958, стр. 72

12 იქვე;

13 იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იმერეთი, როგორც ცნობილია, ოსმალეთის ხელქვეშა ქვეყანა იყო. ირანი დასავლეთ საქართველოზე პრეტენზიებს არ აცხადებდა. მან ოფიციალურად დაკარგა (1639) დასავლეთ საქართველო ოსმალეთს. მაგრამ ამას ვერ ეფყვეთ ირანისა და ამოსავლეთ საქართველოს ურთიერთობაზე. ამოსავლეთ საქართველოს მიმართ ირანი თავის პრეტენზიებს კვლავაც იცავდა. ამიტომ ამოსავლეთ საქართველოს საქმეებში რუსეთს არ შეეძლო ჩარეულ ირანთან ურთიერთობის გარეშეული გარეშე. ირანთან ურთიერთობის გარეულება კი რუსეთს მაინც არ აწუხებდა, იგი ირანთან მეგობრობდა და ამ მეგობრობას, მრავალი მიზეზის გამო, ფიფად ფასობდა. მაგრამ სულ სხვა ვითარება იყო რუსეთ-თურქეთ- დასავლეთ საქართველოს ურთიერთობაში. დასავლეთ საქართველოში ჩარეულისათვის რუსეთს ხელში თავისუფალი ჭერია, ჯერ - ერთი, იმის გამო, რომ ირანი დასავლეთ საქართველოზე პრეტენზიას არ აცხადებდა და მეორეც, იმის გამო, რომ თურქეთი რუსეთთან უკვე ფარულ ურთიერთობაში იყო. ამიტომ რუსეთისათვის განსაკუთრებით ხელსაყრელი ჩანდა დასავლეთ საქართველოში ყოფნისფიქრება, თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში შესაძლებელი. ეფიქრობა, ყოველივე ეს გათვალისწინებული უნდა ჭეშმარიტად იმერეთის პოლიტიკურ მოღვაწეებს, რომელთაც ირიგებდა იმედებენ რუსეთზე, რომელთან ფიფლობდნენ მასთან კავშირისა და მეგობრობის განმტკიცებას. ამას, ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საბინაო და საგარეო მწრისაკან შეიერწყეულმა აღქსანრე იმერთა მეფემ დაიჭერა რუსეთი ელჩების გაგზავნა. 1649 წლის 13 აგვისტს ოეიმურაბ პირველის და აღქსანრე მუსანის ელჩები მოსკოვს ჩავიდნენ. მან რუსი ხელმწიფეს წარუდგინეს ქარაველ მეფეთა წერილები. ოეიმურაზი რუსეთს აყოფინებდა კავეიდან მისი განდევნის ამბავს, ამავე დროს დასძენდა, რომ ეს განდევნა რუსეთზე მისმა ორიენტაციამ გამოიწვია[15]. ოეიმურაზი აგრეთვე აყოფინებდა რუსეთის ხელმწიფეს, რომ თავიდან ბოლომდე ერთგული ერთგულებები არ კმარიდა მისი ერთგულობაზე დასაბუთებლად: " А одного человека посылали к персидскому агарянскому царю царствие ваше и ходатайствовали, и поведения вашего он его послушал. А повеление ваше было, чтоб меня не изгонял"[16]. და რადგან ერანის შაჰი შენ სიყვარულს ურჩევდა არ აქცევსო, ამიტომ 20000 კაცი გამომიგზავნე და ეს ადგილები მენი გადმოგეცა. ოეიმურაზი ირწმუნა კი პირდება რუსეთის ხელმწიფეს[17]. ბოლოს, ოეიმურაზი მოსკოვს წინადადებას აძლევდა დაეფუძნებინა და რუსეთის მეფისა მის შეიერთებულ, ლუარსაბ დავითის ძეს, და გამოეგზავნა საქართველოში რუსეთის ერთგული[18].

---

15 "სტენდიკი ფოლიანოვისა და ბიაკი ივანეს ელჩობა იმერეთში, 1650-1652" სამეფოში გამოსცა და შესავალი დაურთო ბ. ეიეიქვეფეს, ქ.ბორჯომი, 1926, გვ.1. (მეორეში შეტანილია "ელჩობა იმერეთში").

16 "ელჩობა იმერეთში", გვ.2

17 იქვე, გვ. 3.

18 ამ. "ნაგვარაფეული საქართველო", № 31, 1963 წლის 20 ოქტომბერი.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მეიმურაბის წერილიან ერთად რუსეთის სახელმწიფოს წარუგზავნეს ალექსანდრე მესამის წერილიც. იმერეთის მეფე მფარველობას მოელოდა. იგი აცნობებდა, რომ იმერეთის დაცვინებული მფარველია ალიანი: "... Дадианской был раб мой и давал дань мне. И ныне отложился от меня и соединился с царегородским турским салтаном. И собрав войских людей, приходит на меня по дважды и по трижды и чинит мне пиоту, собирает абазинцев и чинов и приходит на меня воинов по ным годы. И посылает христианских детей во полон к турскому салтану по триста и по четыреста. А которую дань давал мне, и ныне тое дань дает турискому салтану". ალექსანდრეს მოელოდნენ 20000 ჯარისკაცის გამოგზავნას, და ალბილი საელჩოდ მოვეს რუსეთის ხელმწიფეს ასურეთის მეიმურაბს ის მოთხოვნები, რომელსაც ეს უკანასკნელი უყენებდა რუსეთის სამეფო კარს. უნდა აღინიშნოს ქართველ მეფეთა წერილების მაგალი დიპლომატიური ენა. ამ წერილებში გამოყენულია მაკანიანი საკვლევარი იმის შესახებ, რომ მეიმურაბი რუსეთთან მეგობრობის გამო განდევნეს სამშობლოდან (... как услышали кызылбаши, что он (მეიმურაბი - დ.ჯ.) учинился рабом великого нашего царствия, и проведали про то, что хотите быти меж себя в сватовстве, и для тово они ратных людей собирали и царевича сына ево убили)" [20] და ამით მოსალოდნელ პასუხისმგებლობას აკისრებენ რუსეთს, ხელმწიფის პატივისცემულად გრძნობებსაც აღიარებენ (Против твоего ц-ого в-ва кто

---

19 "ელჩობა იმერეთში", გვ.5.

20 "ელჩობა იმერეთში", გვ. 5-6.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ов есть персидской и ваного слова не слушает[21]) და სხვ. ასევე დიპლომატიურად იყო დაცულებული ელჩობებისა და ერთის გაცვლის საკითხი. მაგრამ იმ დროს საქართველოს საქმეებში აქტიურად ჩარევის შესაძლებლობა რუსეთს არ ჰქონდა. ამიტომ იყო რომ რუსი მეფეები ქართველთა არა ერთგზის თხოვას დუმილით უგულებელ ყვნიდნენ ხოლმე.

მაგრამ ამჯერად, შეარეული, მეფე ყურადღებას მიექცა იმერეთს. თეიმურაზ პირველის ქორწილ-კალთობიან გამეფების შემდეგ იმერეთში ჩნდება რუსეთის ერთადერთ დასაყრდენად ამიერკავკასიაში[22]. გარდა ამისა, რუსეთისათვის იმერეთს უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა მოცემულ ეტაპზე, როგორც მოკავშირეს ოსმალეთის წინააღმდეგ. ამიტომ მოსკოვში კარგად ფიქრობენ შეეკრნენ იმერეთის მეფის წინადადებას მფარველობის შესახებ. იმერეთზე ხელის დადებით რუსეთი, უარეს შემთხვევაში კი, ანაგურს კარგავდა, შენაძენი კი შეიძლება ძალიან დიდი ყოფილიყო.

1650 წლის 22 მაისს იმერეთში გამოეგზავნენ რუსეთის ელჩები ნიკიფორე ფოლიჩანოვი და ალექსი ივლევი. მან დადადებული ქონდათ შეეხედვინა იმერეთის მეგობარობისშემეცნებინა ალექსანდრე მესამისათვის რუსეთის ხელმწიფის ერთგულების ფიცი და პარალელურად ეცადა მოლაპარაკება იმერეთში შეიტანონ თეიმურაზ პირველიანი. რუს ელჩებს მისცეს სპეციალური საიდუმლო ინსტრუქცია, რომელიც გამოაქვეყნებულია იყო ყოველგვარი მოლიბელობა, რაც შეიძლებოდა ელჩებს შეეხ-

---

21 "ელჩობა იმერეთში", გვ.2

22 შ. მესხიძე ი. ციციშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 74.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვეფერა. ამ ინსტრუქციაში, სავარაუდოა შირის ეწერა, რომელ-
ნიც მოქალაქეებს ელჩები იმ შემოვლაში, რომ ალექსანდრე
მარადავლილი დაეტოვებინა და ყოველ ბაგრატ იქნებ-
ბოდა. რომ ბაგრატ გამეფებული იქნებოდა ალექსანდრეს ანდერ-
ძი, ელჩებს მისთვის უნდა გადაეცა სიგელები და სარეკ-
ლამო ბეჭედი და უნდა დაეფიცებინა რუსეთის ერგელებმა 23. ინს-
ტრუქციაში გადაეცემებინებული იყო შემდეგი კარგი: " А
будет проведает, не доходя мерешинские земли, что Александ-
ра царя в мерешинской земле нет, изогнал его кизилбашской
нах, а на его место учинил на своих людей которого хана,
или хоти будет и Александров сын, а посадил его нах, и
на отца своего чем посягал, для того его нах на мерешинской
земле царем учинил, проведает про то подлинно.
И Минифору и Алексею к тому новому царю не ходить, а
воротица назад, будет еще в мерешинскую землю не пошли". 24

ინსტრუქციის ამ ნაწილიდან ჩანს, რომ იმ შემოვ-
ლაში, რომ იმერეთი ირანის შაჰის გავლენაში იქნებოდა,
ელჩები უკან უნდა დაბრუნებულიყვნენ. ალბათ ცხადია რუ-
სეთის პოზიცია ირანის მიმართ. რუსეთი თავს ამიტომ ირან-
თან ურიერთობის გაბმვაებას. რომ იგი იმერეთშიც კი ერიდე-
ბოდა შაჰთან შეხვედრას, აშკარაა რომ ამ ქარდ-ყალთაში
გადადგამდა შაჰისთვის ანა სასურველ ნაბიჯს. ასე რომ ელ-

---

23 "ელჩობა იმერეთში", გვ. 16
24 იქვე, გვ. 18.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მურაბის მიელი მეფადინეობა, რომ რუსეთი ჩაიბრძოს ირანის წინააღმდეგ ბრძოლაში, უმეტესად უნდა დამოკიდებულიყო და ასე დამოკიდა კიდეც.

იმერეთში ჩამოსულიყანაც რუსმა ელჩებმა ცხოველი ურთიერთობა დაამყარეს მეფეურაბთან. ფოლიჩანოვისა და ივლევის მეფეურაბთან მოლაპარაკებიდან აშკარა ჩანს, რომ მან ამჯერად მოლიდ და მოლიდ ერეკლეს წაყვანა სურდა მის კოვში. მაგრ მოლაპარაკება სრულდ ამ საკითხით იწყება. ელჩებმა ანონეს მეფეურაბს, რომ ხელმწიფემ მიიღო მისი წარადგენა და ბანაბაა მიიღოს ერეკლე. მაგრამ მეფეურაბი მოსკოვიან დამონარე ძალას ელოდა, ფოლიჩანოვმა და ივლევმა კი მას მოლდ დაპირებები ჩამოუყანეს, მეფეურაბს აშკარად ეყვნა იმედგაცრუება. იგი ფიქრობს ერეკლეს გაგზავნების საკითხი მომავლისათვის გადადს. ელჩთა მოახსენებენ, რომ ერეკლე მან წაყვეს მოსკოვში, მეფეურაბი პასუხობს:

" только я внука своего пошлю к государю, а он государь не изволит государства моего Кахети очистить и ратных людей и казны не пришлет, что же моя и посылка ?"[25]

ელჩებმა მეფეურაბს განუმარტეს, ჯარის გამოგზავნა არ შეიძლებოდა, რადგან შენი ქვეყანა შორს არის და გზებიც უკარგისია, გარდა ამისა ჯარის შენახვას შენ ვერ შეძლებ. ერეკლე გამოუშვი, შეასრულე შენი სიტყვა და მერე ნახე ხელმწიფე რამდენ წყალობას გამოიჩენს. შაჰსაც მიწერს, რომ ალარ შეგაწუხოს[26]. მეფეურაბმა ბრაქმეულად გამოსცადა, რა შედეგი მოყვა რუსეთის ხელმწიფის შუამგობლობას ირანის შაჰთან.

---

25 "ელჩობა იმერეთში", გვ.40

26 იქვე, გვ. 41.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ერთიანერი, რასაც შეეძლო მისთვის ჯარის დაბრუნება, რასაც ჯარის ჩამოსვლა მოჰ, ამაზე კი ელჩებმა პირველად განუცხადეს უარი.

გასაკვირი არ არის, თეიმურაზს რომ იქვე შეპარვოდა საეჭვო პოლიტიკის სისწორეში, და სოვაგან ეძებნა დასმარება. თეიმურაზმა მარდაც სცადა ეს. უნდა ალინიშნოს, რომ თეიმურაზის დამოკიდებულება ელჩებისადმი ხშირად სცილდებოდა მაინც მიღებულ დიპლომატიურ ეთიკეტს, თეიმურაზი უხეშად ექცეოდა რუს ელჩებს. უკვე მარტო ეს გვაფიქრებინებს, რომ თეიმურაზის პოზიცია რუსეთის მიმართ ამ დროს შეცვლილია ან ყოველ შემთხვევაში, იცვლებოდა.

ფოლიანოვისა და ივანეულის ოფიციალურ ყოფნის დროს თეიმურაზმან გამოიყენა ლევან დადიანისაგან გამოგზავნილი კაცი. მან თეიმურაზი სამეგრელოში მიიწვია საბაჟო მოლაპარაკებისათვის[27]. ეხუმრეს ფიქრობ, ლევან დადიანია შერიგების ინიციატორი, მაგრამ ეს არ უნდა იყოს სანდო ფიქრი. სოვა წყარო საფრანგეთზე მიგვითითებს, დადიანის ელჩის ჩამოსვლა რუს ელჩებსაც შეუფუფეთ: "...приехал из дидьянские земли азнаур Теймураза царя Ромазан, а сказал, что дидьянской царь Леонтей за днище до Кутаиса города, а приехал де для доброва дела, для договору, устранился з-ого в-ва имени, чтоб ему помириться с Александром царем и с Теймуразом. И прислал Леонтей царь с ним азнаура своего для договору"[28]. ის ფაქტი, რომ დადიანის ელჩი, თეიმურაზის აზნაურს - ოთარაზს (აღნ. რამაი) ჩამოყვა, ნამდვილად იმაზე მეტყველებს, რომ ფავორიტობდა თვით თეიმურაზმა გაუგზავნა დადიანს ჩამოსაკრებლად.

---

27 ვახუშტი ბაგრატიონი. ისტორია ქართლისა, იხ. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ.200

28 "ელჩობა ირანში", გვ.4.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუს ელჩებს გაუგიათ, რომ მეიმურაში დადიანთან აწარმოებენ მოლაპარაკებას და მაინც შეიძლებოდეს მას აძღევნენ. მართალია, მეიმურაშვილმა რამაში გაუგზავნა ელჩებს და უარყოფა ეფქო, მაგრამ რუსებმა მას ფიცი რომ დაუჯერეს, მიხვედრილნი, რომ "... он же Романзан в то же время сам проговорился: царю де Теймуразу внука своего Николая к ц-ству в-ву не посылать, покаместа с дадьянским помиритца и Кахет очистит"[30].

მეიმურაშვილან დაპირებული პირნი (და რამაში ასევე პირნებად მიჩანს) არ შეიძლებოდა არ ფიქრობდა აპირებდა მუარა მეიმურაში მოსკოვში შეიყვანილიყო გაგზავნას. ასე რომ რამაშის სიფფეების სისწორეში ეჭვის შეტანა არ შეიძლება. შეიძლება დავუშვათ, რომ რამაშს რუს ელჩებთან ეს სიფფეები შემოუტანია კი არ წამოუდენია, არამედ გაგებულ აქვს ნამოქალაქი, რუსთა ელჩების დასაბინძურად. მაგრამ, როგორც შემოვიტანეთ, მეიმურაში მართლაც არ აპირებდა ერეკლეს რუსეთში გაგზავნას.

როდესაც მეიმურაზს მოუვიდა დადიანის მოწვევა, აღუსანერე მესამეთაგ სთხოვა მას გამგზავრებულიყო სამეგრელოში, რათა ბავი ჩამოეყვანა ბიურისა და სამეგრელოს შორის[31]. მეიმურაშვილ გაგზავნა დადიანთან, კოიფა იბადება, რა მიზანი ამოძრავებდა დადიანს, მეიმურაშვილან მოლაპარაკებას რომ დაპირდა? "დასავლეთ საქართველოს მფარველობა — როგორც ეროვ.

---

29 "ელჩობა იმერეთში", გვ.43

30 იქვე;

31 ვახუშტი ბაგრატიონი, ცოცხალი ბიბლიოთეკა, "ნარკვევი ქართლის ცხოვრებაზე", II, გვ.250.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შ.მესია წერს, —კარგად იცოდნენ, რომ ოსმაღლეთისა და ირანის ყიზილ ბოლის და ბოლის მაგი მშობლიური ქვეყნის დაპყრობას გულისხმობდა და ამიგომ მაგის მიერვე მოავლენ- ბიდ ფიდიდენენ[32] რუსეთის იელიზავეტასან ურიერობის დამ- ყარებას". ლევან დადიანმაც გადაწყვიტა, გამეფებული ნინა ხელსაყრელი მიმენდი რუსეთთან კავშირის დასამყარებ- ლად. მის ოვალში მეიმურაზი ყველაზე უკეთესი შუამავალი იქნებოდა. მაგის მიერ მეიმურაზსაც გარკვეული ინტერესები ქონდა. ჯერ ერთი, მას სამეფოდ ეიღებდა შეერიგებინა ალექსანდრე მესამე და ლევან დადიანი და მაგი ერობლივი ბიზნესი გაეგზავნა რუსეთში. ამას მისკენის ოვალში მეფე ფასი ექნებოდა. მეორე და მესამე, იმ პირობებში მეიმურაზს რუსეთის იმედი უკვე ა�ჭქონდა. მას სურდა დამამტკიცებინა ლევან დადიანისადმი: " едет с в дидьяни на договор, чтобы дидьанской позирить с царем Олександром и самому с ними помиритца, и чтоб дидьянской людей ему дал Теймуразу, что Кажет очистить".[33] მეიმურაზი რომ დადიანს საბოლოო დამტკიცებას მიიღებ, ეიღებ ეიზიანეს და ეიღებ "მეორეხარისხოვანი ალერგიების" ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მანი სფიანოვი ამ მოლაპარაკების ჩაშლას დიდიანის "უსამართლო" მოხუცებულს აბრალებს[36]. მეიმურანი იმერეთში დაბრუნდა, მაგრამ მოლაპარაკება ჩანს, კიდევ გაგრძელებულა: "... приехал в Кутаис город от дадьянскова цари азнаур ево, а гонит к Теимуразу царю двадцать быков в подарках"[37].

სანამ მეიმურანის და დიდიანის მოლაპარაკება გრძელდებოდა, რუსეთ ელჩებმა გადაწყვიტეს უკან გაბრუნება. მაგ დაეინებინა მოხუცს მეიმურანს ერეკლე. მეიმურანი აქციაბუნებდა ელჩების გამგზავრებას. ჩვენის აზრით, იგი უდიდა დიდიანთან მოლაპარაკების საბოლოო შედეგს. ელჩების უკან დაბრუნება ნიშ შეეფერებინა. მეიმურანთან ავადმყოფობაც მოიგონა და მიღებამდე უარს ამბობდა. მეიმურანი დიპლომატიურ ხერხს მიმართავდა. თუ დიდიანის დასმენები გაანადგურებდა კახეთს, მაშინ ერეკლეს რუსეთში გაგზავნა და რუსეთის დახმარება, რომლის მიღება მაინც არ ხელიდებოდა, საკმარი აღარ იქნებოდა. ამიტომ დიდიანთან მოლაპარაკების საბოლოო შედეგების გარკვევამდე მეიმურანს სურდა ელჩების რუსეთში დაბრუნების შეჩერება.

ფიფიანოვი და ივანეფი მიადგნენ (თუ სხვებმა გააგებინეს) მეიმურანის მოქმედების მიზეზსა და მიზანს. მეიმურანს იმერეთში მრავალი ყოფა მოუნახავდეგ. ისინი რუსთა ელჩებს ხშირად აუდიენციებს ისეთ ცნობებს, რაც ჩიჩს სცემდა მეიმურანს ელჩების თვალში, ასე მაგალითად, ელჩებს

---

36 Ф. Плоен, Исторический обзор дипломатических сношений между российскими государями и грузинскими царями и владетелями. "Переписка грузинских царей с российскими государями". С.Петербург, 1861.

37 "ელჩობა იმერეთში", გვ.46.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შეადგენინეს, რომ მეიმურაბმა ალიმუფიზა მოიგონა
[38]
და სხვ.

ყველიერ ამის შემდეგ რუს ელჩებს ეთქვა საჭიროდ მეიმურაბის მიმართ უკმაყოფილებისათვის. ეს მეიმურაბმაც კარგად იცოდა, მაგრამ მაინც ისეთებს დაიანახვა ალაპარაკდა. ამასობაში: " ... приехал из Дадьян от дадьянскова царя Десонтия к Теймуразу царю в послах святыя горы игумен Никифор... да с ним Теймуразовы люди. А для чего сидели Теймуразовы люди на договор, и дадьянской им во всем в том
[39]
отказал Теймуразу царю". ასე რომ მეიმურაბმა მარტო გასცინა. დაიანახვა მოლაპარაკებამ ნაყოფი არ გამოიღო, ქვეყნის მინაცემი ძალების გაერთიანება ვერ მოხერხდა და რუს ელჩებთანაც ურთიერთობა საკმაოდ გაფუჭდა.

სამეგრელოს მთავრობამ მოლაპარაკების უშედეგოდ დამთავრებისთანავე მეიმურაბმა " ალიმუფიზას" მაგი დაანება და საკრძალოდ მიიღო რუსეთის ელჩები. მას სურდა კიდევ ერთხელ მაინც ნორმალური ურთიერთობა. მაგრამ ეს უკვე ანდა ისე ადვილი იყო. ელჩები ალბათ მიხვდნენ მაინცა უკმაყოფილებას. მეიმურაბისათვის ცოდი გაიდა, რომ მოსკოვში დაბრუნებისას ფიქრობენდა მასზე კარგს არაფერს ივყოფა, ამიტომ ელჩურიდ ბრძანეს: "... дайте на себя Теймуразу царю писмо в том, что вам приехав к ц-ому в-ву, про него худова слова не говорить; и за него бы им говорить государю
[40]
доброе слово". ფიქრობენდა ასეთი ელჩურიდ გაცემაზე

---

38 "ელჩობა იმერეთში", გვ.48
39 იქვე, გვ. 51
40 იქვე, გვ.54

ეროვნული ბიბლიოთეკა

უარი განაცხადა : " ... мы приходим от ц-ого в-ва не для того, чтобы вам на себя крепости давать".[41] ურთიერთობა ფოლიანოვსა და ალიმურაზს შორის საბოლოოდ გაფუჭდა.

რუსეთში გაბრუნებულ ელჩს ალიმურაზმა მაკისი ელჩი გააყვანა. ალიმურაზის ელჩმა ხელმწიფეს წერილი გადასცა. ამ წერილში ალიმურაზი სიკაა შორის წერდა: "... просил твоего посла Никифора подождать, но он меня не подождал, дали ему с другой стороны деньги и потому он не принял моего слова".[42] ამის გამო პრინც. ი. ციციანოვ შენიშნავს: " რა საფუძველი ჭქონდა ალიმურაზს, რომ ასეთ მძიმე ბრალდებას უყენებდა ელჩს, ძნელი სადასტურებელია. ფოლიანოვს ამ ბრალდების დამტკიცების შემთხვევაში ფიქრი (четвертование) მოელოდა. ელჩის დაღუპვა საქართველოს საერთაშორისოდ სასვიკად ისჯებოდა. რაფილ კაიმელა ალიმურაზმა ფოლიანოვი, თუ მას რაღაც საბაბისა ეფერა ან ეხლიდ მარდად ძნელი დასაჯერებელია, რომ ფოლიანოვს ალიმურაზმა ფეოდალ-უბრალოდ დასვა ასეთ ბრალდებაში, საკითხავია, ვის გულისხმობდა ალიმურაზი ფოლიანოვისაგან ქრაბის მიმცემად ?

ალიმურაზის მთავარი პოლიტიკური მტრებისადმი ამ დროს საქართველოში არის ოსეთი მეფე. თუ მარდა ადგილი ეხლიდ ფოლიანოვის გადაბრალებას, ეს მოხდა ოსეთის მხრიდან უნდა ეფიქრა. ოსეთი რომ რუსეთან კავშირის წინააღმდეგ ამ ეს, ამას ქვემოთ დაინახავ.

---

41 " ე ლ ჩ ი ბ ა ლ ი ბ ე ლ ი ", გვ.54

42 М. Броссе, Переписка... ,бз. 70.

43 ი.ციციანოვ ,ვასილ გაგარინა და ანრეპ სუბალოვის ფლობებში საქართველოს შესახებ, ტფილისი, 1965, გვ.37.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვისი სამუშაოები შეიძლებოდა დაემკურებინა ჩისტოს კაბეში ყოლჩანოვიანს? "მუხლებრივი ალერილობიან" მიჩანს, რომ ყოლჩანოვიანს ურიგიოთა ქონდა ბრილიანტიან ჩამოსაკიდ ეყრებს. ეყრების გამოყენება ბიზანტიური და ჯამუშური მიზნებისათვის იმ დროს ჩვეულებრივი მოვლენა იყო.

ამ საკითხთან დაკავშირებით ყურადღებას იპყრობს ყოლჩანოვის შემდეგი ცნობა: "... Августа в 13 день подал грамотку к посланникам российским шоиои торговой человек армении Шешу, а сказал, привез де ту грамотку из Тефлиса человек мой"[44]. ეს წერილი გამოგზავნილი მოჰყავს ივანე დანილოვს.

ფრიად საინტერესოა ივანე დანილოვის პირველება. 1637 წელს ეოკინსკის ელჩობას კახეთში გამოუყოლეს ორი მოჰყვარი — ისფაიეე კაბანელი და ივანე დანილოვი[45].

1642 წელს მიშელის მოკვლისა რუსი მოჰყვრები, ალეიუ-რაბმა მას დაუმარა ისფაიეე კაბანელი. ამას ვვინ ეს უკა-ნასკნელი გვაცნობებს. დანილოვი კი ამ დროს კახეთში აღარ ჩანს. საეჭვ�eულია, რომ ივი უკვე ამ დროს ჩისტოვის კარ-ზე მოჰყავრობს[46].

ივანე დანილოვი ყოლჩანოვს წერდა: "... за иное де есть твое государево царево и в.в.к. А.М. в.р. великое дело про царя Теймураза и про царя Александра и про их державу"[47]

---

44 "ელჩობა ირანში", გვ.44

45 И.Полиевктов.Новые данные о московских художниках XVI-XVII вв. в Грузии. Тбилиси,1941, გვ. 10.

46 იქვე, გვ. 15

47 "ელჩობა ირანში", გვ.44

ეროვნული ბიბლიოთეკა

როგორც ვხედავთ, ივანე დანიელი ამირებს საელჩოში მნიშვნელობის საქმე შეაფასებინის ფიქრობდა, საყურადღებოა, რომ ეს მნიშვნელოვანი საქმე ქართველ მეფე-მაჰმადიანის ურიერობის საკითხებს შეეებოდა. საინტერესოა, რომ როგორც ვრცელ. ბ. ეფიფანეფსკაია შენიშნავს" Того же "иконника Ивана" но уже в роли " толмача" встречаем мы и в окружении Арсения Суханова, когда этот последний, на своем обратном пути с востока, посетил Ростова - уже после отправления посольства Мангит-хан-бека, о чем Суханов был осведомлен". [48] და ამ ივანე დანიელის მანდატრებად ქართველი მოელჩეები (რუსეთის მოხელეები) ესაუბრებოდნენ ასევე ერთად დიპლომატიულად და საიდუმლო პოლიტიკურ საკითხებზე. ფიქრობ, დანიელი მარტო მაფერის მოელჩეობას არ ასრულებდა რუსეთის სამეფო კარზე და მისი კეთილი ფიქრანიელიც ...

განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ ალეიბერანიდი მეფე ერეკლეა გამწყობილი და მის საწინააღმდეგო ჩვენებებს იძლევა ელჩებად საუბრისას ალეიბის მეფის ალექსანდრე მესამის მდივანი ფეშანი. (დადგენილია, რომ ეს ფეშანი და ფიბილი "შაჰნაზარიანის" ავტორი ფეშანი ერთიანდებიან ერთ და იგივე პირებად [49]). ფეშანი ფიქრობს აფეთინებს, რომ "... послал Теймураз царь в Дадьяны трех своих человек авнауров на договор ... А хотя де вам Теймураз царь такие речи и говорит, что хочет с вами к ц-ству в-ву внука своего отпустить, и он в том своем слове не устоит, а внука своего не отпустит». [50] Როგორც ვხედავთ ფეშანი აშკარად ეჭიდება ალეიბ -

48 Н.Полиевктов. К вопросу о сношениях Ростова Карталинского с Москвой (по.ეფიფანის მიმართ, V-VI ს. 525).

49 ბ. ლეონიძე. გამოკვლევები და წერილები, ტ. 1958, ს.9-287.

50 "ელჩობა ალეიბერთან", ს.51.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რაზს. იგი რუს ელჩებს უმხელს მეიმურაზის საიდუმლო გეგმებს. ფეშანგი აღექსანდრე მესამის მფლობელია და შეიძლება ივიქრეს კაცმა, რომ იგი მაკისი მეფის ბრძანებით ეწევა მეიმურაზის საწინააღმდეგო მოქმედებას. მაგრამ ამის დამტკიცება ყოველად შეუძლებელია. აღექსანდრე მესამე, როგორც ცნობილია, სიკვდილამდე მეიმურაზის ერთგული მოკავშირე რჩებოდა, და იგი არ მისცემდა მაკის მფლობელს მეიმურაზის საწინააღმდეგო მოქმედების ნებას. ცოდი უნდა იყოს, რომ ფეშანგი ამას აღექსანდრესაგან საიდუმლოდ აკეთებდა. მაშ ვის ინფორმაციებს ეხმარებოდა ფეშანგი? უნდა ვიფიქროთ, რომ იგი ეხმარებოდა მეფეს და მეფეს ქარდლის მეფის რისფიზის ინტერესებს. ჩვენს იქეს, რომ ფეშანგი რისფიზის სასარგებლოდ მოქმედებდა იმერეთის სამეფო კარზე, აძლიერებს ის გარემოება, რომ მალე ფეშანგის ეზოდან ქარდლში, ვახტანგ მეფეთან სამეფო კარზე, ის ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გის "მეადგილეობისა" ტივრის მოქრის გამო აჩრილი 1681 წელს გვიანბოლოს"[53] დასძენს გ. ლეონიძე, მაგრამ აჩრილი, რომ 1681 წელს ახსენებს ფეშანგის დასაკის ამბავს, ეს არ ნიშნავს ფეშანგის დასაკა მოხდა აღნიშნულ 1675-1680 წლებში მიუხედავად იმისა, რომ ფეშანგის ტივრი სწორედ ქარიფის მეფეთა სამსახურისათვის მოქრეს აღექსანდრე მეფის გარდაცვალების (1660 წელი) უმალ, ან მის ალბ პერიოდში. აღექსანდრეს სიცოცხლეში ფეშანგი რომ არ დასაკიდა, ამას მოწმობს დასავლეთ ბერძენეთისა და ბაგრატის მეფეების დასაწესების ერთ-ერთი სიგელი[54]. ასეა თუ ისე, ფეშანგის დასაკა ბერძენეთის მეფის, ბაგრატის ბრძანებით მოხდარი ჩანს. ეს კი აშკარად მიუთითებს იმას, რომ ფეშანგი ქარიფის მეფეების აგენტი ყოფილა და ფოლიჩანოვსაც რუსეთის სასარგებლო ცნობებს აძლევს ევროპაში შესახებ.

ევროპაში, როგორც ზემოთ ვნახეთ, რეალურ დახმარებას მოელოდა რუსეთისაგან და ამიტომ შუხაევაში რუსეთის ელჩობა ერეკლეს გაგზავნა მოსკოვში. რუსი ელჩობის არ შეეძლო რეალური დახმარების გაწევა, მაგრამ ერეკლეს მოსკოვში ჩასვლის წინადადებას მაინც კმაყოფილებით შეხვდნენ რუსეთის სამეფო კარზე, რადგან რუსეთის სამეფო კარზე აღრეული ბაფინშეულის გამოყენება რუსეთისათვის სასარგებლო შეიძლება ყოფილიყო მომავალში, როდესაც დადგებოდა ხელსაყრელი

---

53 გ. ლ ე ო ნ ი ძ ე, დასახელებული ნაშრომ, გვ. 27

54 შ. ბ ე ს ხ ი ა და ი. ფ ი ნ ფ ა ძ ის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 75.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიუნეი[55]. ფოლრანიელმა, რომელიც უკვე აღნიშნული, ევროპულობას ყველაზე უფრო უარი სამეფოში ძალიან დასავლეთში. ევროპულობამ სამეგრელოს მიაღწია დასავლეთი დასავლეთ ფაბრუნეთა და რუსეთის ელჩებს ერეკლეს გაგზავნაზე უარი უთხრა. დადიანიან მოლაპარაკებისაკენ არაფერი გამოვიდა. ევროპულობს ხუთ გამოსაყენი ალბ ქონდა, ჯერაც რუსეთში უნდა ეძია დასავლეთ. მაგრამ ამასობაში ევროპულობა უკმაყოფილო ელჩებმა კავშირი დამყარეს რუსეთთან. ეს ევროპულობისადმი კარგს არაფერს მოასწავებდა. მან ფოლრანიელს ფიცი დაუბრალა.[56]

მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ფოლრანიელს კავშირი ქონდა რუსეთთან და რომ რუსეთი უკვე ამ დროს ამის დასნეულებულ რუსეთად რუსეთთან კავშირი, ადასტურებს რუსეთის მიერ ელჩის გაგზავნა მოსკოვში და შემდეგ ასევე სუხანოვთან წარმოებული მოლაპარაკება.

რუსეთის საერთაშორისო-პოლიტიკური მოდგომების მიერ ფეოდალური ხარე მას რომელ ანალოგიურია ევროპაში ისე შემდეგი დროის პოლიტიკურ მოვლენებთა და მკვლევარ-ისტორიკოსთა ევროპაში ერანის შაჰის ერთგულ ქვეშევრდომად სახელია.[57] ამ ფაქტს საკმარიოდ გამოცემას იწვევს რუსეთის მიერ 1652 წლს ელჩის

---

55 შ.ფ.ესხიას და ი.ფინეაძის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 75

56 მიუხედავად ასეთი ბრალდებისა, ფოლრანიელი მოსკოვში ამ დასკვნა. იგი მოსარიგებას ელოდება პოლონეთიან ომში. მაგრამ ქალაქ ავეთრის აბნაურია ადამ ნიშაველ. (ი. "ელჩობა ინერეთში"... გვ.ცბ3). ეს ფაქტი ფოლრანიელის მოქმედებას რუსეთის ინტერესებში ეწინააღმდეგ და მოსკოვის სამეფო კარმა მის მიმართ ევროპულობის მიერ წაყენებულ ბრალდებას ყურადღება არ მიაქცია.

57 Ш. Хелтупаниевия. Вступление Грузии в состав российской империи. Кутаис. 1901, стр. 7.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გაგზავნა რუსეთში. ჩოსფიმის "... პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებით და ეიმსხეულება, — წერს პროფ. ი. ციცეკუ, — რუსეთის საგარეო კავშირ წარგზავნილი ელჩება და საჩუქრები, ჩვეულებრივ მოვლენად არ ჩაითვლება და ამიტომ ინფორმაცია ამ ფაქტისადმი ძლიერდება"[58]. ამის გამო ინფორმაციას მოკლებული არ იქნება ამ საკითხის გარშემო გამოთქმული ზოგიერთი ჩვენი მოსაზრებაც.

ჩოსფიმის მიერ მოსკოვში ელჩების გაგზავნის შესახებ, როგორც ცნობილია, მასალები გამოაქვეყნა პროფ. ნ.კ. პოლევოიმ 1940 წელს[59]. ეს სამუშაო ისე ყოფილა დამუშავებული, რომ მათი მიხედვით ჩანს გარკვეული იმედი ამ ელჩების მიზანზე შეუძლია, ანდა ოდ ჩოსფიმის ელჩის გაგზავნის თაობაზე და ამ ელჩების მიზანზე ჩვენ სხვა მასალებიც უნდა მოვიშველიოთ.

პირველ რიგში გასარკვევია საკითხი — ელჩი მაჭმად ხან-ბეგი ჩოსფიმის თავისი ნებით, საკუთარი მისიის შესასრულებლად, მაჭისაგან საიმედოდ გაგზავნა მოსკოვში თუ მაჭის ნებით და მისივე დავალებით ამ საკითხის გამო პროფ. ციცეკუ სწორად შენიშნავს, რომ ჩოსფიმის მიერ ელჩების გაგზავნა რუსეთში მაჭიან შეთანხმების ან თვით მაჭის დავალების გარეშე მოხდარი ფაქტი არ უნდა იყოს[60].

---

58 ი. ციცეკაძე, ვასილ გაგარინსა და არსენ სუხანოვის ცნობები საქართველოს შესახებ, თბილისი, 1965, გვ.35

59 Н.А. Полевой. К вопросу о сношениях Ростома Карталинского с Москвой. ("Известия Института", V-VI, 1940, стр.523-531).

60 ი. ციცეკაძე, ვასილ გაგარინსა და არსენ სუხანოვის ცნობები საქართველოს შესახებ. 1965, გვ.35.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩისყიმ, ჩიგირ შაჰის ეაქს, უფლება არ ქონია ეწარმოებინა დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკა. იგ დაეუშვებდა, რომ მოსკოვში ელჩის გაგზავნა შაჰის ნებართვის გარეშე მოხდა, მას შაჰის მხრიდან შესაფერისი რეაქცია უნდა მოჰყოლოდა. შაჰმა განა იმიტომ შეაჩერა ამბავი ელჩეგია ფეიზულრაზმაან ბრძოლას, რომ შემდეგ ჩისყომისათვის მიეცა ნება ალეგინა ჩუსეიან კავშირი, რასაც ასე უფრთხოდა ირანი? არც ის შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს ელჩობა ჩისყომმა ირანისაგან სადღეგოდ მოაწყო და შაჰმა მის შესახებ არაფერი იცოდა. შორეულ მხარეში ელჩის გაგზავნა ერთ მნიშვნელოვან მოვლენად ითვლებოდა და ეს შეუმჩნეველი არ დარჩებოდა შაჰის აგენტებს. გარდა ამისა, არის ცნობა, რომ ამ ელჩობის ამბავი [61] საქართველოს მეზობელ ყაენთან შაჰმაჰმადმა მოლოდინში იყოფა. ეჭვიანა, რომ ჩისყომის მიერ ელჩის გაგზავნა შაჰის ნებართვით ხდებოდა და ეგონა, მისგან დაკარგული უნდა ეფიქრა მოწყობილი. ალბათ საკითხავია, რაკი მოხდა რომ შაჰი ჩუსეიში აგზავნის ელჩს ჩისყომის სახელით და არა საკუთარი სახელით?

ჩუსეი-ირანს შორის არსებული ურთიერთობა "ოქროს ხანა" 1650 წელს დაირღვა. ამ წელს წარმოიშვა პირველი სერიოზული კონფლიქტი ჩუსეასა და ირანს შორის. ირანელი ვაჭრების ქარავანი ჩუსეიში გაძარცვეს. ირანმა პასუხისმგებლობა ჩუსეის მთავრობას დააკისრა და საჯასუხო ზომები მიიღო. [62] 1653 წელს შემახის ხანის მიუანი ეუბნება არსენ სუხანოვს: "ჩვენსაც მოსკოვში ხელმწიფესთან ელჩები, ალბეგ ხელმწიფეს,

---

61 ი. ფიგნიანეაძე, ვასილ გაგარინა და არსენ სუხანოვის ცნობები საქართველოს შესახებ. 1965, გვ. 40-41.

62 История Ирана с древнейших времен до конца 18 в., 1958, стр. 298.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რომ წინანდელი ოელმწიფენი შაჰთან მშვიდობიანი დამოკიდებულებაში იყვნენ, არავითარი ომი და შეიარაღებული მან შორის არ ყოფილა, ახლა კი ბერძენ ყაენებს ბუნდ მაყარს უჯერებენ, ააგეს ციხე სიმაგრე და ჩერქეზების შეეიწროება სურთ, ქარავანიც დაარბიეს და შაჰის ხანინა მოიყვანეს. ჩვენ ამისათვის ელჩებს ვგზავნიდ ასურეთანში. ჩვენი ელჩები ბიბიანს გაჩერეს და ერთი კაციც მოუკლეს და მისი ქონებაც მიისაკუთრეს . . . ამ უსამართლობისათვის შაჰმა ჩვენ, რომ ხანს დაუჭირა გვიბრძანა და ბერგის (ციხე-სიმაგრის) გადახვრის შემდეგ ასურეთანშე წასვლა გვიბრძანა. რაფომ გაჩერეს ჩვენი ელჩი ასურეთანში და კაცი რომ მოუკლეს და ქონება რომ მიეთვისეს ? ქარავანი ნისვის დაარბიეს და შაჰის ქონება რომ მიეთვისეს ? ან, ამიტომ არ ბრძანა შაჰმა ჩვენ ეაჭრების გაშვება ოცი ეკუნიდან, მაგრამ ამაზე ბრძანა მათი (ოსების) დაბრუნება და მათი ქონების წართმევა"[63].

როგორც ვიოდეთ, ურთიერთობა ორ საოელმწიფოს შორის სულმოკლე გამწვავებულია. მაგრამ არც ერთი მხარე, განსაკუთრებით ირანი არაა დაინტერესებული კონფლიქტის კიდევ უფრო გაფართოებით, ირანი იცავს ინტერესებს მეგობარეთის გამოსასწორებლად. ირანის შაჰი შემთხვევის მეღობელის პირით ეუბნება სულთანს, თუ ოელმწიფე ელჩს გამოგზავნის, ბერგსა და ასურეთანშე არ ვილაშქრებ, მას დავეხმარები, რომ მეგობარეობა გამოვასწოროთ"[64]. საინტერესოა შაჰის მოქმედება. იგი

---

63 ი. ციციშვილი, დასაბეჭდი ნაშრომი, გვ. 79.

64 იქვე;

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიღებაზეკეთებას შუამავლის საშუალებით აწარმოებს. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ასეთივე შუამავლის როლი უნდა შეასრულებინა რუსეთსა და მის ელჩს მოსკოვის კარზე, რადგან დიპლომატიური ურთიერთობა ამ ორს მოსკოვსა და ირანს შორის გაწყვეტილია.

ამ საკითხის გარკვევისას კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მომენტია საყურადღებო. სწორედ 1652 წელს აგვანის მეთაურობით მოსკოვში მაღის შეიტანეს ერეკლეს, თუმ არ არის რუსეთის ელჩობა მიმართული ერეკლეს წინააღმდეგ? პროფ. ი. ციცაძე წერს, " განსაკუთრებით მწვავედ უნდა განვიხილოთ რუსეთ მეფეს და პირველ რიგში, მაღისადმი ცალიერია, ირანის შაჰსაც, მეთაურობის გადაწყვეტილების — ერეკლეს ბაგინიშვილის ბუსეთის სამეფო კარზე წარგზავნის ფობა. ამ აზრში, პირველ რიგში, რუსეთის ამბიციოზურობა აქტიურად დაინტერესებულ ყოფილა რუსეთი და მისი შაჰი[65] ირანის შაჰი". პროფ. ი. ციცაძის ეს ძირითადი სწორი მსჯელობა, ჩვენი აზრით, ერთგვარ შეცვლას მოითხოვს. მართალია, შაჰმა ყოველი ეთნე ითხარა, რადგან ერეკლეს რუსეთში არ ჩაუყვანია, გზაში თავდასხმაც კი მოაწყო მასზე, მაგრამ ჩვენი აზრით, რუსეთის ელჩობა, რომელიც ადრე მოიდა და მოიდა ერეკლეს წინააღმდეგ მიმართული, მას უფრო მნიშვნელოვანი ამოცანები ეკისრებოდა მაშინ რუსეთში. ეს დადასტურდა, რომ მაჰმადიანობას დავალებული ყოფილა ინფორმაციის მოწოდება ერეკლეს წინააღმდეგ, მაშინ ეს მოგზაური გასულიერებული და-

---

65 ი. ციცაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ.58.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩუბოლა, რადგან მეიმურაბის მაღალი პოლიტიკური მოღვაწეობა რუსეთისადმი ერთგულების მიწმობა იყო, ხოლო რუსეთის ტრადიციული პოლიტიკა ზეგავლენა იყო ყნობილი მოსკოვში. ამიტომ რუსეთის დიპლომატიის ასე ადვილად მოყვანება უნა-ყოფო და იქნებოდა. არც ირანის შაჰი იყო ისეთი გულუბრყვილო პოლიტიკოსი, რომ ასეთი უსუსური მამაში დაეწყო. ამიტომ ჩვენ ეფრო საერთაშორისო მიგვაჩნია, რომ რუსეთის ელჩი მოსკოვში მიდის შაჰის ბრძანებით რუსეთ-ირანის იმ კონფლიქტის მოსაწესრიგებლად, რაზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი. ეს იყო ამ ელჩების ერთი, ოფიციალური მხარე. გარდა ოფიციალური, შაჰის დავალებისა, ეფიქრობდა, რომ მაჰმად-ხან-ბეგს უნდა შეესრულებინა რუსეთის საიდუმლო დავალებაც და ეს დავალება კი მიმართული უნდა ყოფილიყო არა იმ-დენად ერეკლეს, რამდენ ოსმალ ოსმალეთის ბინაადმდეგ. მიმართული ფაქტებს.

ოსმალეთ პირველმა თავისი აგენტების საშუალებით ერთ-ზე შეიტყო რუსეთის მიერ რუსეთში ელჩის გაგზავნის ამბავი. ამან საეჭვოდ შეაშფოთა იგი. მან მაშინვე თავისი ელჩი, ვინმე პაპუნა დადგენა მაჰმად-ხან-ბეგს. პაპუნამ დასწრო კიდევ მეფეს და ივნისში ჩაბარა ფერეგს. მაჰმად-ხან-ბეგი კი მხოლოდ ივლისში მივიდა იქ. პაპუნა ცდილობს რომ დასწრებოდა რუსეთის ეკლესიებში არ გაუშვან რუ-სეთის ელჩი მოსკოვში. პაპუნა ოსმალეთის დავალებით, რომ ეთქვა მეფის პირველებს დაწვრილებით უბასიათებს რუსეთის ეკ-ლესიებს, რომელ გამაჰმადიანებულ ქართველს, ირანის შაჰის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიმირეს, ალიმურაბის მეფეს, დაეცა ალიმურაბის ძის მკვლელს და რუსეთის ერგეკენ ქარავანების მოწინააღმდეგე დაუძინებელ მეტრძოლს[66]. ამავე ერის პაპუნა ეფუეფიებს ალეფი-ნებს, რისფიმს რუსეთის ელჩების ფოლიანოვისა და ივანეს დაქერა და გაძარცვა უნდოდა, ე.ი. მეკუნე ინიმ გადაუხა-დეთ სამაგიერო. ფიადად ჩანს, რომ ალიმურაბი არაფერს ერიდება, ო

ინ რისფიმის ელჩობა ჩაშალოს. პრინ.ი. ცინ-ცაძე ალიმურაბის მოქმედებას ხსნის იმით, რომ რისფიმის ელჩობა მიმართულია უმთავრესად ერეკლეს წინააღმდეგ. რომ შაჰს და რისფიმს უნდა ხელი შეუშალონ ერეკლეს მიღებას მოსკოვის ხელმწიფის კარზე. მაგრამ რეალურ ვექტორი, ამის მიღწევა ადვილი არ იყო. ეს ალიმურაბმაც კარგად იცოდა. მა-�ინ რაფომ არის ალიმურაბი ასე შეშფოთებული ? რა უნდა ეთქვა რისფიმის ელჩს რუსეთში ისეთი, რომ მოსკოვს ალიმურაბისთვ-ის ბურგი შეეტანა ? რისფიმი ამას იმ შემთხვევაში მიაღწევ-და თუ მოსკოვს შესთავაზებდა მეფეს თუ არა იმას მაინც, რა-საც ალიმურაბი, საერთოდ რუსეთან კავშირს, მიმართულს ირა-ნის წინააღმდეგ. ასეთ შემთხვევაში ალიმურაბს მარტოდ ქონდა შეშფოთების საფუძველი, რადგან მეუხელავად ალიმურაბის ერთ-გული სასასურისა, რუსეთი ამჯობინებდა ალიმურაბი ბელის ანაბარა მიეტოვებინა და კავშირი დაეტოვებინა რისფიმთან, თუ-კი ეს უკანასკნელი ამას შესთავაზებდა. რისფიმს ძალუძდა ქონდა ხელში. რეალური ხელისუფლების მქონე მეფესთან კავშირი გაცილებით უფრო ხელსაყრელი იქნებოდა რუსეთისათვის, ვიდრე ფარეს მაძიებელთან კავშირი.

---

66 ი. ფ ი ნ ც ა ძ ე. დასასრულებული ნაშრომი, გვ. 37-38.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფეიდერბისაგის ძნელი მისახვედრი არ იქნებოდა მუ
რიგის შეეხებინენ ჩრდილოეთის წინააღმდეგობას კავშირის შესა-
ხებ მოსკოვში. ეფექრობა, ალბათ უნდა ითქვას ჩრდილოეთის ელჩის
წინააღმდეგ მისი ენერგიული მოქმედება. ჩვენი ეს ვარაუდი
არ უნდა იყოს საეჭვოდ მოცემული. ასეთ საეჭვოდ მიგვაჩ-
ნია ანსენ სუანოვის ცნობები.

ანსენ სუანოვი XVII საუკუნის რუსი საელჩოს მეთა-
ურია. იგი ხშირად მოგზაურობდა და რუსეთის საელჩოების პირ-
ველხარისხოვან დიპლომატიურ დავალებებს ასრულებდა. ანსენი
ბევრი ადგილებიდან სარგებლობდა ხელმწიფის კარზე. ეს კარგად
ჩანს ცნობილი რუსეთის გარეთ და მასთან მოლაპარაკებას ისე
აწარმოებენენ, როგორც სრულფასოვან ელჩთან. ანსენ სუანოვი
საქართველოში პირველად იყო 1637-1640 წლებში, ვოლინსკის
მეთაურობით მოწვეულ ელჩობის შემადგენლობაში. 1651 წელს
იგი იერუსალიმში ჩავიდა, 1652 წლის აპრილში ანსენ სუანოვი
იერუსალიმიდან საქართველოსკენ გამოემართა, მაგრამ არა
ისევე გზით, საიდანაც იერუსალიმში მოვიდა, არამედ ალბეზე
გამოვლილი. ერზინჯან-ერზერუმ-ყარსი, კანხა-შემახაზე.[67] შე-
მახაში ანსენმა გაიგო, რომ რუსეთ-ირანის ურთიერთობა გაუ-
რესებულა და რუს ელჩებს მოსკოვისაკენ არ აჟარებენ, და,
აქ ანსენი, ერთი შეხვედრით, ერთად გასაოცრად იქცევა. იგი
ბევრის ბრალობს, რაკი რომელ მეფეს ბრალს შეამეგობრებ-
შემახის მფლობელად. გასაოცარი აქ ისაა, რომ ანსენ სუა-
ნოვმა, როგორც რუსეთის საელჩოს საგარეო პოლიტიკის კურ-

67 ი. ბ ი ნ ბ ა ძ ე. დასახელებული ნაშრომი, გვ.30.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სში მყოფმა და საკმაოდ ჭკვიანმა დიპლომატმა შესანიშნავად იცის საქართველოს მდგომარეობა, მისი დამოკიდებულება ირანთან. მისთვის კარგად იყო ცნობილი რუსეთის პოლიტიკა. საქართველოსადმი სავალ კიდევ ერთ, ი. ციციშვილი, "რაფიმ ფიქრობდა ანსენ სუანელი, რომ მაჩმადიანი რუსეთმ მეფე, ირანის შაჰის მორჩილი და ამ შაჰის მიერ საქართველოს ყანგეზ ბრძოლის შეიტანდ დასმული. რუსეთზე ორიენტირებულ მეფეს[68] მურან მეფის დაუძინებელი მტერი, მას დაეხმარებოდა ?" მანაც ანსენი ამას ისევ ერთს აკეთებს, რიგებად ურიერთობა რუსეთსა და ირანს შორის უკიდურესად გაუწყვეტელია, ირანში მყოფ რუსებს შაჰის ბრძანებით აკავებენ (ამაოდ), რუსეთიც ანალოგიურად იქცევა და საქმე შეიარაღებულ კონფლიქტამდეც კი მიდის. ჩანს, ანსენს ჩვენის ინდი ქონდა. გაეიხსენოთ, რომ ანსენი 1637-40 წლებში კაიროში იმყოფებოდა. მას შეიძლება მაშინ ჭკოდა გაგებული რუსეთის მიმართ რისეულის ნამდვილი გაბრწყინვლების შესახებ. ეფრო საყურადღებოა, რომ მან შემთხვევაში ჩასვლისას მიიღო ჩვენი ინდ ცნობა რუსეთის კეთილგანწყობილებაზე რუსეთის მიმართ და ამიტომ გადწყვიტა ბინდოსში ჩამოსვლა.

რუსეთი დაინტერესდა ანსენის ჩამოსვლით ბინდოსში, მარტოოდენ გამოუგზავნა და ჩამოსვლის მიზეზი ჭკოთხა. ივით რუსეთმა ან მიიღო ანსენი, რადგან ირანელთა ეშინოდა ან გამოეწვია. სამაგიეროდ ანსენმა საკმაოდ ახლო ურიერთობა დამყარა ქარლის კათოლიკოსთან და ბინდელ ეპისკოპოსთან. ამის

---

68 ი. ციციშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.31.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

წინააღმდეგ შაჰი ვერაფერს იფყრიდა. ქარმაფი საკეკლესიო მოღვაწეებს სრული უფლება ეძლეოდა ახალი ურმიერმიტა დაეარსებინა მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენელთან.

მეფემ საყურადღებოდ ჩასვლის საბაბი კათალიკოსთან. კათალიკოსმა ჩასვლა ხალიფეზე მიიწვია, მაგრამ ამ დასვა მარტენა მბარეს და ფრიმარე ამბობდა: ჩვენი მეფე ფუმლა მაჰმადიანი არის, მაგრამ ჩვენს მიმართ მოწყალეა, მისგან არაფერი საწყენი არ შეგვხვედრია. ძალები ხელმწიფე, რომ ჩვენს ქვეყანას დაიკავებდეს, ჩვენს ხანს ეს გაუარეზა კიდეც. ჩვენ ძალიან გვეშველება, რომ კათალიკოსს ამ საუბრისას მიიღოდ საკუთარი აზრი. გადმოცემა, კათალიკოსის სიტყვები, რომ "ჩრდილოეთ გაუარეზა კიდე ჩუსეთის ამ მისცეა", ავიდ ჩრდილოეთ ნეტარია ენა ეიოს ნამოქმედი, ასევე ჩანს კათალიკოსი ავიანებულად ვერ გაბედავდა. სულა-ნოვი არაფერს წერს, თუ რა უპასუხა მან კათალიკოსს. ეფიქრობა, პასუხი დამაკმაყოფილებელი ენა ყოფილიყო, და მეორე დღესაც აგრძელებს ბიბლიელ ეპისკოპოსი ელისე ნიკიფორის მოსინჯვას ენაზე. ეპისკოპოსის შეკითხვები წინასწარ მომზადებული ჩანს. ქარმლის ხელისუფალი აინტერესებდა ჩუსეთის ხელმწიფის რეალური შესაძლებლობანი. ბერი ამბობს ესეიგი ეპისკოპოსი ენაზე ასეთ კითხვას: " გვიბეგი ჩვენ, რომ ყუმუ-ბები ჩუსეთის ხალხს ემფერებიან. განა ჩუსეთის ხელმწიფეს არ შეუძლია ყუმუებს (საბამბერი მიუწყალ) ?, რა ეამენს

---

(69) ი. ტ ი ნ ტ ა ძ ე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 72.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამბენს მას. ბრძანის და მაგი მეზობები დაეჭერინის და ჩამოაყრაბინის, იმაგ ადგილზე მაგისი დასვას და ამ გზით ყველა მისი ხელმწიფის მორჩილი იქნებიან". [70] ასეთი საკმაოდ ჭკვიანი პოლიტიკოსი იყო და აღვილად მივიღო საბა იყო ეს კიბოდა მიმარული. მან ისიც კარგად იცოდა, რა დიდ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული რუსეთისათვის ყოფნა საკითხის გადაწყვეტა, მაგრამ ყველაზე კარგად იცოდა ის, რა დიდ საფრთხეებს მოუტანდა რუსეთს ოსმალეთის მიმართ და ამიტომ რუსეთის ძალიერებას გამოიყენებდა უფაქტიდა ეპისკოპოსს: " რას ამბობ, ხელმწიფეს ყოფნებთან გამკლავება არ შეუძლია ? მაგრა ერთ დერეს შეუძლია (გამკლავება), ოსმალეთ ასეთ ანი შეაკუნა ყოფნებისათვის. მაგრამ ჩვენი ხელმწიფე მოწყალეა, სისხლის დაღვრა არ უნდა გამოუძიებლად, რომ ხელმწიფე მან ანაშაულს გამოძიებს არ აპატიებს მას". [71] აქედან ვიცი, რომ " ხელმწიფის მოწყალების" მომხრეებად ასეთს უნდოდა ბბილელი ეპისკოპოსი (და რაც მოგვარია — ოსმალეთი) დაეწყვეტინა რუსეთის სიძლიერეში.

ერთიერთ დაბეჭდილის შემდეგ ეპისკოპოსმა პირველად გამოხდა ასეთს ოსმალეთის პროგრამა." ხელმწიფე რომ ოსმალეთ ყოფნებს დაპყრობდეს, მაშინ კაბელიც მისი საელმწიფო შეიქმნება, ხ

ლ ოსმალეთ კი "ვაკეთ დაიყრეს, ბბილისიც მისი ხელმწიფისაკენ გახდება". [72] ეს სად იწყებს ფიქრობინებას ალექ-

---

70 ი. ფ ი ნ ც ა ძ ე. დასასრულებული ნაშრომი, გვ. 73

71 ი ქ ვ ე. გვ. 73-74.

72 ი ქ ვ ე. გვ. 74.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სანერე კანონ მეფის პოლიტიკა. რისგამოც იმასაც ბრალობს, წასაც აღუქსანერე მიუღლობა — მერცხა და კაკეის შორის ფერისფერობის დაპირპირპირებას რუსეთის მიერ.განსაკუთრებით აქ მოიყვანა, რომ აღუქსანერეს პოლიტიკა ძირითადად მიმართული იყო ოსმალეთის წინააღმდეგ (მაგრამ ოსმალეთი ბალკანეთია ევროპაკავკასიაში), რისგამოც პოლიტიკა კი მიმართულია ირანის წინააღმდეგ. რუსეთისადმი საკითხის ასეთი დაყენება ეგნონი არ იყო.

მოლაპარაკება ორსულ ხუანოვსა და ბერეულ ეპისკოპოსს შორის, როგორც ჩანს , ისე შორს წასულა, რომ ისინი ამ გეგმის დეტალურად განიხილავენ კი შეგიძლია. ახლანდელ საქმის ფენომენურ მიმართულებით ადამიანს. იგი ასეთ კითხვას უსვამს ეფისკოპოსს: " რამდენი კაცი იქნება საჭირო, რომ შაჰს წინ ალეგეთ და შაჰის ბაგონიანებისაგან გათავისუფლდეთ და შეთ-ლეგ დაგიცვა. იგი ალბათ საკმარისი იქნება თუ არა ?"[73]. რისგამოც კარზე მოელოდნენ ასეთ შეკითხვას და ეპისკოპოსი წინასწარ იყო ალბათ დარიგებული რა რიტორიკის მეშვეობით უნდა დაესახელებინა "ეპისკოპოსთა ძალა — ლოცვა იქნებაო, ალბად და კარგად დაუფლებას ... ოცდაოთხიანი ალბათ კაცი დასჭირდებაო"[74]. ორსული ეაინდურეს, საჭირბოროტოს შემთხვევაში რისგამოც რამდენი კაცის გათავისება შეუძლიაო. დანამდვილებით

---

73 ი. ტ ი ნ ტ ა ძ ე. დასახელებული ნაშრომი, გვ. 74

74 იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შეიძლება ვიქნა, რომ ასეთ კიბიბაბე პასუხის გაცემა ეპისკოპოსს, თუ იგი ამ მოლაპარაკებას ბისგოლის მიმიმებიმ არ წარმოუდგა, არ შეეძლო. ყველაფერს რომ ბაბი დაბანებ-ბიმ, მისთვის სპეციფიკური ლაბის ფარგლებში შეიძლებოდა. ეპისკოპოსი კი სულიერს ბუსგ ცნობას აბრალებ, არა ს გა-ბინიდს, არაფერ ინას, რაც სპეციფიკურ საკუთარი დაბარბია შეფანილი: " ბისგოლ იანს საკუთარ დაბარბი შეფანილი ქარბოფლები ოდბაბი ანასი ყავს, კარბის ბარბა, ბაბ-ბურაბს რომ წაკარბა, ბიდი კარბაბი ბიბრბეფი ანასი იქნებ".[75]

ბიგიბრ დაკინარაფ, არსენ სულიერს კანონიკოსის და ეპისკოპოსის პირი ბისგოლმა ბაკინი პოლიტიკური პროგრამა გადაუშალა და ეს პროგრამა საკმაოდ ლეგალურად იქნა გან-ჩეული. ქართველის მესვეურებმა ბესლის არა მარტო პოლიტიკური სარგებლობა დასახეს, არამედ ეკონომიურადაც ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არისო, მე მეც ვნახეო"[77]. და რასეულად უნდა ქარაგეულებს ასრულნის, ე.ი. რუსეთის დაინტერესება ამ ვერძიერის საბა - დიუბია, იქიდან ჩანს, რომ ეპისკოპოსი კახეთში მიდის მა-ნის ნიმუშის ჩამოსაგანად, რაკა ასრულს აჩვენოს.[78]

ყველაფერი ზემოთ მოყვანილ ჩვენის აზრია, აუცარად მიუ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ძველი და ახალი ხერი ერი მიჩანს ეესპურებოდა. რუსეთს და მის ხელქვეითი მყოფს მეწინავე ქარავეულას არ შეიძლებოდა არ დაესახა საკი მიეკანებოდა ირანის ხელქვეითი მყოფი საქარავეული"[79]. ამიტომ რუსეთიც რუსეთისაკენ ყურება. უცნაური იქნებოდა, რომ ის სიფეცეები, რასაც საქარავეულში მოუდინელად ჩამოსული ასრულებენ ეუბნებიან, ეხადია, რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ხელმძღვანელობის გადასაცემად, არ დაეტარებინა მოსკოვში ელჩად წასული მაჰმად-ხანბეგისათვის. მომენტიც ისე შესაფერისი იყო. რუსეთ-ირანს შორის სერიოზული კონფლიქტი წარმოიშვა, რომელიც კულტიანიურ წერილს სრული 1652-53 წლებში მიაწერა. ყველაზე მეტად ამ ერის შეიძლებოდა დაინტერესებული ყოფილიყო რუსეთი საქარავეულით. ეკონომიკაში მიხედა, რომ რუსეთის გეგმას რუსეთი მოსაუბად ჩასულიყო და მას, ეკონომიკაზე გაწერილიყო. ამიტომ იგი ძალას არ იშურებს, რომ როგორმე მაჰმად-ხან-ბეგმა მოსკოვს ვერ ჩააწერინოს.

უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი: მაჰმად-ან-ბეგი მოსკოვში მიდის იმ ერის, როცა რუსეთ-ირანს შორის ნორმალური ურიერთობა დარღვეულია. ირანული ქარავანის გაძარცვასთან დაკავშირებით შემოსის მდელოელს ელჩი გაუგზავნია რუსეთში საქმის გამოსარკვევად და მდგომარეობის ნორმალიზაციისათვის. ეს ელჩი ასტრახანში დაუკავებიათ და ერთი მიღებულიც მოუკლიათ მისთვის[80]. ამიტომ ზუსტად ასევე ერის მეზავრობს

---

79 ი.ბ ი ნ ბ ა ძ ე , დასავლეთული ნაშრომი, გვ.44

80 ი ქ ვ ე , გვ. 79.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მაჰმად-ან-ბეგიც. მისი მისიის ჩამოსვლა სულ ასხვა ხერხით ფიქრობს ელჩობის ელჩი პაპუნა. მაგრამ ორივე ელჩი ასევე ეროვნულ ელჩობა და ეროვნული ელჩობის ხელმძღვანელი და ეროვნული ელჩობის ელჩისაგან განსხვავებით ფაბრიკიერად ჩადის მოსკოვში. რა უნდა

ეს ფაქტი ?

პროფ. ბ.ა. პოლევოიანოვი წერილში: "Интересно сопоставить с этими датами маршрута посольства Магмет-хан-бека даты обратного пути из Имеретии посольства Толочанова, с которым вместе шли имеретинские послы Домкаци Джапаридзе и архим. Евдемон, и с которым посольства Магмет-хан-бек имело, по-видимому, какую то связанность. Оставив Имеретию (Кутаиси) 10 октября 1651 г., посольство Толочанова прибыло на Терек и 30 ноября и оставалось здесь до 7 марта 1652 г., когда двинулось дальше, тем же путем на Астрахань, и прибыло в Москву к 19 сентября , т.е. посольство Магмет-хан-бека следовало за ним по пятам".[81]

ეს შეიძლება აქვე ეს შენიშვნა შემოვიტანოთ: საყოველთაოდ ცნობილია მოსკოვში ყველა საელჩოებიდან ელჩების მიღების წესი. ელჩებს ეფიანენ, აჩერებენ გზაზე. მაგალითად,

---

81 М. Полиевктов. К вопросу о сношении Ростома Картлинского с Москвой, (იხ. ენიმის მოამბე ,VI-VI, 1940, გვ. 524).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რიეესაც ელჩი ასტრახანში ჩავიდოდა, ასტრახანის ეიეეფა ამ ამბავს შეადეგინებდა მოსკოვს და სანამ იქიდან მეზარეგას არ მიიღებდა, ელჩს მოსკოვისაკენ არ გაატარებდა. მაჰმად-ხან-ბეგი კი ყველა ამ ფორმალობას აავიდეს. ჩვენის აზრით, აქ იყვნ არ უნდა იწვეოდეს, თუ რაფომ იდება ასე.

მაჰმად-ხან-ბეგი მოსკოვში ჩადის ფოლიჩანოეის მიერ გაგზავნილი გზით. და რომ მას დაუბრკოლებლად ატარებენ იმ ერთს, რიეესაც ირანის ელჩებისათვის გზა დაუნერეია, ეს ფოლიჩანოეის წყალობით ყოფა იყოს. როგორც ჩანს, ფოლიჩანოეი ადრინდელზე აღიგზავნებდა მოიეეებს, დაუბრკოლებლად გაეტარებინან ოსეთის ელჩი. [მაგრამ ოსეთი ასეთი ეიეი მნიშვნელობის საკითხს ხელს ერთი დაკვრით არ წყვეტდა. იგი რუსეთს წინასწარ პირობას უყენებდა. რუსეთს უნდა დაეკავებინა ეერეფორია საქართველოს ჩრდილოეთ საზღვრებამდე და მოეღო ამის მერე იენებდა შესაძლებელი ლაშარკი ირანის წინააღმდეგ ბრძოლაზე. როგორც ზემოთ ვთქეი, ეს პოლიტიკური გეგმა პირველად წამოაყენა ალექსანრე კახეთ მეფემ. ამასთან დაკავშირებით სამარეალად შენიშნავდა აკადემიკოსი ბერძენიშვილი, რომ " ალექსანრე კახეთ მეფის მიერ საქართველოს საკითხის ეს ეიპლომატიური გამარეა "

[82] სახელმწიფანელოდ ჩვენი ქვეყნის ყველა შემდგომ მსოფლიო პოლიტიკისათვის". ოსეთის პოლიტიკურ

---

82 ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი , რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე, (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ.1, 1944, გვ.47).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოკვლეულა საუფლოს ვაჟიანობა, რომ ოსეთი ერეკი ასეთ "მსხვილ პოლიტიკოსად" ოფიციალურ ეკუთვნოდა.

X X X

ჩვენ ელჩების მიღებაზეა ინტერესმა, ოფიციალურ ეკვ ამბობენენ, უფლებად დასაბერა. საქართველო მაინ წარმოდგენილი შეასრულეს ბაბილი მისია იმერეთის სამეფოში. ბაბილ-პირველად ალექსანდრე მესამეს ყოფილ ფიქის მიღებას. ალექსანდრეს ვერ მიიღო ის, რასაც ჩვენს ახლა — სამეფოდ დამარცხებულ ოფიციალურ წინააღმდეგ. ელჩებმა მას მიიღეს ზიგარი ბაბილ-ბაბილ ჩამოუტანეს. ალექსანდრემ ყოფილი ბაბილ. ამას დაემატა ის, რომ ალექსანდრესთან გამოსალმებენ ელჩები: "... у меня нынче татарские, и турские и дадьянские послы, а говорят мне они: зачем ты учинился, царь Александра, белому русскому ц.и в.к. А.М. в.р. в вечном холопстве" [83]. ელჩთა პროტესტმა ალექსანდრე შეაფერხა. ამ ქვეყნების ამბავზეა იმერეთის წინააღმდეგ. მაგრამ ოფიციალ ჩვენი კონკრეტული ინტერესი ამ პირველად, მას კარგს ინარჩენს მოუტანდა.

ჩვენ ელჩთა დაკავებული მოხსენების შემდეგ ალექსანდრემ ოფიციალ ერთგულების ფიცი, მაგრამ შესაბამის მოკვლეულია ბაბილ-მეტმა, ურთიერთობაც ფიქს ბევრი ფასი ამ ქვეყნებ, მან კარგა ხანი გადადო. ალექსანდრე ასე რომ აფიცებულია "ფიქის წინააღმ" ბაბილ-ფიქის დასმას, ამ დროს ინტერესსა და ლევან ოფიციალ შორის

---

83 "ელჩობა იმერეთში", გვ.87.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოლაპარაკება მიმდინარეობდა ერთ-ერთი საკითხი ამ მოლაპარაკების დროს იმერეთ-სამეგრელოს შორის სამშვიდობო ხელშეკრულების დადება იყო. ჩვენს ჩანს, ალექსანდრე მოლაპარაკების შედეგს უფრთხილა. იგი ელჩებს ეუბნება: "... подождите, покаместа приедут Тейнуразовы аманаты на дальнее... А кой час приедут, и я вас совсем отпущу на другой день".[84] ძნელი სამქმელია, ჩვენს მოიქცეოდა ალექსანდრე, დარიანთან რომ ბევი დადებულიყო. მოაწერდა თუ არა ხელს ეიმის წიგნს, მისი ელჩებისა და დარიანთან მოლაპარაკების დამთავრებამდე ეიმის წიგნზე ხელის მოწერილობა მიმაჩნია იმის მანიშნებელი უნდა იყოს, რომ იგი ეიმს ალარ მიიღებდა. იმერეთის მფარველი მეორე იმ დროს ლევან დარიანი იყო. მის წინააღმდეგ ითხოვა ალექსანდრემ პირველ ჩიგში დამარცხება. ეს დამარცხება რუსეთმა არ გაუწია. მარტო ეიმის მიღება ალექსანდრეს ვერ დაიცავდა დარიანისაგან. ამიტომ, თუ ის დარიანს შემოერიგებდა, სულ სხვანაირად შეუდგებოდა რუსეთთან ურთიერთობის საკითხს. ამავე დროს ალექსანდრემ კარგად იცოდა, რომ რუსეთის მფარველობაში შესვლას თურქეთი მშვიდად ვერ შეხვდებოდა. აკი მოვიდა კიდეც თურქეთის ელჩი და ეშინოდეთ დანუგეშდა მას.

დარიანთან შერიგება არ მოეწონა. ალექსანდრეს ისნა ასსიანთან არ ქონდა და იძულებული გახდა, დაკმაყოფილებულიყო იმით, რასაც რუსეთი მიაკმაზებდა. ალექსანდრემ გადაწყვიტა მოეწერა ხელი ეიმის წიგნზე, მაგრამ არც აიღო ჩქარობდა". "... А царь

---

84 "ელჩობა იმერეთში", გვ. 95.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

Александр исказал, и государю креста не целовал и мины с недели на неделю".[85]

ალექსანდრეს ასეა ასული მოვიყვანე ეუნდა, რის გამოც არ აჩქარებდა ფიცის წიგნზე ხელის მაწერას. როგორც კი იგი ხელს მოაწერდა, ეროჩანელი და ბუელეული მაშინვე დაფუძნებენ იმერეთს და სამშობლოში გაემგზავრებიდნენ. ეს კი ალექსანდრეს არ სურდა. " Да ему не Ивану переводчику в те и поры за городом рассказывал старец гречанин: кой час царь Александр послов от себя отпустит, а дадьянской царь на него войною и придет. А теперь дадьянской обирает рать. Потому царь Александр послов вскоре и не отпускает, что ему надобит за сим делом промышлять".[86]

ალექსანდრეს დადიანის შეშფოთება ეშინოდა. ლევან დადიანი დაეს ამიერდა მეფეობე ლაშქრობას რუსი ელჩების იქ ყოფნის დროს. ბოლოს 1651 წლის 9 ოქტომბერს ეროჩანელის კაფეგრიული მოახერხეს შეხვედა ალექსანდრეს ხელი მოაწერა ფიცის წიგნს. მასაან ერთად ფიცის წიგნს ხელი მოაწერა იმერეთის მაჟარ-აბნაურიმ.

ამით დამთავრდა ეროჩანელის და ბუელეულის ელჩობა იმერეთში. ისინი სამშობლოში გაემგზავრნენ.

რუს ელჩებს ალექსანდრე მესამემ გააყოლა დავითი ელჩები-ლიმკაევი ჯაფარიძე და ანდიანდრეიევ ეფედონი. იმერეთის ელჩებმა მოსკოვის ხელმწიფეს წარუგზავნეს ალექსანდრე

---

85 "ელჩობა იმერეთში", გვ.202

86 იქვე, გვ. 97.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მესამის წერილი. ალექსანდრე კვლავ დადიანის წინააღმდეგ მიუღიდა ბასმარებას. ამასთანავე ადინებდა, რომ ლევან დადიანია ყოველი ბორიგების საბაბი, დადიანი რომ არა, მეფენი ერგული ენა მეიმურაზიც არ იქნებოდა გამეფებული ბავის სამშობლოდან. ალექსანდრეს უნდა დაარწმუნოს რუსეთი, რომ დადიანის დამარცხებით იმერეთიც წელში გასწორდება და მეიმურაზიც ფიფს დაიბრუნებსო. გარდა ამისა ალექსანდრე ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

უნდა ისე გაირიგებს"[87].

იმერეთის მეფეს უნდა გამოიყენოს რუსეთ-თურქეთის წინააღმდეგობა და უეიფოს მოსკოვს, რომ თუ კაბარდა სამეგრელოს შაჰი ბაკის სამპირის დაიკავებენ, თურქეთის საქმე გადაწყვეტილი იქნებაო. ალსანიშნავია, რომ სწორედ ამ იანებში მოვიდა საქართველოში კაბარდის მიერ ამოვის აღების ამბავი[88].

ლიმანი ჯაფარიძე და ალექსანდრიანი ეფიმონი მოსკოვიან, რასაკვირველია, ყოველგვარი სამხედრო დახმარების გარეშე გამოისყიდეს. რუსეთი ყირიმისათვის ომს იწყებდა და იქ საქართველოსათვის არ ეცალა. ელჩებმა აღექსანდრე მეფესაც წამოუყვანეს საჩუქრები და მოსკოვის ხელმწიფის სიკეთე. ხელმწიფე აღექსანდრეს ერგებულებისაკენ მოუწოდებდა და დაპირებებს არ აკლებდა, თან მიუგზავნა ბეთლემი[89] ოქროსი კარგად შეინახე და დიდება ფარიანისაკენ.

მარგი დაპირებები საქმეს არ შველია, დიდიანი არ ისვენებდა, ომობდა იმერეთს.

აღექსანდრე ხელმწიფეს მხოლ აღექი მიიყვანის ძე დიდიანის წინააღმდეგ შველას. 1657 წელს მოსკოვში მიგზავნილ იქნა აღექსანდრეს წერილი. ამ წერილში აღექსანდრე რუსეთის მეფეს აცნობებდა: " посылает (ლევან დიდიანი - დ.ჯ.) к нему в дарех православных христиан а зато принимает он от шаха многия жалованья и он кизилбашского по-

---

87 Н.Б р о с с е. Переписка...,ტ.I. 66-67

88 " ე ლ ჩ ბ ა ი მ ე რ ე თ ი ",ტ.I.

89 ц г а д а, ф. 110, 1657, № 1, ფურ. 10.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

.мощью силен и христан разорял сообча, а когдаб не низилбашской нах давал ему помощи и мы б против него управились. О том бил челом и милости просил, чтоб ваше царское величество изволили казаком итти на них и твоим царским счастием и вонскаш их поганых укротить".[90]

რუსული პოლიტიკაც იმში დიდ წარმატებებს მიაღწია. ალექსანდრე მესამემ ელჩები გაგზავნა მოსკოვში და ელჩებს გამოუცხადა მეფეს: "ныне... ведомо учинилось что ты великий государь изволили подвигнутца на своего государства неприятеля польского короля и божей милостью того своего неприятеля победил и его государство сделал и окрестные твои государства неприятели слышав всякое побеждение, страхом обнялися".[91] ამ ელჩებს მოსდევდა მეფეს. ალექსანდრე მოსკოვს გამარჯვებას რომ ულოცავდა, ანიშნებდა, რომ ალბა ომ გაგრძელდა და სულთანსაც მოუვლიო. ალექსანდრე კვლავ იმეორებს მოუნდა, რადგანაც წინადადებ მოგვიმარეო: "... да изволим ты великий государ повели донскии казакам и ониб его самово разорили черным морем, и как те донские казаки дадьянское царство разорят и то наше подданное царство будет утверженко под твоею царскою рукою крепко".[92]

მიუხედავად ალექსანდრეს დაჟინებული მოუნისა, რუსეთი ამ ომიდან რაიმე რეალური დივიდენდის გაკეთებას.

---

90 ЦГАДА, ф.110, 1657, N 1, лл.3.
91 ОДЗО, ф. 12
92 ОДЗО, ф. 110, 1657, N 1, лл.15

ეროვნული ბიბლიოთეკა

პეტონეთიან ოსის საქმე ისე არ მიდიოდა, როგორც აღელსანრეს ესურვებოდა. გარდა ამისა რუსეთს მრავალი სხვა საბრუნავი ეფინა, რასაც ქვემოთ აღვნიშნავ, და საქართველოს საქმეებში ჩასარევად მას ჯერ კიდევ არ ეცალა.

1657 წელს **გარდაიცვალა** სპეგრელის მთავარი, იმერეთის სპეგელის დაუძინებელი მტერი ლევან დადიანი. მთავრის ადგილი დაიკავა მისმა ძმამ ლიპარიტმა. როგორც კი აღელსანრე მესამემ შეიტყო ლევანის სიკვდილი, შეიქრა სპეგრელოში, ლიპარიტი დაამარცხა, დადიანად დასვა ვამეყი და " წარმოვიდა ნიკოლა, აღადგინა, იფეარნა ციხეთა და ფეფოთა და ნაფეფეარეთა გამიერიერეული". ლიპარიტმა ბრძოლა გაუმართა მეფეს, მაგრამ ბანძასიან ჯერეს დამარცხა. "იმერეთის მეფის ჭეგეოლინი დასაფლა საქართველოსი ჯერეს ადგა".[94] აღელსანრე მესამემ მოსკოვს შეატყობინა გამარჯვების ამბავი და მეუბნა, რომ სპეგრელოდ რუსეთის ერგულებაში მოექცა. მოსკოვმა ამას მადლობა უპასუხა: А в грамоте к нам в.с.н.ц. величеству Александр царь писал, объявляя нам в.с.н.ц. величеству службу свою, что он Александр царь ходил Дадьяна и милостью божею и нашим великого государя счастьем Дадьяна взял и владение его и всю землю дадиянскую принял под нашу ц. величества высокую руку и ин в.с.н.ц.в. Александра царя, что он нам великому государю служит, жалуем милостиво".[95]

---

93 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ო ნ ი, ისტორია იმერეთისა, ის. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ.201.

94 ე. ბ ე ნ ი ა ნ ი ს ი ლ ი, ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, ტ. II, 1965, გვ.432.

95 ც ნ ტ ა ა, ფ.110,1658, № 4, ლ. 60.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთიან "წყალობიანი სიგელების" მეორე არაერთი მიიღია. ქარაველმა პოლიტიკურმა მოკავშირეობამ გადაწყვეტეს ბერი მეორეს ბაბის კაცვანა მოსკოვში, ეიმურაბის გამგზავრებამდე ჩაყარეთ იქნა წინასწარი მოსამზადებელი სამუშაო. ისეთი მეოსაბის მარაყერა, რომელსაც არც მამული გაჩენია და არც ქვეშევრდომები მეყავ რული ეოფ; საჭირო იყო რაიმე გარკვეული ფერეფერის ეღირა, საიდანაც რუსეთის ჯარი შეძლებდა ბრძოლის დაწყებას. ამიტომ მოსკოვს შეაფუთინეს, რომ მეფე ეიმურაბი ელობს ფუ-ფუა-ხუსურის და რომ იქაური მოსახლეობა ეიმურაბის ერგებოდა, მაგრ მოიყვანა ელჩები მოსკოვში გამოიკითხონ და მეარველობა ითხოვეს.

ამრიგად, ეიმურაბმა შეძლო რუსეთიან დიპლომატიურ ურთიერთობაში საქართველოს მოიანეთის ჩართვა, რომაც ბევრი ბედის განხორციელებისათვის ხელსაყრელი პირობები შექმნა[97].

1658 წლის 20 ივნისს ეიმურაბი მოსკოვში ჩავიდა. მან ხელმწიფის მოხელეებს დაუწყებლივ ასუნა საქართველოში შექმნილი მდგომარეობა. კერძოდ, მან აუწყა, რომ როსეთი მოხელეებულია, სადაც ამრიგად ბრძოლა და ამირებს ფაფი დაუფიქრეს ეარაბანს: "...ныне тот Рюген хан при старости, а изменник де ево боярин Вахтанг ему Рюген хану свой, и был де челоп об нем тот Рюген хан нажу, чтоб тот

---

96 შ. მ ე ს ხ ი ა და ი. ფ ი ნ ფ ა ძ ე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 78.

97 ი ქ ვ ე, გვ. 80.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ево грузинской земли по его смерти владети изменнику и его вахтану".[98]

ვარაუდობ, შაჰნაზარს, მეიმურაბი მოიყვანდეს ურიელებს. რიგორც შემდეგ დავინახავთ, ვახტანგი არ იმიარებდა მეიმურაბის საცარი პოლიტიკურ კურსს და მაინდამაინც მის წინააღმდეგ იბრძოდა. მეიმურაბმა ხანი გაუსვა შექმნილი ვითარების ხელსაყრელობას და ითხოვა ჯარი, რათა არ დაეშვა ვახტანგის გაძლიერება. „მომავალ მარადიან ხელსაყრელი იყო. " ქართველობისადვის მებრძოლი დასის აქტიური მოქმედებიდ — მეიმურაბ ჯანთა მეფისა და აღექსანდრე იმერთა მეფის მეთაურობით — მოსკოვის სამეფოსადმი სასარგებლო გამწყობიერება ამ დროს განსაკუთრებით ძლიერი იყო: მოსკოვის მეფეს ეგონდენ ჯანთის მეფე, იმერეთის მეფე, ეგონასვე ეფიცებოდენ მას იმერთა მეფის მოწოდილი სამეგრელოსა და გურიის მთავრები. ქართველთაც მეიმურაბ-მოსკოვის მოძრაობა ძლიერი დასი სამოქმედოდ მზად იყო".[99]

რუსეთმა ამჯერადაც ვერ გამოიყენა (თუ არ გამოიყენა) ეს ხელსაყრელი პირობები. მეტ რიგ სხვა მიზეზებთან ერთად აქ მთავარ აბრკოლებას წარმოადგენდა ირანი. მეიმურაბმაც კარგად იცოდა, თუ რა აბრკოლებდა რუსეთს, ამიტომ იგი ამ მოლაპარაკების დროს საქმეს ისე წარმოადგენს, თითქოს თავის მო

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რომ მაინდ ეს მოიაზრებენ (ე.ი. ოსეთი და ყაბარდო) უნდოდა მას ყაბარდოელებს. მაგრამ მას პირველივ დაუსვეს კითხვა: "... кизилбашской шах за изменников твоих за два боярина воинов не учнет ли"[100]. ამაზე ეიმურზა პასუხობს: "учнет ли шах за изменников его столь воинов, или не учнет, того он не ведает"[101]; რა თქმა უნდა, ეიმურზამ კარგად იცის, თუ რა მოუვლა ოსეთ ჯარს ჩასვლას საქართველოში, მაგრამ დიპლომატიურ ტერს მიმართავს, ოღონ ძალი კარგა, რომ ოსეთი ამ პირობას მას დაამარცხა ალბუზინის, ეიმურზა მიეცა საქართველოს საელჩო ურიელიანის კუნძულზეც კი ეფაქტრება და ამ მეფარას ულიმაუნის ერთმას ამლუს: "да и то де царскому величеству объявлю, буде де царское величество не пожалует меня оборонить не велит, и на меня де смотря и мерешинской и дадьяни и гурдии от бусурманского гонения учнут искать иного государя"[102]; მაგრამ ოსეთმა უკვე გადაუვლია ეს ეიმურზის საკითხი. საქართველოს საქმეების მოგვარება უკვეს ერთისაგან იქნა გადაწყვეტილი. ეიმურზის მეფარა ვერ [illegible] ოსეთი უარი დაამარცხა ოსეთის საელჩოს კარზე მოლოდინში ისინი ასხა. ეს დამოწმებული განმეორებულია ეიმურზამ არ საუკეთესო [illegible] ოსეთ ხელმოწერეს: "его де великого государя веля тяля де он к себе его государские милости и обороны себе от

---

100 გ. ჯაფარიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ.465

101 იქვე.

102 იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

неприятелей своих, для де того он и его царской милости и приехал, а ныне де его царское величество отпущает ево подданного своего в свою землю ничем, а приехал де он к его царской милости по указу его царского величества и в те де поры к нему того, что все государевы ратные люди на ево великого государя службе не написано, а как бы де он чаял, что царское величество ему ратных людей на оборону не пожалует, и он бы де из своей земли не ехал". 103.

მისკენაი გადმოსვლის ელჩობინებლისა ელიზაბეთისა-ის, რომ ასეთ სიტყვებს არ მიიღებენ, და რომ მისი დიპლომატიური მისია დასრულებულია, ამიტომ საბოლოოდ უკვე უპასუხეს: " по указу царского величества приехал он царь Теймураз Давидович к нему великому государю, а того к нему что государевы ратные люди все на ево великого государя службе не писано потому, что в те поры ссоры у великого государя с польским и с немецким короли не было, а ныне де можно ему царю и самому то видеть, не токмо что слышан, что ратные ево государевы люди высланы на граничные места, а которые на Москве ратные люди и тем сказано быть готовыми на государеву службу, а что он царь Теймураз Давидович говорит, будто его царское величество в свою землю отпущает ничем, и на подмогу ему государева жалования ему сверх того, что при великом государе ему объявлено денег шесть тысяч рублев, да соболей

---

103 ვ. ბაქრაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 452, ვ. ბერძენიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 466.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნა სამ ათასი ოქროს ფულ და ოთხ ასი ოქროს ფულ ... ...

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გულგაფეთქილი მეიმურაში სამშობლოში დაბრუნდა. მან და ალექსანრე იმერეთ მეფემ ერთხელ კიდევ სცადეს რუსეთის დაინტერესება და მისი ჩარევა ამიერკავკასიის საქმეებში.

მოსკოვში დარჩა ერეკლე ბაგინიშვილი, რომელსაც რუსეთი საქართველოში გასამეფებლად წრდილა. ცნობილ ერეკლეს გარშემო აკვეს ახალი პოლიტიკა მეიმურაზმა და ალექსანრემ. მეიმურაში ახალი ჩამოსული იყო იმერეთში, რომ მოსკოვში მიიღეს მისი და ალექსანრე მესამის წერილები. მოსკოვის არქივში დაცულია ალექსი მიხეილის ძის სამასაუთ წერილები, რომლებიც სამეფოებას გვაძლევენ გავიგოთ, თუ რას ითხოვენენ რუსეთისაგან მეიმურაში და ალექსანრე მესამე. მოვიყვანთ ნაწყვეტს ალექსი მიხეილის ძის წერილიდან ალექსანრე მესამისადმი. წერილი დათარიღებულია 1660 წლის მაისი. ალექსანრე მესამე 1660 წლის მარტში გარდაცვალა. ეს მოსკოვში ჯერ კიდევ არ იცოდნენ "... Нашего ц.в. поданный царь Алексанр Георгиевич шлал,что волею божею грузинского царевича Л... не стало, а ты осталося при древней старости а детей никого не имеен и после тебя неретинскою землю". владеть будет никому и чтоб нам великому государю пожаловати тебя и.ц.в. поданного царя Алексанра Георгиевича велеи грузинского царевича Николая Давидовича отпустить в неретинскую землю...агарни неретинскою землею не завладеи".[107] [108]

---

107 სიტყვები დამახინჯებულია, მაგრამ იქვე არ იწვევს რომ ალექსანრის მესაკენ არის ლაპარაკი.

108 ц г а д а , ф. 110.1660. № 2, л. 16-17.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფეიფერაბიც იგივეს ბიუროს.

როგორც ამ წერილიდან ჩანს, ალექსანდრე ბიუროს ერეკლეს გამოშვებას, რაკი მას დაეყოლა იმერეთის ფაფი, მე დავუბერი ია მეტკეიფრე არ მეყავსო. სინამდვილეში კი ალექსანდრეს ყადი ყაენ ბაგრატი, რომელიც მაინ სიკვდილის შემდეგ გამეფდება კიდევ იმერეთში, რაში დაჭირდა ალექსანდრეს ერეკლე პირველი ?

საქართველოში იცოდნენ, რომ რუსეთი სიამოვნებით შეუდგებოდა აქ ერეკლე ბაგრატიონის გამეფებას, მაგრამ იმჟამად ძალა არ შესწევდა, რომ ერეკლეს დახმარებოდა ფაფის დამარცხებაში. ალექსანდრე ნებით უმიზეზოდ ერეკლეს ბაბის ფაფს. ამ შემთხვევაში რუსეთი მარდად უნდა დაინტერესებულიყო ალექსანდრეს გეგმით. თუ რუსეთი ერეკლეს დახმარებას აღმოუჩენდა, ალბათ საქართველოს დაპყრობაც იმერეთში გამაგრებულ ბაგრატიონის ეერი გაუადვილებდა. რუსეთის მეფის კანონიერი უნდა გამხდარიყო გაერთიანებული საქართველოს მეფე — ეს ალექსანდრე მესამისა და ფეიფერაბის ახალი პოლიტიკური პროგრამის წინაპირობა. მაგრამ რუსეთმა ვერც ეს გამოიჩინა აქტიურობა. ქართველ მეფეთა პროგრამის განხორციელება არა მარტო ფერეთის, არამედ ირანის რისკებასაც გამოიწვევდა. სწორედ ამ უკანასკნელის ეერხიდან ყველაზე მეტად რუსეთი. მოსკოვში მაინც სასარგებლად ცნეს ერეკლეს გამოშვება. თუ იგი ალექსანდრეს შემდეგ იმერეთის ფაფს დაიკავებდა, ანდა რუსეთი არაერს კარგავდა. პირიქით, ერეკლეს ს

ერეკლე წამოვიდა საქართველოში. იგი გზაში იყო, რომ მოსკოვს ჩავიდა ალექსანდრეს სიკვდილისა და იმერეთში დაწყებული აშლილობის ამბავი. მეფეურაზმად დაინახა, რომ ერეკლეს საქართველოში ჩამოსვლას ამრი ალარ ჭქონდა. მან კაი გაგზავნა ასურანში და ერეკლეს შეუთვალა: "...чтоб он царевич в грузинскую и в меретинскую землю не ходил, а будет встретится на дороге и ему б царевичу и матери его, и государевым людем кои с ним будут, из дороги воротитца к царскому величеству".[109]

ალექსი მიიღების ძალად გასცა შესაბამისი ბრძანება: " Мая 17-го присланна к посланникам к бактеяру Мякинину да к дьяку Якову Ушакову в Астрахань государева грамота по посольского приказу: буде поданной царского величества грузинской царевич Николай Давидович учнет бити челом великому государю, чтоб его из Астрахани отпустить к Москве, и буде подлинно меретинского царя Александра нестало, а грузинской царь Теймураз Давидович отослан к шаху, и грузинскою землею владеет меретинского царя боярин, и дадьянской владелец, и ныне будет в грузах и в меретие мои великии людьми междоусобие и война, а им посланником по тем вестям из Астрахани меретинскую и в грузинскую землю итти невелено. Велено ехать великого государя с казною из грузинским царевичем Николаем Давидовичем с матерью его с царицею Еленою Леонтьевною и со всеми их чиновными людьми

---

109 М. Броссе, Переписка.... стр.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

к великому государю к Москве а буде Царевичь учнет просить в меретинскои и им посланником до указу великого государя велено побыть в Астрахани"[110].

მიუხედავად ეიმურაზის რჩევისა და რუსეთის ხელმწიფის მრძანებისა ერეკლე მაინც მიხის საქართველოში რიმაც აღექსი მიხეილის ძის უკმაყოფილება გამოიწვია.

ეიმურაზმა საბოლოოდ დაკარგა ყოფის დამრუნების იმედი და ირანის შაჰს ეახლა. ერეკლემ თუმცა დამარცხებად სცადა კახეთის დაუფლება, მაგრამ ფარული გამიჯვა და რუსეთში დამბრუნდა.

ამრიგად, როგორც აკადემიკოსი ნ. ბერძენიშვილი აღნიშნავდა, ხელსაყრელი პირობები (საქართველოს მეფე-მოსაყარა მიხეილ მეორეულის შესახებ. -ო.ჯ.) მოსკოვმა ვერ გამოიყენა, იგი საქართველოს გამაერთიანებლისა და მისი ირან-ოსმალეთის წინააღმდეგ დამცავშვილის ფიქრში ვერ გამოვიდა. ასევე ფიქრში მოსკოვი, რასაკვირველია, ვერ გამოვიდა.[111] რადგან საქართველო მაინც კიდევ არ შეეფიდა მოსკოვის პრაქტიკული პოლიტიკის სფეროში და აღექსანდრე კახთა მეფის პოლიტიკური გეგმა, რაც შემდეგ ფასდამაც გაიცარა, უშფოთველად განისვენებდა რუსეთის სამეფო არქივში და, ეფუძნებოდა ამის გამო, რუსეთის სამეფო კარი ჯერეებოდა საქართველოში მიღება და ფიქრი ფეოდალური შეერევის, ფიქრი და ფიქრი ფეოდალური პოზიციების დაკარგვა-განმტკიცების ინსტიტუტებს.

---

110 დოკუმენტი აღებულია ბ.პაიჭაძის „აფრიკიან"-ისადი... (ხელნაწერი) ავტორის ნებართვით, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებთ ავტორს.

111 ნ.ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.175.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

№ 12

ᲛᲐᲡᲐᲚᲐ II

პოლიტიკური ვითარება ალბისაული საქართველოში XVII საუკუნის 60-80-იან წლებში და მეფეთან ურთიერთების საკითხი

მოხუცებული და ავადმყოფი რისტანი 1658 წელს გარდაიცვალა. ვახტანგ მეორეს საკითხი ჯერ კიდევ რისტანის სიცოცხლეში იყო ფაქიზულად გადაწყვეტილი. ქართლის მეფეობა უნდა რგებოდა მუხრანის ბატონს ვახტანგს. ვახტანგი მეიმურან I მიწინააღმდეგე დასს ეკუთვნოდა. რიდესაც მაჩაბა ქართლში რისტანი დასმენა გაბედულად, მას ერეკლე-ერეკლი პირველი ეპყრა ვახტანგ მუხრან ბატონი და ერეკლეს ადუქება. ამის მუსიკეგან ვახტანგმა რისტანს მრავალი სასისაური გაუწია. 1659 წელს ვახტანგმა იხსნა რისტანი გასასაღელისაგან, რიდესაც რისტანმა დაამარცხა ურჩი ფეოდალები ბაღ ერისთავი, ნიდან ციციშვილი და სხვ. ისადახილი ტიბრეს ადგა. კასალიკოსმა ეფემინეს (ეფასალიძეს) ეს მეიმურაზს ანბნა. მეიმურაზმა გადაწყვეტა მოულოდნელად დასხმა მავს რისტანს, ბაგრან "ესე ფუწა რისტან მეფეს, ვახტანგ მუხრანის ბატონთან და მსწრაფად მეუფეა რისტან ბერის ციხესა შინა: ესმა ესე მეიმურაზს და

---

[1] ᲕᲐᲮᲢᲐᲜᲒ ᲑᲐᲒᲠᲐᲢᲘᲝᲜᲘ, ᲘᲡᲢᲝᲠᲘᲐ ᲥᲐᲠᲗᲚᲘᲡᲐ, ᲘᲑ. "ᲥᲐᲠᲗᲚᲘᲡ ᲪᲮᲝᲕᲠᲔᲑᲐ", II, 1854, ᲒᲒ. 46.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჯან იქნა. ამას ვასაგან მეხრანის ბაღანი მიეცა და ალი ციი სიკვდილი". ბეიბურაბის კარეიდან გაგზავნაში აქეთ ბინაბილებას ეუბნა ვახტანგი. ამაზე გასაკვირი არაა, რომ ბეიბურაბ I ოსეთის მეფის კარზე ვახტანგს ახასიათებს როგორც მოალაყეს. ეროგული სასახურის სანაცვლად ოსეთმა წაბს სახიერ ვახტანგის დამკვიდრება ვარგის მეფეობისა.

ამასთან დაკავშირებით ინტერესთან ერთ იქნება ალენიშნოთ, რომ ოსეთის ალეკანირეულად ვარგის მეფეობა სურს დაფუძვნებინა სიმონ მეფის შვილიშვილი ლუარსაბი. იგი ისპაჰანში ტყვეობდა. ოსეთმა ლუარსაბი ჩამოიყვანა და მეფეობისა ამბავებდა. მაგრამ ნადირობის დროს იგი ეზეური შეამჩნევეს მსხვერპლი შეიქმნა: "ფიცსა ერისა გასვლა ლუარსაბ მოასაკიდა ფუნდა ნადირობად ეარაბის ქალისა, ხ

და სრულსა ბოდიანსა ერისა ბეღა ერისასა მოხუდა ბოდი ლუარსაბს და მოკვდა იგი"[5]. ლუარსაბის სიკვდილის შემდეგ ოსეთმა ვარგის ბეღი, რომელიც ჯერ ალენიშნეთ, ვახტანგის სასარგებლოდ გადაწყვეტა. მან შაჰს ანცნობა ალეანი ალწერეთ და სთხოვა მისი გადაწყვეტილება დაფუძვნებინა: "ესე ვახტანგ ბარალეანა ოსეთს ბინაბე

---

2 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ტიბერება ქართველისა, იხ. "ქართველის ცხოვრება", II, 1654, გვ. 48

3 ი ბ ე ვ ე, გვ. 49

4 გ. ტ ა ბ ი ძ ე, მასალები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის (1652-1658, გვ. 463, 465 და სხვ.

5 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ცხოვრება ქართველისა, იხ. "ქართველის ცხოვრება", II, 1654, გვ. 49.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ყეენისა, ჩვენ მისგან ამ განმეორებულ ქარიფისა და შეფერებულად მისა ფეოლს" ... ასევე ალაგურებს ბეიფურან პირველივე: "... Ныне тот Рустен-хан при старости, а наменник де болрин дохтан ему Рустен-хану свой, и был де челон об нем тот Рустен-хан шаху, чтоб тон его грузинскон землеи по его смерти владеть наменникум его Вахтану"[7]

ირანის შაჰისადმი ცნობილი იყო ის, რა ერგებოდა და ადადებული ესპარეებიდა ეპოვანეი შაჰის "ელჩს", და ცდილა, რისგანაც წინადადება სიამოვნებდა იქნა მიღებული და დაფასებული. ეპოვანეი გაეცალა ისფაჰანს, ურიგოდ შაჰ-ბაბაი და ეიდი ეაფიეი გაფუფუეს საქართველო, ეიგივე ქარიფის სამეფო ტახტის ფიზიკური მეტეკეიდენ. ეს მოხდა 1653 წელს.

ირანის შაჰ სასგეკად მოგეეეა ეპოვანეის ერგებოდა. ეპოვანეი ესპარეებიდა ჩისგოს და ებრძოდა ბეიფურან მაგრამ ანა ისეთი, რომ ის საქართველოს მოიტანდ ოდ ოდ, ეიგივე ბეიფურან ამბობდა. ანალოგ ისეთი, რომ მან შეფიდან ბიანდა ბეიფურანის ბიენ ჩუსეაზე ალაგული ეფიდეკური ინიციატივა. ეგრე ხერხით, მან ნაადრეად მიანდა მიფიდ და მოიფიდ ჩუსეაზე დაფუძნება და ირანისაკენ წინააღმდეგ ბეფეფრა. ეპოვანეს ერგო ჩუბოთან ამ ეფიერა ირანის ინფორმაციისადმი შეეფერა მოეფ ბა-

7 ბ. ეპოვანეი, ასალეეი ჩუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 453.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვისი სიფიცხე და საქართველო, როგორც ამას შაჰი მიუღიდა, რომ მას ქართველ ფაფუს ამარებია. ამაში შაჰი ძალიან ბევრ დარწმუნდა.

აქვე უნდა შეენიშნოთ, რომ ბოგანელი ავტორი მეფეთ შეხედულებისა ეპოქაზე V ალექსანდრეს. ნ. კანდელაკი წერს: "ირანის შაჰის მორჩილი მეფის ეპოქაზე V-ის (1658-1675) სიკვდილის შემდეგ გამეფდა გიორგი XI", რომელიც მიელი ოცი სიფიცხე ყოფილებულების წინააღმდეგ ბრძოლას შეალია". [8] ჩვენ დავინახავთ, რომ ეპოქაზე არასწორია ეს შაჰის მორჩილი.

ოსმალეთის გარეშეალეების შემდეგ ფაფუ დაიკავა ეპოქაზე მუხალეთ. თავი მეფეობა იწყება " ბაგრატიონთა მეხრან ბაფინების შვილ ბრძოლებრივი და ბაფოვანი მოღვაწეობა ქართველის სამეფო ფაფუ". [9] ეპოქაზეს გამეფებას ყველა ერი შეუერდა მორჩილებად. მიუხედავად ასეთი მარტისა, ოსმალეთმა პირველს კიდევ დაშინა თავისი ერი ქართველში, ისე კარგად. ამად ერთხელ ეკუთვნოდა ნაკლ ალაგების ერისაგანი. ეგი ჯერ კიდევ ოსმალეთს ებრძოდა და ფიქრობდა ოსმალეთის გამეფებას: "შემდგომად ამისა მოკვდეს ბაფინს ოსმალეთს ნაკლ ერისაგანმან, ითქვა ამიერიბრძანა, ნიფარ ფიფილეთმან, გიორგი ბერძენმან და კაბალიეროზმან ეკლესიან ოსმალეთ გამეფებად

---

8 ნ. კ ა ნ დ ე ლ ა კ ი, ქართული საეკლესიო მწერლობა ეკლესიაში, ბაკური, 1906, გვ. 161.

9 საქართველოს ისტორია, ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს რედაქციით, 1948 წ., გვ. 288.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ქარიდს"[10]. მაგრამ ჩისყოფიან ბრძოლა მაგებული იყო, ამაში, ჩიგირ ზეციდ ვაქეიდ, ეპისკოპოსი ბიდი ჩიდი შეასრულა. ბიდის ბაადი იძულებული გაიდა დამორჩილებიდა ჩისყოფის და შაჰიან გაუმეგავრა. "ყეენმან პაფიე-სტა ბაადს, ჭეო მაჭ-მაციანანი, ანიყნა და გამეფეფეა, მოვიდა ბუშეის და მსა-ხურებდა ჩისყოფის მიერიგებან"[11]. მაგრამ ჩიგირ კი ჩის-ყოფი გარეკილიყო და ტახტზე ეპისკოპოსი ავიდა, ბაადი არაფ-ვის ერისაგი კელავ განიდა: "ბაადი ერისაგი ბუკუნიქტა ბუშეის და არეარა-ინეშა მოსეზა ეპისკოპოსისა"[12]. ჩიგირ ქეეფოდ დაეინთავა, ბაადს არ დაუკარგავს თეიმურაზის გამეფების იმედი.

ეპისკოპოზ მეუფე ნიკიერი სახელმწიფო მოღვაწე და მგზავრე ნებისყოფის პატრონი გამხდარა. მან მოიზიდა ადამ ჯერ ეფიდაბები და ქეეფანში ბესრეგი დაამყარა. იგი აქტიურად ერეოდა საქართველოს სამეფო-სამთავროების საქმეებში. ეპისკოპოზი ნელ-ნელა, მაგრამ შეუპოვრად ემ-ზადებოდა საქართველოს გაერთიანებისათვის ირანის ბა-ტონობისაგან. ამის შესახებ ჯადეტიკოსი ნ. ბერძენიშვილი წერდა: "მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველო "ადგილისა და გამოსნისათვის" ძალას იკრებდა, საამისო

---

10 ვახუშტი ბაგრატიონი, ტიბლისი ქარიდისა, იხ. "ქარიდის ტიბლისი", II, 1854, გვ. 48.

11 იქვე, გვ. 49.

12 იქვე, გვ. 50.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ირაკლეფილი. წამყვანი ფიგურა ამ საქმეში ქარლეს ეკუთვნოდა. ირანის პოლიტიკური ბატონობის მიუხედავად ქარლი აღიარებულ ერის ეკონომიურად და კულტურულად წინ მიიწევდა. ამავე ერის მისი გაძლება საქართველოს სხვა საეფო-სამეურნეოებზე სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა".[13]

ვახტანგის ნაციონალურ სახელმწიფო-პოლიტიკურ მოღვაწეობას ხელს უწყობდა გაფანტულებულები საქართველოს ირანის სიძლიერე ამ ერის უკვე შეწყვეტილი იყო. შაჰ-სულეიმანის ერის უკვე შეიმჩნეოდა ირანის სამეფოს და პოლიტიკური დაქვეითების პირველი ნიშნები.[14] ირანში არსებულ პოლიტიკურ ანალიზებზე ნიუანსებს ირანის საქმეების კარგი მცოდნე ფარსადან გორგიჯანიძე. ირანის შესახებ საინტერესო ცნობებს შეიცავს ნახევრად ანონიმური ბიოგრაფიის ნაბეჭდი ასლი. ეს წერილი 1686 წელს არის დაწერილი, მაგრამ ასევე ფაქტიური მნიშვნელობა ჩვენთვის ამ შემთხვევაში არა აქვს. "საპარსეთის კარის" ამ ეპოქის კარგი ან ავი ბოლოდროინდელი. შაჰის ფუფუნებისა და ერისაკენ ბოლო სახელმწიფო უძველეს ბრბოსავლეობაში. პოლიტიკის ნაწილში, ჯერ ერი წელია, ქარლის ეპიზოდია მძიმეა. ყალბი ფული ადგილია და ფულის ხარის ჯამაგირებს. ამიტომ ეაქრობა ჩამოვარდა და სიძლიერ ყველაფერში ბოლოდ".[15]

---

13 ნ. ბ ე ნ ძ ა ნ ი ვ ი ლ ი. XVIII-ს-ის საქართველოს ისტორიიდან. ი. "ბასიანი საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის". 1944, ნაკ. I, გვ. 173

14 История Ирана с древнейших времен до конца 18 века, Ленинград, გვ. 299.

15 ფ. ბ ე ნ ე ბ ი ძ ე. ქართველი ფილოსოფოსი ბიოგრაფ ფარსადან, (ტექსტ. "ბ ა ა ნ ი ", №12, 1955, გვ. 172).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეპოვანები კარგად სარეცენზიოდ ირანის საეროსა და საკერძო-პოლიტიკური კარიერულებისა და ფიქრობდა შეძლებისდაგვარად დამსახურებული პოლიტიკის გაკარებას. ეპოვანმა კარგად შეიგრძნო საქართველოში შექმნილი მდგომარეობა, იცოდა, რომ ერეკლეს მთავარი მიზანი საქართველოს დამოუკიდებლობისა იყო მისი საერთაშორისო დიპლომატიური მოღვაწეობა. ამიტომ მან პირველად ერეკლეს ძირითად მიზნად დასახა პოლიტიკურად დამოუკიდებელ საქართველოს შეკავშირება-გაერთიანება. ასევე, გაერთიანებულ საქართველოს უფლებრივია, რომ მეფეს და მოუკავშირეს შორ ანგარიშს გაუწევდა. ეროკოლოგიანად ხშირად მოუწოდებენ ქართველ შეფე-მთავრებს ქვეყნის ძალთა გაერთიანებისაკენ, რუსეთის მეფის მეკავშირეობა საქართველოს ძველი დიპლომატიის ადგილისაკენ [16]. ეპოვანმა ისიც კარგად იცოდა, ევროპაში რომ ერთიანი საქართველოს შესახებ ეფიქრობენ, რუსეთი ასე ადვილად და იოლადაც ვერ გაბედავდა მას. ამიტომ ეპოვანი ამ ერთ შესანიშნავ შემთხვევას იყენებდა ან უფლებდა და არავითარ საშუალებას ან ერიდებოდა საქართველოს სამეფო-სამთავროების შესაერთებლად ან ამ სამეფო-სამთავროებზე მაღალი გავლენის გასაბრძოლებლად. ამ მიზანს ემსახურებოდა ეპოვანმა შეუთანხმებლობა ოსმალეთში.

---

16 ნ. ბერძენიშვილი, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVIII საუკუნეთა მიჯნაზე (ი. ბასილაძეში საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისადმი, 1944, ნაკვ. I).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

X X X

იმერეთის მეფე აღუსანერე ფუსანე გარდაიცვალა 1660 წლის 4 მარტს[17]. ვახუშტი ამბობს, ბისი ეკა, პირველი ცოლისგან, ბაგრატი, იმავე წლის ივლისში ბაგრატი ვახტანგ ჩაიმიაგდო და დაბრძანდა აღუსანერეს ქერეფა, ბაგრატის ძეი-ნაცვალად — ალუხანმა და ბეთონ დადა ვახტანგ. ამრეჯანის გამეფებიდან ეკატერინეს ეპყრა ნაწილი ეპოვანგ მეხუთეს მეუხეს, ნაწილი კი ვახტანგ დადიანს. ეპოვანგმა გადაწყვიტა დაფუძნებულიყო ესარეფლა ამ მიწაზეც. ამან შეკრიბა ლაშქარი და დადგა ფიქრ[18].

ეპოვანგ მეხუთის იმერეთში ლაშქრობაზე მიგვანიშნებს ეფსიდან გრიგოლიძე. მისი ცნობით, ეპოვანგი გადასულა იმერეთში, შეთანხმებია დადიანს დასთან ერთად და იმერეთი ერთ-[19] მანეთში გაუნაწილებია. იმერეთის ბოლოს ეპოვანგსა და ვახტანგ დადიანს შორის ეპოუფი ბაგრატიონი ადასტურებს. ბაგ-რატ ეპოუფის მიხედვით ეპოვანგ მეხუთის იმერეთში ლაშქრ-ობიდან დაბრუნება ჭეშმარიტად ერისთავთა აჯანყებას ეპოვანგის წინააღმდეგ. ეპოუფის ცნობით, რომ ეპოვანგ მეხუთემ შეკრიბა ჯარი იმერეთში საალაქრო და "დადგა ფიქრ"... "ბაღ ერისთ-ავმა მისწერეთა ელი ეპოეს და მეურნეობდა ეპოვანგ მე -

---

17 ბ. �ر ب ن ا ، ქრონიკული, ტ. II, ფოლიანტი, 1897, გვ. 477.

18 ვ ა ხ უ შ ტ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი ، ისტორია ქართლისა, ი." ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 51.

19 ფ ა ტ ა ფ ა ნ ა ბ ა ბ ა ნ ა ძ ე, ი. დასა ბაშვ., გვ. 271.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფესა"[20]. ამავე ადგილის ცნობით ვახტანგი დაბრუნდა, მიაკვლია ბაღ ერისთავი მისსავე ძმისშვილებს და მოიყვანა ბერე განაკარგა ლაშქრობა ბერეთს[21]. ამ ფანფარების შესახებ უფრო ვრცელ ცნობებს გვაწვდის ფარსადან გორგიჯანიძე. თუმცა მის მოხსენებაში ფიგურირებდა ბერეთი ლაშქრობის შესახებ. "არაგვის ერისთავი ჯუანშერი და ბაკურის ეფიმურისაძის სკანდის ციხეში კაცი და საბერის (წინგლი) გაეგზავნა, რომ ქარიფსა და კახეთს იქნების ბერეთ მეფეობრივ პაპრონი ასად დაჩოლილიყო. მაგრ ნუ დგებარ, კახეთს ჩაბრძანდეთ, ქარიფ მეფეს იქნებისო"[22]. ფეიფურაში ფეოდალურად დამანიშნებელია, მაგრამ ბერე, ფიფის ბაღის მიწისაკენ ფეოდალებს დაუჭერია, და ბაღს ეარი შეუფარია.

ვახუშტისა და გორგიჯანიძის ცნობების შეჯერება ეფიფურებას ასე წარმოვიდგენს: ვახტანგ მეუფემ მიიკვლია ბერეთ ფეოდალთა მიწეეფა და ფაფისი ლაშქრობა ფეას მიუფია. ფეოდალურად ბერეთში გაფაშქრებას. ბაღ არაგვის ერისთავმა, რომელიც ამ ომში ცნობილ ვახტანგის ხელისუფლებას, მოიფინა ფაანფარებისაგან მსახურისად ჩასფარია. ბაღის გეგმით, როცა ვახტანგი ბერეთში გადაკეთდა, ფეიფურაში ქარიფ-კახეთში უნდა მოსულიყო. ბაღმა ითქვა, რომ ფეიფურაზე ეს კვლავ ბრძოლად ყოფილა მოფარეული. ფეიფურაში გამეფებულა ქარიფ-კახეთში

---

20 ვახუშტი ბაგრატიონი, ფხოვრება ქართლისა, II. "ქართლის ცხოვრება", III, გვ. 51

21 იქვე.

22 ფარსადან გორგიჯანიძე. დასაბეჭდი ნაშრომი, გვ. 271.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და იმერეთში მყოფი ეპიფანეს მიგვიწვია ალაქ გაძღვენებლად. ეს გეგმა შესაძლოა ნაკლია ალიმურაზს, ალიმურაზი, რასაკვირველია, დასაბამია. მან გადაწყვიტა ერეკლე კიდევ ეცდა ბელი. მაგრამ ეპიფანეს მოგვეცა ამ ის ადგილი იყო. ნაკლ ერისაკენ ალ იყო ინიბილი, რომ ალიმურაზს ყველა მიმ ბრეული ქარიგ-კალეთში. ეს ამ ეპიფანესაკენ წარმოდ გენილი ალ საიდუმლოს. მან კარგად შეიტყო ნაკლის ალაგეს ბილ გამიწვეული საერთ. ამიტომ ალ საბრძოლად გაბრძანდა უკან და ნაკლ ერისაკენ მიაკელეთა. ეპიფანეს ერისაკ ეს ნაკლის ძის ზელს ოთარს ბასა. ნაკლის საკვალილ უკანასკნელ ალ ალიმურაზს მან ალ ალ ალ ქარიგ-კალეთში გამეფების ალნებაზე.

მოკვეარა რა ალ ალ ალ საქმეები ალ ალ ალ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ზეიმისაკენ გუნებიერია და ზეიმიერია ჩვენი სასასურო, ან ლაშქრობა, ან ნადირობა და ან ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბინა. მას ჯერ ბეიბურგან პირველად უდია დაკავშირება:

"... и писал к темнураву царю в Сканду неретинской город, чтоб царевича Николая Давидовича сестру коя была за багратом, выдать за сына его Липартьянова ..."[25] ბიბლიოგ ჩანს ამ გვების განხილველება დარიანება ვერ შეძლო და ბაბინ ფაციის ქალიშვილი ბერეთის ეს-ერი ძალენ ეთ-ერეს — ბეკან ლუბერიძეს მიჰყიოვა. დარიანს ამი კერ-ელის მიკვლა სურდა, ხელი შეეშალა ამბების გასეფეთისაგ-ვის ბერეთში და ლუბერიძეს დაურბინა მაღლ ბერეთს დასავლეთიდა. დარიანს ამ მაღლ ბერეთში სურდა გამ-ეფეთება, კარგად ჩანს ვახუშტ მეფეის სიტყვებიდან, რასაც ეშანგი გადმოგვცემს:

"ღინისა ნაფლად ირჩია მან ჩეი ესრე მყარება
ფიში ქმნილ საკუთარ, მარეთელი მისი ჯერეთ"[26]

ვახუშტის გვამებში სულ ამ შეფიდა ბერეთის დაბ-ბა დარიანისაკენ. 1661 წელს იგი ერთ ადგილი ბერ-ეთში გადავიდა. ამაზე დარიანმა ვერ შეძლო მისაკენ წინა-აღმდეგობის გაწევა. ვახუშტ ამბავი ბერეთის ბერეთში. მან შინის სკანის ციხეს. სადაც ბერეთელები ბეიბურგან პირველი. ბერეთის დაბაქალაქის შემდეგ ვახუშტ გადავიდა ფიშეში. დარიანმა ვერც აქ გაბედა მას წინააღმდეგობა და სკანეთში გაიქცა, სადაც იგი დაიცვა ვახუშტის აგენტების ხელი.

---

25 გ. ჯაფარიძე, მასალები... (ხელნაწერი).

26 ვ ა ხ უ შ ტ ი, მაზნაკაბანი, გ. ლ ე ონ ი ძ ი ს და ს. ი ო ს ე ლ ი ა ნ ი ს რედაქციით, თბილისი, 1935, გვ. 64, სტრიქონი 2-ე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეპოდანის ძეუკანისიდა გამარჯვებამ უკარნია ბეხამა მიაკვეს და გურიელ ხელიფიდენ მას[27] და მოიზიდენ და ერიკელ გამოეცხადებინა მისაკენ. ოიბეიდან ეპოდანი ქუთაისს დაბრუნდა და მეფედ გამოაცხადა ამილი.

ამის შემდეგ ეპოდანმა ოეიმურაზ პირველი მისცა ოიოვნიდ გამოსაგზავნად. ოეიმურაზი შაჰმა დიდი პატივით მიიღო. " მას გამუწყალებელ ბეკეებენ საპატიოსა-ვით მოკაბულ მუჭლისში და ეზიდი საუკეთესოდ და ესაბერ ბეკლიბის მინაქენი აბეზანიერებენ". ირანის შაჰის კარზე ოეიმურაზის[29] საბეიმო მიღებას ფანაურებს ფარსა-ლან გიორგიჯანიძე.

შაჰ-აბას II, ოეიმურაზს ასეთი დიდი პატივისცემა რომ ბეზდა, გარკვეული პოლიტიკური მოსაზრებები ამოძ-რავებდა, ირანი ვერ მოიმზადებდა ქართლის ან კახეთის ფაფ-ზე ეზიდა რუსეთში ომბრძოლი და რუსული ორიენტაციის მეფეს ერეკლე I, რომელიც 1660 წელს ბაზეთში ჩამოვიდა და კახეთ-ის დაპყრობას ფიქრობდა.

ერეკლე პირველის მოსკოვიდან წასვლის შესახებ ჩვენ ჯერ გვქონდა ლაპარაკი. ერეკლე გამუშავებს ოეიმურაზ პირველისა და ალექსანდრე შესახებ მოახლენა. ბაგრან ერეკ-ლეს წასვლისთანავე ეიმარება საქართველოში შეიცვალა.

---

27 ვახუშტი ბაგრატიონი, ცხოვრება ქართლისა, ის." ქართლის ცხოვრება", II, გვ.32

28 ვ. ფეფოფელიძე, მოჰამედ მაჰმადის ცნობები საქ-ართველოს შესახებ (ის. მასალები საქართველოსა და კავკა-სიის ისტორიისათვის, 1954, ტაკ.ეს, გვ.ეს71.

29 ფარსადან გორგიჯანიძე, ის.სიტ-ყვიერი მოღვაწე", II, გვ. 272.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გარეკილა ალიმურაზის ერეკლი მიკავშირე ალექსანდრე იმერთა მეფე. ერეკლეს ჩასვლას უკვე ამრი ალან ქონია, და მარდავ. ამასობაში ასურ ბანში მივიდა ალიმურაზის ელჩი. ალიმურაზი ერეკლეს ეუბნება: "чтоб он царевич в грузинскую и в неретинскую земли не ходил, а будет встретится на дороге и сбуд царевичу и матери ево, и государевым людем, кои с ним будут, из дороги воротится к царскому величеству"[30].

რიცხავ მისკოვში მეოთხეს ალექსანდრეს სიკვდილისა და იმერეთში დაწყებული ეფერადური შინაომების ამბავი, ერეკლეს წამოსვლა უპირსაქციელი ჩამავალს და დაუბალეს კიდევ საქართველოში გამოცვლილება. ყოველივე ამის მიუხედავად ერეკლე მაინც მიდის ბუბეში 1660 წელს და ადიღებს კახეთის დამკვრობას. ერეკლეს ურჩობას მოსკოვში უკმაყოფილება გამოუწვევია. ჩანს ალექსი მიიღის ის ალიმურაზისაგან გაგზავნილ სიგელში. საყვირე მიგვაჩნია ამ სიგელის ეს ადგილი: "... Пересные земли Теймуразу царю наше царское милостивое слово с великим жалованием; В нынешнем в 171го году июня в 4 день писал к вам великому Государю и н.ц.в. вы Теймураз царь з гонцом нашим с кильдом с Иваном Хвостовим что вы принуждению Карталинского владетеля пребываете в неволе и мы великий Государь н.ц. в самим про вас попрежнему поскорбели и желаем того чтоб вам Теймуразу царю

30 გ. ჯაფარიძე, მასალები... (ხელნაწერი).

ЗАМОЙСКИЙ

нотое неволе свободились и были в православной христианской вере; а что к нам великому государю к нашему царскому величеству писали мы Теймураз царь про шуку своего про царевича Николая Давидовича что он ныне пребывает в чужем государстве в Турках и то шуку твоему учинилося от себя как мы Теймураз царь были у нас великого Государя у нашего царского величества и били челом нам великому государю нашему царскому величеству, чтоб шуку твоему царевичу Николаю Давидовичу быти у нас великого государя у нашего царского величества, и мы великий государь наше царское величество по твоему челобитью его огаревича Николая Давидовича пожаловали велели ему быти при нашем царского величества милости и нашим государским жалованием его обнадеживали и он царевич Николай Давидович по отъезде нас Теймураза царя быти у нас великого государя непохотел и нашу государскую честь презрел и бил челом нам великому государю об отпуске в Грузинскую землю и мы великие Государь его пожаловали по его челобитью в неволю держать не велели и велели его отпустить в Грузию и он царевич до государства своего не дошел и живёт ныне в чужем государстве и буде он царевич нашей государской милости и ныне пощет и похочет ехать к нам великому государю и мы великий государь наше царское величество государь христианский жалея единоверных христиан пожалуем его царевича принять велим и нашею государскою милостью пожалуем по прежнему в том бы он на нашу государскую милость был надеян, а что он царевич нашу государскую милость презрел и от нас великого государя послал

ეროვნული ბიბლიოთეკა

и того ни великій государь ему царевичу помятовать не будет, то он царевич учинил молодостью своею, тоеи в государствия нашего дворе царствующеи граде Москве, лета от адама 7171 г. месяца иниця 3-го дня[31].

ალექსი მიხეილის ძის ზეობა მოკაშკაშე სიცელიან კარგად ჩანს, რის ერეკლე მისკოვის ნებასურვილის წინააღმდეგ წასვლილა საქართველოში. მოსკოვში იფიქრეს, რომ ერეკლე ვერ მოიკურნებდა კახეთის დაპყრობას და ეშინოდა, რომ იგი შაჰს მიუვიდოდა. ეს კი რუსეთის ინტერესებისათვის საშიში იქნებოდა. რუსეთს მისი არ იყო საჭიროდ მოკლეული. შაჰმა როცა კი შეიტყო ერეკლეს მეფეობა ჩასვლა, შეეცადა მის მიეყვანა. ამიტომაც სურდა რუსეთისათვის საქართველოს საქმეებში ჩარევის საბაბი გამოეძებნა ხელოვნად. ასევე სიცელიან კარგად ჩანს, რა ძვირად ეღირებოდა ერეკლე რუსეთისათვის. ალექსი მიხეილის ძე მეომრობას აქნიებს, რომ მოუფიქრდა ერეკლეს უმფარველობა, იგი ბრძანა კვლავ მიიღოს ერეკლე მოსკოვში.

შაჰმა, როცა ვიცოდა, რომ დაკარგა ერეკლე პირველის ერთგულების ფიცი. შაჰ-აბასს ამ მიზნისათვის უნდოდა მეომრობა გამოეცხადებინა. მარიდა, მაგ. "ისტორიულ მასალებს მეომრობას ასე უწოდებენ: ეროვნულ ფიქრებს მაგალითად, კახეთსა მიდგომილი და სხვა ნიადაგ წყალობასა დაგმარებენ"[32].

---

31 ნ. პეტროვი, მასალები (ხელნაწერი)

32 ეგნატაშვილი, ტ. ტ. ეგნატაშვილი, ლასარეული ნაწერები, ტ. 272.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ალიმურაბმა შეიდშეიდის ელჩები გაგზავნა და შაჰის დასაბარები შეუფიცა. ერეკლემ ირანში ჩასვლაზე უარი გაანაცხადა, ფარსადან გურგიხანიძის ცნობით "ბაღინიშეიდი მუნ ან გამოუშვეს"[33]. პრიც. ი. ბერიძეიშეიდი, ემყარება ჩ. ფარსადან გურგიხანიძის ცნობას, გამოიქვამს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ერეკლე მართლაც მუნებმა ან გაუტევეს ირანის შაჰთან[34]. ჩვენის აზრით, ფარსადან გურგიხანიძის ცნობა ან უნდა იყოს სანდო. ერეკლემ რუსეთის მოსვლამდე გაბედა ირანში წასვლა, მან მართალია მოსკოვს ან დაუჯერა და საქართველოში წამოვიდა, მაგრამ ეს რუსეთის ერთგულს ან ნიშნავდა, ირანში წასვლა კი რუსეთზე საფუძლიანი ეჭვის ადგილი იქნებოდა. ამაზე კი ერეკლე ან წავიდა. შაჰ-აბასმა ერეკლეს ჩამოსულელებმა ალიმურაბს დაბარა, მის მოთხოვნილებებს შეიტყობა — ეგზავნა მოკლე და გამაჭმევინებელი მოსაოხილი. ალიმურაბმა მაჭმევინებლის მიღებაზე უარი გაანაცხადა. გაბრაზებული შაჰის ბრძანებით მოკლეული მეფე ასტრაბადის ციხეში ჩასვეს, სადაც ცოცხალი ყოფილა 1663 წლის. აე გაიხსენებდა, რომ ალიმურაბი წინააღმდეგი იყო ერეკლეს რუსეთიდან წამოსვლისა, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მან მართლაც დაუშალა შეიდშეიდს ირანში ჩასვლა, მით უმეტეს, რომ ალექსი მიხეილის ძე მას პირდებოდა, ერეკლეს კვლავ პატივი მიეცემა. ერეკლე რუსეთის ერგული დარჩა.

---

[33] ფარსადან გურგიხანიძე. დასახელებული ნაშრომი, გვ. 272.

[34] ი. ბერიძეიშეიდი. დასახელებული ნაშრომი, გვ. 441.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამბიდის იმერეთში დიდხანს არ უმეფია. ფურქლი-ირანის 1639 წლის ზაფხულ დასაბოლოო საქართველო ირანის მიერ ფურქლის ხელმეორეულ ქვეყნად იყო ალიარებული. იმერეთის გამგე ირანის შაჰის ვასალის — ვახტანგის ვაჟიშვილის — ამბიდის ასევე კი ფურქლმა თავის საშინაო საქმეებში ჩარევად ჩათვალა. ამის გამო "ინიმაქმაბან წარმოუდგინა ელჩები ეკუნსა, მეფეეველმან: არს ზღვა ჩვენს შორის და ამ დროსერეს იმერეთი შანაგ მეფეს და ჯერეულ ბეგებს ეგრეთვე ურჩიეს ასა" [35]. ირანი მიერიდა ფურქლთან ურთიერთობის გამწვავებას და ამბიდი იმერეთიდან გაიწვია. ამრიგად „ვახტანგმა მარტო კანიცა, ვერ შეძლო იმერეთის შენარჩუნება. სამაგიერად ამბიდმა კახეთის ფარი მიიღო.

კახეთის 1659 წლის ბრძოლა ალაზნელებს შორის კახეთს გამაგებდა ირანის შაჰის მო

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სა ვეფრება, რაკა კანონის ფარული" რაციონალ ეჭერი ის
[37]
მეფეა ყველაზე და მაჭმაციანობა ჩვენი". „ეთვალისწინ ფა-
ფარული გაუფლა ისინი მეფეს, იბრძოლა კიბილა, რაკი გაუ-
ფა ეთვალისწინ ერეკლე ეფენდი, ჩვენ ეს მაჭისაგან მისი
მეფეობა ქონდა ნაბრძანები და კარგა ამისა ერეკლე მისი
პოლიტიკური მიზანაალმდეგეც იყო ? ისეთი ბეკიდ პოლიტიკური
ბიოგრაფიისაგან, ჩვენ ეთვალისწინ იყო, ვეფქიბი, ელენე ფე-
ოდორეს ინიციატორ აუფეფეინის გული, ეთვალისწინ სულ სხვა
ბიბლიოგრ ბის კარი ბისა ერეკლეს ბა. ამ ერის საქართველოში
ჩამოვიდნენ მაკარი ანტიოქიელი და პაისი ალეპელი, ამ ბა-
ფეფეობაა ჩვენი აზრი ნაკარნახევი ეთვალისწინ ლიტერატურ
დამოკიდებულება ერეკლესადმი.

ეს. ნ. ახალიანმა მოსკოვის არქივებში ალმოაჩინა
პაისი ალეპელის "საქართველოს აღწერილობა", რომ საინტე-
[38]
ფესო ნაბიჯებს გაჩენის ჩუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის
შესახებ. პაისი ალეპელი იყო ნაბიჯი საეკლესიო მოღვა-
წის მაკარ ანტიოქიელის შვილი. მაკარი ანტიოქიელი ჩუსეთში
მიიწვიეს ნიკონის კასპარიანობაში მონაწილეობის მისაღებად.
მის მოსაწვევად გაგზავნილ იქნა ეფრემიანური მელეტი. მაგრამ
მელეტიმ დაავადა და მაკარის დამასალაში ვეღარ ჩასწრო.
ეს საქართველოში გამოგზავნეს ეფენ. მელეტი გამოვიდა მის
კვალს და საქართველოში ჩამოვიდა. მელეტი ბრძოლაში მოსულა,

---

37 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ო ნ ი . ხელოვნება ქართველისა, ი. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ.52

38 ნ. ა ხ ა ლ ი ა ნ ი , "პაისი ალეპელის საქართველოს აღწერილობა და ჩუსეთ საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი" (ბსუ და პედინსტიტუტების ისტო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მაკარი კი ამ ერის დასავლეთ საქართველოში მოსეებია. მეოცეთან დაკავშირებით დასავლეთში გავლენიერება, მაგრამ ეპოვანგ მეუფეს იგი არ გაუშვა, მაგრამ მიერეკი გავლენა იმერეთში და მაკარი ბრძანებაში ჩამოაყენა. ეკეე ეს ერის საფეხურზე ეფქი. ეპოვანგმა მაკარი მაშინ მიიწვია ბრძანებაში, რომ მეოცეთასაგან გაიგო, რომ მაკარი ანგიოზეული მოსეებში ყოფა გაეგზავნოს. მაკარი და პეტე ადეთეული შეუვლენენ ეპოვანგ მეუფესა და კახეთის მეფეს ალრიზე (მაკარი 1664 წ. ჩამოვიდა საქართველოში). ეპოვანგმა და ალრიზემ სთხოვეს მაკარის ეშეამდგომლობა მოსეების საქმეში ერის წინაშე, რომ რუსეთ რეალური დამოკიდებულება აეხსნა[39] "ეფუძნებოდა გაფიზიკის ქვეშ მოქცეული საქართველოსთვის". აქ ეხსენებოდა შეთანხმება გაერთიანებულ. ეპოვანგმა მეოცეთასაგან გაესინჯა ერი, რომ ის ერის რუსეთ რეალური დამოკიდებულ გაწევა საქართველოსთვის ან შეუძლია, რადგან რუსეთი ჯერ კიდევ შორსაა და მან შორის მეფეები ინფორმაციაა მოქცეული. ამავე მონაცემებზე[40] ... რომ რუსეთმა მეოცეთ ჩამოვა ეზო ინფორმაციაში. რადგან მოიყვანა ამის შესახებ მეოცეთასა დაკავშირებ რუსეთიან რეალური დამოკიდებულ მიეცა. მოიყვანა ამ შესახებ, რომ რუსეთი ინფორმაციას დაუფარავს, შეიძლებოდა საქართველო მისი ერგული მოკავშირე ყოფილიყო. სანამ რუსეთ ამ ნაბიჯს ან

ერის კავშირების გაფართოებული საქმეთა ერი სესხის ინფორმაციაში: და "ამიერ ინფორმაციენ რუსეთ-საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიიან", საქართველოს სსრ მეცნიერთა აკადემიის ენათმეცნიერთა და საქმეთა სტენოგრაფიული კავშირების საქმეთა ინფორმაციის ბიბლიოთეკა, 1965 წ.).

39 იქვე.

40 ნ. ასათიანი, პეტე ადეთეული საქართველოს ისტორიოგრაფიაში... საქმეთა ერი სესხის ინფორმაციები, 1965).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გაძლიერდა, ეპყანგი ბაკს ოკაუნდა მფარველობის მხიერ-ნისაკენ. ამიტ განსხვავებულია ეპყანგის დამოკიდებულება რუსეთისადმი ბეგმურაბის დამოკიდებულებისაკენ.

საყურადღებოა, რომ ის ერთს, რომელსაც ეპყანგი მა-კარი ანგიოლეის სამეფოებად რუსეთად დაარქმევს ფიქ-ლობდა, არ შეეძლო ერეკლეს შეეურნა. ერეკლეს მფარველად რუსეთი გამოიყენა და მისი დაპყრობა, სადაც რომ არაფერი ეძება, რუსეთის აზრად აღიქვა იქნებოდა. ეპყანგმა კი ასეთი ნაბიჯი არ გადადგა, ისევე, როგორც ადრე ოსეთიმა — ბეგმურაბის მიმართ. ეპყანგი რუსეთს საქართველოს მი-მაკენ მიკავშირებელ ფენად და არ სურდა მასთან ურთიერთობის გაფუჭება. განსაკუთრებით კი მაშინ, როდესაც მაკარი ანგიო-ლეის სპეციალურ დავალებას ატარებდა რუს ხელმძღვანელთან.

ერეკლე დამარცხდა ბაბა-შვილთან ბრძოლაში და 1666 წელს რუსეთში გაბრუნდა. ეპატიურად გაერთიანებული ამბოხებუ-ლი საქართველო სერიოზული ძალა გახდა, რომლის მახვილი ირა-ნის წინააღმდეგ იყო მიმართული. ქუთაისში მშვიდობიანობა ჩამოვარდა. " შენდებოდა კოშკები... ვერცხლი და ოქროს ფასი-ერებენ ხალხსა". ხალხი რომ ლუკმებს კიდევ ერთხელ სა-ფიქრის კოშკების აგებაში, სასაცილო ფასწერა იგებენ: "ხალხ შენ-ოდად ფრუს ლუკმა ყურეფოდა ავაბაოსნი კირნება გამომ-ხარია და ეღისენია შინა, შეიკრიბნა ანრიდ სპანი, მოიყვანა ქარაველი, წარაყვანნა და მიუხდენ ყურეფოს, შეეხარნეს

---

41 ეპატეფი ბ ა გ ნ ა ვ ი ნ ი, ცხოვრება კოშკოვისა, ის. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 127.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სიმაგრენი, მოსწყვეტდენ, მოსწყვეტენნენ და მიეცემენ
[42] გამარჯვებული", თუ კაკიბსენები, რომენ დიდ სიძლიერეს
[43] წარმოადგენდა კახეთისადმი ლეკიანების ალაფვა, ფიქრი
გაიფანტა, მაშინდელი კახეთის სიძლიერე. ეს სიძლიერე გა-
[44] ფერფლებული იყო იმისა, რომ, როგორც ეახუშვილი შენიშნავს
"იყვნენ (კახელები - ე.ა.) შეურიგებელნი ქართველთა-თა-
ნა ყოველთვის".

მეფობის სამეფო სამთავროებში ეახვანგის ავტორიტეტი
და ძლიერება ეკიდებოდა. 1664 წლიდან დაფარულებულ
ერთ-ერთ წერილში პაპი მეფიცოა ბრძანებს, რომ ავტო-
ბიოგრაფიებ: "ამ მეფეს საქართველოს ყველაზე მთავრებიც ეთორ-
ჩიდებიან, მისი ბრძანებაზე აქეთ და ეფინიან კიბე-
[45] ეაქ მისა, თუ მისი სიმდიერისა და თუ მისი ძლიერების გამო".

ეახვანგ შეუფერ, მარადიული ვერ შესძლო ბრძოლების შე-
მოერეება, მაგრამ მარადი ქარიფ-კახეთიც მის ხელში საკმა-
ოდ წარმოადგენდა. ეახვანგი ბრძოლად გაძლიერდა, რომ
ირანის შაჰის ბრძანებებს იგი ხელირად ალარ ეთანხმებოდა.
ეს კარგად ჩანს ბრძოლაში მყოფი მისიონერების სიყვეებიდან.
მისიონერები შარეენს ეუბნებიან: "... ისიც უნდა ვიქო -
ნიო სახეში, რომ საქართველოს მეფე (ლაპარაკია ეახვანგ
მეხუთეზე - ე.ა.) ალრე რიგად არ ეთანხმებოდა საპარსეთის

---

42 ეახუშვილი ბაგრატიონი, ისტორია კა-
ხეთისა, იხ. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 127.

43 ნ. ბერძენიშვილი, ნარკვევები საქართველოს ეკონო-
მიკის ისტორიისადმი... (იხ. მასალები საქართველოსა და კავ-
კასიის ისტორიისადმი", 1944 წ. ნაკვ. I, გვ. 14-16).

44 ეახუშვილი ბაგრატიონი, ისტორია კა-
ხეთისა, იხ. "ქართლის ცხოვრება", II, 1654, გვ. 127.

45 ბ. �ბ ბ ბ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შაჰის ბრძანებებს"[46]. ბისმილერების სიყვავები სულიადაც არ იყო გამეორებული.

ეკატანგელა კარგად იცოდა, რომ კარეაში კიდევ ბევრი იყო ისეთი, რომელიც არჩილს უმტრედესად სიძულდა, და კარეაის ტახტის კანონიერ მემკვიდრედ ერეკლე მიაჩნდა. რადგან არჩილის მეფობა კარეაში იურიდიულადაც გაუმარდებინა, ეკატანგელა ალადიანის საფალშიდან ჩამოიყვანა მეიმარაზ პირველის შვილიშვილი, ერეკლეს და ქეთევანი და ფიქრობდა მეწინააღმდეგე არჩილს. ~~ჩვენ აქ გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ კიდევ ერთ გარემოებაზე. ხოლოდ ისევე მოიყვანა რიდად ეკატანგელა ქეთევანი, რომ იგი მეიმარაზის შვილიშვილი იყო ? ან აქ ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლენინის შეხედვითი გამოიყენა ამ მეკობრეობას უფრო მოარი. ამასთან დაკავშირებით ნიშანდობლივია, რომ ამ ქრონიკების შუაში ეპოვნება შაჰის წინააღმდეგ უკვე ფარულად მოქმედება. 1667 წელს აჩრდილა, როგორც ფიქრობენ, არაგვის ერისთავებს კახეთის მამულების დაკარგა მოიზიდა, მაგრამ ეარი მი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გაბრისხება გამოიწვია. იგი კარგად ხედავდა, რომ ეპონეანი ხელიდან მიდიოდა. თავის ერისთავს მაკისი ელჩი გამოგზავნა და ეპონეანს უბრძანა არავის ერისთავისადმი წარმდგარი მამულები დაუბრუნებინა. ქარიელ-ალანების მეფეები ამ ფრიად დადებითად ეპყრობოდნენ მაჩის ბრძანებას. ეგრეთ მეფემ, ერთი წლის შემდეგ თავის ერისთავი და მისი ძმა ე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

პაული აღუპოლემა ეპეფანეგისა და ალბიგოის ბიბლია გადასცა რუსეთის ხელმწიფეს. მაგრამ ამას არაფერი შეეტანა. რუსეთს იმ ეპოქა და პირობებში არ შეუძლია და არც სურდა, აქტიურად ჩარეულა საქართველოს საქმეებში. რუსეთს ამ ეპოქის გაბედულები უფრო ეფექტურ საკითხები აქვს გადასაჭრელი, ვიდრე საქართველოს საკითხი იყო. რუსეთის წინაშე იდგა სხვა ძირითადი პრობლემა: გადაწყვეტილი იყო ყირიმისა და ბესარაბიის მიწების შემოერთების საკითხი, კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ბალტიის ზღვის სტ-
56
კიების და ბურეთების ბრძოლის აღგილებლობას.

საქმის ვითარება ისე წარმოსდგა, რომ პირველ ნაბიჯზე რუსეთის პოლიტიკოსებმა ყურადღება ყირიმის მიაქცეს. 1654 წლის მაისში დაიწყო საბოლოო მოქმედება პოლონეთის წინააღმდეგ. ომის დასაწყისში რუსეთმა ორი წარმატებები მოიპოვა. მან აიღო სმოლენსკი, ოიგეტსკი, ბინსკი, ვილნი. ზეგ პოსპოლიტა მარხეს მარცხზე განიცადა. პოლონეთის დასუსტებით ისარგებლა შვედეთმა. კარლოს გუსტავი შეიჭრა პოლონეთში, მას ჯერეთანი წინააღმდეგობა ვერ გაუწიეს და მალე პოლონეთი შვედეთმა დაიპყრა. საქმის ასეთმა შემობრუნებამ შეაშფოთა ევროპის სახელმწიფოები და ყველაზე მეტად რუსეთი. პოლონეთზე გამარჯვებამ ძალიან გააძლიერა შვედეთის პოზიციები ბალტიის ზღვაზე
57
. რაც რუსეთის ინტერესებში სრულიად არ შედიოდა. ამიტომ რუსეთი დაუფარავად მიეხმარა კოალიციას შვედეთის წი-

---

56 История дипломатии, Москва, 1959 г. т. I, стр. 293-294

57 Всемирная история, 1958 г. т. V, стр. 178.

58

~~ნაკლებად~~. 1656 წელს რუსეთმა ომი დაიწყო პოლონეთთან და ომი დამთავრდა შვედეთთან. რუსეთი ამ ომით აბრუნებდა ბალტიის ზღვის სანაპიროს ბრძოლას. ომი შვედეთთან ძალიან მძიმე წარმოებდა მიმდინარეობდა. რუსებმა აიღეს დერპტი, კეზენ-ოისი და ინგერმანლანდი, მაგრამ რიგასთან დამარცხდნენ პირველი მარცხი[1].

რუსეთ-შვედეთის ომით ისარგებლა პოლონეთმა. იქ დაიწყო სასტიკი ომი შვედ დამპყრობლებთან წინააღმდეგ და პოლონეთის ფერეფერია მთლიანად გაწმენდილ იქნა. ამის შემდეგ პოლონეთმა გადაწყვიტა ომი რუსეთთან. რუსეთი იძულებული გახდა შვედეთთან დაეწყო ომი 1661 წელს, ჩრდილო ენისა და ინგერმანლანდის ორი საკითხის — ჟერანინის და ბალტიის ზღვის საკითხის გადაწყვეტის ძალებს ალემაგებდა. მიუხედავად ჟერანინის ომი შვედეთმა დაკარგა ნიშანდობლივი ლიკვიდაციები. ბალტიის ზღვის საკითხის გადაწყვეტა ნახევარი საუკუნით[2] პოლონეთთან ომმა კი გაჭიანურებული ხასიათი მიიღო.

რუსეთ-პოლონეთის ომმა დაამტკიცა ჩვენთვისაც ნაცნობი ჭეშმარიტება და მიიღო საერთო ევროპული ხასიათი. ალსტრია ჩამოეხურა გამოვიდა შეამაცივა და სცადა მოწინააღმდეგე მხარეების შერიგება. ალსტრიას საკუთარი ინტერესები ამოძრავებდა. ესესფალიის ომმა, რომელიც დამთავრდა ოდესაღაც ომი, დიდი ზიანი მიაყენა ალსტრიას. ამან ალსტრიის საჭიროებების

~~58 История дипломатии, Москва, 1941, стр.~~ 228

1 ~~59~~ История СССР, под редакцией Б. Грекова, 1948, ~~ч.~~ I, стр.453.

2 ~~60~~ იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნაწილი დაკარგა. ასევრია ფიქრობ[2] დაკარგული ფურცლებიების კომპენსაციად უნგრეთის სარზე, რომელიც ფურქების შეიჭერ-ლობაში იყო[1]. ასევრიას ამიერ უნგრეთ რუსეთ-პოლონეთის შერიგება და ბალი გამიკეთება ფურქების ჩინაურებელ. ასევრი-ის სამშვიდობო მიუკერეობას ფერეკი არ მოუვა, მაგრამ მაინ რუსეთი იძულებული გახდა ეომა ბაზე.

XVII საუკუნის 60-იან წლებში მისკოვის სახელმწიფოში მოხდა შინაური მოსახლეობის ჩანგრევიდ გამოსვლა. ეს კვ ფიქრია, ხელს უშლიდა ოთის წარმოებას, ამავე დროს გაძლიერდა საერთო ფურქების ბრძოლა. უკრაინის შეთანხმების შემდეგ რუსეთი უმაღლეს უარყოფებდა თავი ბელის სანაპირის და ფურ-ქების საფლობელებს. ეს ფურქების არ აწუხებდა და ეხმარებდა-და უკრაინის ხელში ჩასაგდებად. ყოველივე ამან გამოიწვია პოლონეთან საბაჯო მოლაპარაკების დაწყება, რაც დაიწ 1667 წელს ანდრუსოვოში. ბაჯის მიღებით რუსეთის ხელში გადადიოდა მარჯანა ნაპირის უკრაინა და კიევი ორი წლის ვადით.

1666 წელს დაიწყო ფურქთან ოთი პოლონეთან უკრაინის გამო. ფურქის ინტერესებდა არა მარტო მარჯანა ნაპირის უკრაინა, არამედ მარჯანა ნაპირის უკრაინაც, რომელიც ან-დრუსოვის ბაჯი რუსეთს მიეკუთვნა. რუსეთი კარგად იცოდნენ, რომ ფურქთან ომირბდა არა მარტო პოლონეთის სახელმწიფოს გა-ნადგურებლა და დაპურობას, არამედ ყველა მოსაზღვრე ქრისტიან-ულ სახელმწიფოთა დაპურობასაც.

---

1 И. Новичев, История Турции, 1962. стр. 184.
2 Всемирная история, т. V, стр. 179.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საერო საერთაშორისო კამპანია რუსეთ-პოლონეთის დაპყრობა. ორივე საელჩოები იბრძოლეს დიდ დიპლომატიურ მიღებულობას ოსმალეთის წინააღმდეგ კოალიციის შესადგენად. და, რაც ჩვენთვის ყველაზე მეტად არის საინტერესო, პოლონეთი და რუსეთი ფიქრობდა ამ კოალიციაში ირანის ჩართვას, ორივე საელჩოში კარგად იცოდნენ ირან-ოსმალეთის წინააღმდეგობების შესახებ და ფიქრობდნენ ამის გამოყენებას მაქსიმალურ სასარგებლოდ. პოლონეთი უკვე XV საუკუნიდან ეძებდა ირანთან კავშირს. ამ ორ საელჩოს შორის განსაკუთრებული მეტოქეობა დიპლომატიური ურთიერთობა დასრულდა XVII საუკუნეში. ეს ურთიერთობა გამოიხატებოდა იმ[1] გაფიქრებულ ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლის ალიანსებლობით. ირანში ორივე მიმდინარეობენ პოლონეთის საელჩოს ელჩები, რომლებიც ფიქრობენ ოსმალეთის წინააღმდეგ კოალიციის შექმნას და ირანის მიმართულებას. საინტერესოა, რომ პოლონეთის ელჩმა შორის ირანის შაჰის კარზე ეუფლებოდა ქარაფეი ელჩს — ბოგდან გურჯიცის. ოღონ გურჯიცის პოლონეთებაზე და იმაზე, თუ რიგორ გახდა იგი პოლონეთის საელჩოს ელჩი, სიფრთხილეს[2] ან გაკვაფრძელებდა. ეს გამოიკვლიეს ი. ფინდიკეს[3] და ბ. ბეგენიძემ. 1668 წელს პოლონეთის მეფემ ირანში ელჩად გააგზავნა ბოგდან გურჯიცი და შაჰ სულეიმანს შესთავაზა ოსმ-

---

[1] ბ. ბ ე ბ ე ნ ი ძ ე. ქარაფეი დიპლომატი ბოგდან გურჯიცი. „ეროვნ. ბ ი ბ ლ ი ო თ ე კ ა", № 12, 1966, გვ. 180.

[2] ი. ფ ი ნ დ ი კ ა ძ ე. მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, 1966.

[3] ბ. ბ ე ბ ე ნ ი ძ ე. [illegible]

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ქვეის წინააღმდეგ კავშირში. გურჯიცის იანი უნდა გაესვა იმ ეჭვისათვის, რომ პოლონეთსა და რუსეთს შორის მიმდინარეობდა. ამიტომ პოლონეთს სურდა ირანისათვის შეეფერებინებინა, რომ რუსეთიც არ იქნება წინააღმდეგი ანდიანურად კოალიციაში შინაგანიელების მიღებისა, და, რომ კოალიციის შექმნა ალა განსაკუთრებით ინტერესებია, პოლონეთსა და რუსეთს შორის საბაჟო მიგზავნების გამო.

როგორც ვიცოდეთ, პოლონეთი (იხილე, როგორც ევროპის საელჩოებიდან უმრავლესობა — ი.ბ.) დაინტერესებული იყო ირანიან კავშირით და მეგობრობით. მას ეს კავშირი გურქეის წინააღმდეგ სჭირდებოდა. მაგრამ ევროპის საელჩოები ირანიან დაპატიჟებას მაინც პოლიტიკური მოვლენები რიგი ეს-ურავდენენ. ირანიელები მნიშვნელობა ექცია საქმის ეკონომიურ მხარეს. ევროპის ქვეყნები შეეცადნენ დაინტერესებული ირანის მიღებაში ბაბრი. ასევე ეიმარებანი ევროპის საელჩოებიდან დაინიშნების მიღების იმედი [illegible] ჰქონდა, რასაკვირველია. ეჭვ მეტეორა [illegible] დაინიშნა ირანის წინააღმდეგ ბრძოლას ნიშნავდა. ევროპა კი ამაზე ეჭვ ბაკიდა. ეს, ჯერ ერთი, არ შეესაბამებოდა მათს ეკონომიურ ინტერესებს, მეორე, ირანი მას სჭირდებოდა მოკავშირე გურქეის წინააღმდეგ.

ასევე გვინდა ყურადღება შეეჩერებინა შემდეგზე: პროფ. ი. ციციშვილი, დაპარაკობს რა ბოდიან გურჯის მოლაპარაკებაზე, აღნიშნავს: „ირან-პოლონეთის ურთიერთობა გურქე-

---

1. ბ. ბ ე ბ ე ბ ე ნ ი ძ ე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 167

2. ი. ბ ი ნ ბ ა ძ ე, მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 64.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ების საშინაურებელი იყო მიმარული და საქართველოს პოლიტიკური ერთეული ანგიაურქვე კოალიციის შექმნას ეფუძნების სიაარული ხედებიდან და შესაძლებლობის ფარგლებში პოლიტიკის ხელს ეწყობდნენ, ოღონდ ქართველის საქმიანობა სამშობლოს სასარგებლოდ უნდა მიეჩნიოთ". [1] არ გვგონია, ჩუსეინ იყოს ბოდიან ქართველის მოვალეობის ასეთი შეფასება. მართალია, "საქართველოს პოლიტიკური ერთეულები ანგიაურქვე კოალიციის შექმნას" სიაარული ხედებოდნენ საერთოდ, მაგრამ ამ შემოხვევაში ლაპარაკია კონკრეტულად, ოსეთსა [illegible] [illegible] [illegible]

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თურქეთან ომიანობა დამოკიდებულებას ხელს შეუწყობ რუსეთის დამოკიდებულებას თურქეთის ისტორიულ მეტოქეებ-ირანთან [1]. რუსეთ ამავე დროს ხელს უწყობდა იმ ომიანობ მიგზავნილს ირანში, რომელიც ფიქრობენ ამ აკანასკენელის მეთაურობას თურქეთის წინააღმდეგ. ირანთან რუსეთის მეგობრულ ურთიერთობას განსაკუთრებული რუსეთის არა მარტო პოლიტიკური, არამედ ეკონომიური ინტერესებიც. რუსეთ წარმოდგენილ სავაჭრო-სამრეწველო გზას ირანსა და ევროპას შორის. ირანიდან ძირითადად შეიტანდა აბრეშუმი. ამავე დროს ირანი რუსეთისა და ევროპისათვის წარმოადგენდა გასაღების ბაზარს. რუსეთიდან ირანში გაქონდა ბეწეული, ფეიერი, ფაფარი, ფილი, ჩუბა, სპილენძი, ტინის ნაწარმი, ქაღალდი, შაქარი, ფაფარი, ფეიერი, ტყავი, ხიბლიანდა და სხვ. [2] გაფიზეულებულ ეაჭრობას აწარმოებდნენ ირანთან ინგლისი, ჰოლანდია, საფრანგეთი, იტალია და ჩრდილ მაღალი სავაჭრო გზა რუსეთზე გადიოდა, ამასგანაა ეს ჩიოდნენ ერთად ეს დაინტერესებული რუსეთი ირანთან მეგობრობის შენარჩუნებით. აღნიშნავდა რა რუსეთ-ირან-თურქეთის სავაჭრო ინტერესებს, პეტრ. მ. პოლიეევქტოვი წერდა: " Преобладание Турции на Каспийском побережии Кавказа рассматривало надежна наложенную торговлю Персии, через Астрахань, с Москвой. Для Москвы это означало, что весь пересадский шелк, недший через Астрахань и Архангельск в Европу, пойдет

1. История дипломатии, 1941, стр. 280

2. История Крыма с древнейших времен... стр. 290

Крымом и с полным кочевыми элементами за волгой, калмыками и киргизами. Весь этот мир в XVII веке находился в постоянных сношениях с Турцией. Передовые форпосты русской юго-восточной колонизации и в то же время передовая линия восточной политики Москвы, Дон и в особенности Терек, долгое время были отрезаны от сплошной полосы русских поселений, лишь медленно продвигавшихся с Севера. В XVII веке Москва более решительно прибирает себе к рукам лишь ближайших своих соседей - городские племена нижнего поволожия, что завершается уже в Петровскую эпоху. На Кавказе за Тереком вплоть до середины XVIII века ея политика выжидательная и оборонительная".[1]

ასეთი იყო რუსეთის პოლიტიკური დოკუმენტი XVII საუკუნეში. ამ დროს მას ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გადაწყვეტილი მისაღები ისეთი იერიშებისგენერალური პრობლემა, როგორც არის ბალტიის ზღვაზე გასასვლელის მოპოვება და მაგრამ ოდესღაც ამიტომაც ეასაფლეში. საქართველოსაკენ იგი შორს იყო და ძალიან არ შესწევდა, სურვილიც რომ ჰქონდა, ზეადური ეგზარქოსის გაწვევა. ამავე დროს საქართველოს გამო იგი არავითარ შეფიზეველში არ გაბედავდა ირანთან ურთიერთობას. კ.მარქსი შეეხო 1 ირანში ლაშქრობასაც კი ნაადრევად თვლიდა: "The Persian conquest, too, proved a premature enterprise".[2] " . ასეთ პოლიტიკურ ფიზიკურ

---

1 ЦГА Личный архив проф.М.Полиевктова,Россия и Кавказ как проблема русской внешней политики,(Рукопись), д. № 19, л.22-23.

2 Karl Marx. Secret diplomatic history of the Cighteenth century. London, 1899, p.90.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

პირველი დიდიხანა ნეაფული დამპარების მიღებას ჩუსეთისაგან (იგი ჩუსეთისაკენ მიუღიხარ სუბსიდიას და სამხედრო ძალას). ჩუსეთში ეიმურაბის წინააღმდეგ კმაყოფილებით ხედავდნენ —დამპირებს, ჩასაკეთებელია, ეს იშურებენ და ამ ანაგურს იძლევიდნენ, ანასაკ ჩუსეთ პოლიციისებმა კარგად იცოდნენ ირანთან ურთიერთების გამწვავების შესახებ ~~[illegible]~~, ჩუსეთის ერგეული საქართველო მთავრის ფასდაფარული მიკაბეში იქნებოდა. ამიტომ იგი ჩინ ეიმურაბ პირველ დამპირებს ეს აკეთებენ, მაგრამ ჩუსეთი : " предпочло внести в программу Теймураза значительно умеряющие ноты. Порвать из-за Грузии с Персией, вчера еще субсидировавшей правительство первого Романова и ставить из -за Кавказских дел на карту всю свою периферийную торговлю, московский торговый капитал, не урегулированный, к тому же, еще своих счетов со своими европейскими соседями, Польшей и Швецией считал до поры до времени, преждевременным ".

ჩუსეთმა სავალალოა მიგვიღია უარი უთხრა ეიმურაბს სამხედრო დამპარებაზე, მაგრამ ეიმურაბი ხელიდან ჩინ ეს ბასალია, იცოდა მაგრამ ეიმურაბ ეიმურაბ ბუალეგიტეტა. ყველა ასეთ ბუალეგიტეტს მაგის კარზე ეუბნეთ ხედავდნენ, ან ეიმურაბის წინააღმდეგ მოქმედების პასუხისმგებლობას ჩისეთს აკისრებენ, ანც ეროვნულ ბაფინშეულის ჩუსეთში ყოფ-

---

2.74 Н.Полиевктов, Ц Г А, д. № 17,стр. 14.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნას შეუფასია რაიმე არსებითი ფეოდალური შექმნილ მდგომარეობაში, ეროვნულ ჩუსეთში ინასალიენ ჯეოლეთი მოსაზრებისაგან.

იმ მიმოწერაში ჩუსეთის ინდოჩუსეთში არ შეიმჩნევა საქართველოს საქმეებში ძალიან ჩარევა. ქართველ პოლიტიკურ მოღვაწეს, რომელიც ჩუსეთთან კავშირს ეძებდა, უნდა ეფიქრა, რომ ჩუსეთს მთავარი პრობლემები გადასაჭრელი ქონდა დასავლეთში, რომ ჩუსეთ-ირანს შორის არსებობდა მეგობრული ურთიერთობა, რომელიც გასაბრუნებელი იყო ეკონომიური და პოლიტიკური ინდოჩუსეთისა და, რომ მაშინ ჩუსეთის პოზიცია კავკასიაში ძალიან სუსტი იყო. პოლიტიკური მოღვაწე, რომელსაც ეფიქრებოდა ყველაფერი ეს, და ნამდვილ პოლიტიკოსს კი უნდა ქონოდა ამ არ-ფუ-ის ჩაღრმავებული გაგება, ჩასაკითხია, არ შეეფერებოდა ჩუსეთის იმედი ირანის წინააღმდეგ ბრძოლის დაწყებას, ალექსანდრეს პირველი კი, მაუხელავად ამისა, მაინ თავის იმედებს ჩუსეთზე ამყარებდა. ამიტომ ჩვენ გადაჭრილად მიგვაჩნია ალექსანდრეს პოლიტიკური მოღვაწეობის დაწყებიდან მთავარი შეფასება[75].

ალექსანდრეს პირველმა ბოლოდან ვერ იგრძნო, რომ ჩუსეთი საქართველოს გამო ვერ დაიწყებდა ირანთან ომს. მას ვერ წარმოედგინა, ჩუსეთი "ერთმორწმუნეობის" გამო კი

---

1. ნ. ნასყიდაშვილ, ალექსანდრეს წიწამლამდე...

75 იხ. გაზ. "ალექსანდრული საქართველო", № 51, 1963 წ. 20 დეკემბერი.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამ კადაგანდა ეროვ ნაბიჯს მაკისი ეკონომიური და პო-
ლიტიკური ინტერესების საბაბად. მარჯანიკ, ბეიმურაბი
დეზერტირდა, და დებულა იგი გულწრფელად, რიდესაც ირანის
წინააღმდეგ მეფე მაკის ომებებს რუსეთზე ამყარებდა, მაგ-
რამ, მიუხედავად ამისა, მის მაკიადებულ ბრძოლას დადებითი
შედეგები მოყვა საქართველოსთვის: ჯერ ერთი ირანი იძუ-
ლებული გახდა ხელი აეღო ქართველების მიმართ უხეშ ასი-
მილაციურ პოლიტიკაზე, და მეორე, მიუხედავად ბეიმურაბ
პირველის მიერ რუსეთზე ბრძოლა პოლიტიკური ორიენტაციის
მარცხისა, ბეიმურაბის ხანგრძლივი მოლაპარაკება მაინც ხელს
უწყობდა რუსეთის იდეოლოგიური გავლენის ერთგვარ ზრდას
საქართველოში, რაც (ესაა ამბავად ჩვენთვის მთავარი)
შიშსა და კრძალვას უნერგავდა ირანსა და ბურქის, ჯერ
გაუკიდხაბის ეთაურებში კი ამ ხორციელებდა მთელ პო-
ლიტიკური კურსი საქართველოს მიმართ. ყოველივე ამის შე-
ლეგად, როგორც ცნობილია, ქარიფში მეფედ ოსეთი დასვეს
და მას შეარჩევდა მაკისუფალი მოქმედების საშუალება მის-
ცეს. ოსეთი ირანის ერთგული ქარიფად საქმეს ეკეთებდა.

ბეიმურაბის "რუსული" პოლიტიკამ მარცხი განიცადა.
ეს მარცხი განპირობა მაშინდელმა საერთაშორისო ვითარე-
ბამ. ეჭვგარეშეა, ბეიმურაბის პოლი-
ტიკის დამარცხებისა. მას, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ნაკარ-
ნელად მოაწერა რუსეთზე დამოკიდებულება. გაუთავებელ ოსეთის
მიერ 1652 წელს მოსკოვში გაგზავნილი ელჩობა და ანსენ სუ-
ხანოვთან წარმოებული საუბრები. ეჭვგარეშეა, რომ
ოსეთის დაპატრონებული პირი და ეჭვის მომკვეთელ, ქარიფის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საკარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი წარმმართველი იყო. რისგამო, რიგრიგ ეიქვეა გარკვეულ წინააღმდეგობებს უყენებდა რუსეთს, კერძოდ საქართველოსა და რუსეთს შორის მდებარე ფერეიდნელის დაპყრობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში რუსეთის დაპირებებს ფასი არ ექნებოდა. ასეთივე პროგრამას ადარებს ეკატერინე მეორეზე[76]. რუსეთმა ამ პროგრამის განხორციელება ვერ შეძლო. მიუხედავად ამისა, რუსეთიან დაპირების იმედი ჯერ კიდევ არ ჭქონდა სრულიად გადაწყვეტილ ქართლ-კახეთის მეფეებს. ამიტომ ეკატერინემ ერეკლე კიდევ სცადა რუსეთის დაინტერესება საქართველოთი.

ერეკლე ბატონიშვილს, რომელიც ცნობილია, რუსეთში ყოფნის დროს ქართველებმა კახეთში გაძევებას. 1660-1666 წლებში ეკატერინემ ჩადგა ეს გეგმა. ალბა კი ირანის წინააღმდეგ ომობის წინ, ეკატერინემ მოწვია ერეკლე კახეთში და თვითონ დაუჭერა კახეთის ტახტი, ოღონ ერეკლე რუსთა ჯარს ჩამოიყვანდა. კახეთში რუსი ლაშქრის მოსვლა კი საქართველოს ირანისაგან დაიცავდა. ამ აზრი ეკიანრების გამოძახილი უნდა წარმოადგენდეს ქუთაისის 1673 წლის წერილი ძმისადმი — ერეკლესადმი, რომელიც ალბასამ მოსკოვში მიიღო. ამ წერილში შემდეგს ვკითხულობთ:

"ქ. ეფიტაციან ქუთაისან ეკიანრებ ჩემი ორისავე თვალის სინათლეო, ძმაო ბატონო ერეკლე მრავალი მოკითხვა და ნათვის ნაფერნა მოგითხრობენ. ბერძენ გაეგონა რომ ბერძენი ხელმწი-

---

76 ნ. ასათიანი, დასახელებული ნაშრომი.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეს მეტეული ლიაე მწყალობელი არსით და ალლა ანას ბეხეე-
ბეხი, რომ ბეხნიერს ხელმწიფეს ფაკი ლაკკარ ხელი მო�i-
მარნის და ალრე გალოგიშვას. საქარველოს შენს მეფე ჰაკ-
ბინი არა ყალს. ვიცი რომ საქარველოს გალაალრეა ალრ
ბეხნიერს ხელმწიფეს ულრალ და ალ ამ საქარველოს გალაალ-
ბეხა ალ გინდალ, ალრ მოსხრარ, ბას ულგალარ, ალრელ ომა
ლაკარა, ალ ბეხნიერმა ხელმწიფემ ლამქარი მოსცალ და
კარგად გალოისყურარ, ვისაც შენი ფაკი ულრალ ალრეად
ეალა, ალლაკ ამ ალლალ ლგანან ლმერთმან ალის, ალ
ალრე ალ მოსხრენი საქარველო გალალრეა და ეალმეს ლასხ-
მენ ალ ერთზე ალ მოვალ. რალანს ეს საქარველო ალალრის
ხელში ჩაკარეა ალქენალისაც საბალალი ლალკარგეა და ლი-
ლის ხელმწიფისალვისაკ. ვეკარ ბაკინობას ალთვინალ".[77]

ბოგორც ეხელალ, კალეის ლეთვალი, ალრილის მეკალ,
ერეკლეს ალრეეს. ანა ვალეარა, რომ ეს ალრეეა ვალგან-
გისა და ალრილის ნეგასკარეალ გალგაკანა ერეკლეს. ალას
ალრნობს ერეკლეს საკალალ ბალეგა ალრილის ბალ. ალ ბუ-
სალი ალ ბალალალში ბალალად ალალრეა საქარველოს საქმე-
ებში ჩარეკალ, ალალე ეკალეს ალთენგა ვერ ალთვალალ. ერეკლეს
და ბაგასასალალ, ბუსალად საქარველოში ვალგის ბალალებელ
ალალბარალი კალ ალ ალბეკალ, ალალალ ბას ალბეკალენ ბალალი
ძალაკვალეს ბალნე ბეგალები და ბად ბალალალ, ალრილი ვალგს
ალალნობა ბუსალის სასალბელ კალალალს — ერეკლეს. ბაგრამ
ბუსალმა ალ ალბალად ბალალა საკალალ და ბესალალბელად
საქარველოს საქმეებში და ალალალრალალ ალრანის საქმეებში
ჩარეკა. ერეკლეს ყალი ალ ბალალეს და ალალ ალბეკალეკალ ბალალ
ბალალ ბალალბალალ.

77 ც ე ბ ა ბ ა. ფ.110,1678 წ.ბ. ₽ 1,ბ.14.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გზაში ერეკლეს შაჰის ელჩი შეხვდა. შაჰი ერეკლეს ირანში იწვევდა და საქართველოში გაბატონებას პირდებოდა. მაგრამ ერეკლე კახეთში ჩავიდა. აქ არჩილმა მას საჩუქარი მიუტანა მოწყალე და აქედან გაუგზავნა იგი ირანში.

ეპატანგ მეფეთან შესანიშნავად შეეფასა შექმნილი მიგებულობა და მარიუფული დასკვნაც გააკეთა. რუსული მაშინ ირანის წინააღმდეგ საქართველოს მოკავშირე ვერ გამოდგებოდა. ეპატანგი იძულებული იყო მოკავშირე სხვაგან, ეძებნა. ეპატანგი ეძებდა ირანის მხარეზე ამირებდა ალაზანეთს და ქარიელ-კახეთის გასმაგისუფლებას ირანელთა ბატონობისაგან.

ეპატანგ მეფეთან ალაზანეთის შესახებ ქარიელ წყარიებს არ შეეფუტებოდა პირველი ნიშნა, მაგრამ ალაზანეთი ალაზანეთის მიმდებარე სურათის ალიგება ხელმეორე ქარიელი და უფროული წყარიების ანალიზისა და შეჯერების გზით.

ეპატანგ მეფეთან ნიშნავს გვაწვდის: " არამედ მიხე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ახალციხეს და ფასურშად მიეწერებისად. ამისი მცნები მეფე შანაშ ერთად წყინებული წარწერა ძესა ფეისსა და ეურ-ეწია მას. არაფერ ბისწია კაცაღიკონი, ჩაფა მოიქცეს და აფდის დღე სიკეთილისა ფეისა და შეფდგომად ჩა იგი ეწერეს ჭოს. გარნა არჩილ ანრაია ისმინა, არცა შეიგინა ეფერება მამისა ფეისისა: მცნებული მეფე მოიქცა ფეიღისეფ ერთად გაწყალებული ძისა-გან; ფერმე აინოხა ეოფერნი ესე შანაშ მეფე-მან ეფენსა, ეგეფეფელსოფა ძეფა ფეისაგან, ერთგეფეება და ეფიფ-ეფლეფა ფჯნი" [78].

ანსებითად ასეთივე ცნობას გვაწვდის ფარსადან გორგიჯანიძეც: "... ჩვენის ქალი მეფეს ფაეის შვილს ლუარსაბს უფიფა ეფიაფ ჩვენ ერისთავი ჩაქის ერისთვის სიძე იყო. იმის გამოფეფა იმერეთის ბაგინიფა ლუარსაბ ფიფერეფა და ალალეფის ეფაესაფან მიეფა და ფრაფალი ქრმანი ფისეა, ფომ ფინოქრისაგან იმერეთის მეფობა ფას ეფფენს. ეფიაფ ფიფი ფანი იყო ანჩილი იმერეთის ფენას ფფილფერა, ამისთვის ლუარსაბის წასელა კაბანან ბაგინანან ფაეის ფაფას ფაეაბრალა და გაეაგეგლა და ფოლეფილი ეკან ალეეფა... და ფეფიაფ ალალეფის ეფაესაფან ფიეფა და ფრაფალი ეფეფქაფი ფიანფა და სეეასაფ ფრაფალს ეაჭეფრა, ფომ ფინოქრისაგან იმერეთის მეფობა ეფფენს" [79].

განსხვავება ეპიუფნისა და გორგიჯანიძის ცნობებში ფოლოფ იმაშია, ფომ ეპიუფნი ლუარსაბის ფაეაესაფან წასელის ინიციატორად ფფინა-ხანსა და ფაეას ანეს, ფარსადან გორგიჯანიძე კი ფეფიფნ ლუარსაბს.

---

78 ეპიუფნი ბაგრატიონი, ფეფოფრება ქართლისა, იხ. "ქართლის ფეფოფრება", II, 1854, გვ.55

79 ფარსადან გორგიჯანიძე, დასაბეჭდი ნაშრომი, გვ. 274.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამაზე აღფრთოვანებულ ალექსანდრეს ამბავი[80] მეფეებში წასული ეიოანეს დაბრუნება. და ეს ჯანასტენელი ირანში დაბრუნა. ეიოანეს ისპაჰანიდან ვერ ნახა-ნია, გზაში გარეულა. ალბათ ყველაფერი ფიქრი უნდა იყოს. ეიოანესა და ბერეიჯანიის ინფორმაციის სიმარტლეში ეჭვი დადგა ალბათ შეუფასებელი. ამიტომაც ეჭვობდა ინფორმაციას სანდოდ მიიჩნევს ბრძე. ი.ბერეიჯანიშვილიც[81].

ეიოანესა და ფარსადან ბერეჯანიის ბეჭდი მოყვანილი ინფორმაციები, ჩვენის აზრით, სანდონი არ უნდა იყვნენ. ისტორიას შემოუნახავს სხვა ინფორმაციები, რომლებიც, ჩვენის აზრით, შეეს ფენენ ქართლ-კახეთში მაშინ შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებას. ერეკლე პირველი, რომელიც ინფორმაციაა, 1674 წელს ჩამოვიდა ალეფოში და შემდეგ წელს გადმოგვაცალა ირანში. მან, რასაკვირველია, შესანიშნავად იცოდა, თუ რა ამბები ხდებოდა მაშინ საქართველოში. ირანიდან ერეკლემ წერილი მისწერა ალექსი მიხეილის ძეს. ერეკლე ამ წერილში წერდა: "...მარადიოა, მაინარა ბატონად გამოგვიგზავნე და კიდევ შემოგვხვეწე. ჩვენს ბიძაშვილებს ამ ფარნიდან და დასავლეთ შენდობა გვიყავ. ასე, რომ ესაფიერ ყველანაც წავალ მეფეო, რომ ეგების ჩვენის მისვლა საქართველო არ წაგიყვანოს მეფეო"[82]. ერეკლეს ამ წერილიდან კარგად ჩანს, რომ მაშინ საქართველოს

---

80 ეიოანეს ბაგრატიონი, ფიქრობენ ქართლისა, ის. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 33, ი. ბ ე ს ა ლ ა ნ ი ძ ე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 275.

81 ი.ბ ე ر ე ი ჯ ა ნ ი ა ნ ი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 451.

82 Н. Б р о с с е, Переписка на иностранных языках грузинских царей с русскими государями СПб. 1861, стр. 90.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

"ფარეულის" ავტორად ერეკლეს ცნობას, რომ შაჰი საქართველოში ლაშქრობისათვის ემზადებოდა, დასტურებენ სხვა ცნობებიც. კერძოდ ჩვენ გვაქვს შემდეგი ცნობა: "ესევე პაპი (ისევ ბიბლიოთეკა - ე.ბ.) 1676 წ. პირველ იანვარს წერს ბიბლიოთეკა აუწყებს მისიონის ბერ განსაკუთრებულ ჩავარდნას ირანის გამო, რადგან მოლოდინებ[83] ამ სპასალარების, ამ ისმაელების შემოსევას საქართველოში."

ალბათ საკითხავია, ამ რაზე ამბობდა შაჰი საქართველოზე გალაშქრებას. ეჭვგარეშეა ეს "ფარეული" ერთ ერანის წიგნში, სადაც ამ ცნობა შაჰს ("აცნობა ყოველნი ესე ... ყოველსა... ერგელსა და ყოველსა ადგილსა"), ამ მარადის მეფეზედ "ლანშაფელი" შაჰმან ? ამის გასარკვევად ჩვენ კვლავ ერეკლე პირველის წერილი უნდა მოვიშველიოთ. იგანიან ფეფერე ალექსის ძისადი გაგზავნილ წერილში ერეკლე, სადაც შრის, წერს: "... великий шах пришел в Кавбин чтобы отправится в Гурдин (Грузии) по многим причинам и непостоянству Шах-Навас-Хана, который нечеканы собственную монету".[84]

ერეკლეს ამ სიტყვებიდან ნათელია, რომ შაჰ-სულეიმანის ალეშოთების მიზეზი ვახტანგის მიერ საკუთარი მონეტის მოჭრა ყოფილა. ცნობილია, რომ "XVII ს-ის დასაწ-

---

83 მ. ფ ა ფ ა ვ ა ,ისტორია კათოლიკობისა საქართველოსა შორის, გვ. 250.

84 М. Б р о с с е, Переписка,... გვ. 99.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბისმანავე ბიბილისის მარაფხანა უშვებს პრიფუქციას, რომელ-
საც აშკარა ერანული სახეობა აქვს. აქედან დაწყებული ბი-
ლური ვერცხლის მონეტა საბოლოდ ჭკარგავს ბინასაფიურ ხა-
სიათს. ქარმაული მეფეთა სახელები მასზე არ იხსენება, ზედ-
წარწერები მხოლოდ და მხოლოდ სპარსული ჩნდება, ძარიდ ჰიხ-
რიდ არის აბეჭდილი და ერთადერთი ფნიშა, რომელიც ამ
მონეტებს საქართველოსთან აკავშირებს — ეს მოჭრის ადგი-
ლია — ბინბილისი. მონეტებზე აბეჭდილი სახელები უცხო
მფლობელებს, ერანის შაჰებს ეკუთვნის: აბას პირველი (1587-
1628), სეფი (1628-1642), აბას II (1642-1667), სულეიმან
(1667-1694)"[85] ... როგორც ვხედავთ, ადმოსავლეთ საქარ-
თველოში, როგორც ირანის ვასალურ ქვეყანაში, ფული მოიჭრა
ირანის შაჰების სახელით იჭრება, და ასეთ ვითარებაში შაჰის
"ვალის" — ვახტანგის მიერ საკუთარი მონეტების მოჭრა, ირა-
ნის წინააღმდეგ აშკარა ახანგებას ნიშნავდა, ეს კი, რასაკ-
ვირველია, შაჰის მხრივ საპასუხო ენერგიულ მოქმედებას
გამოიწვევდა.

ბაგრატ გასარკვევია, რომელ მონეტაზე აქვს ლაპარაკი
ერეკლე პირველს. ვახტანგ მეხუთის სახელით მოჭრილ მონეტას
ნუმიზმატიკოსები არ იცნობენ. ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა
აქამდე მეტად ძნელი იყო. ახლა კი ჩვენს ხელთ არის ერთი
მეტად საინტერესო მონეტა. ეს მონეტა აღმოჩნდა აბერტაიხ-
ნის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის ე. ფუხთი-

---

85 ფ. კ ა ტ ა ნ ა ძ ე, ქარმაული ნუმიზმატიკა, ბი-
ლისი, 1950; გვ. 91.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვის კოლექციაში, რომლის ნაწილი განსვენებულმა მეფიციერმა ბიბილისის სახელმწიფო მუზეუმს უანდერძა. ეს რას წერს ამ მინეფის შესახებ პროფ. ლ. კაპანაძე: " დიდ ინტერესს იწვევს მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში ირანიის სულთან მოჰამედ IV-ის სახელით ბიბილისში მოკრული ოქროს მინეფა. ცნობილია, რომ ამ დროს ალბისადმი საქართველო ირანის გავლენის სფეროში იმყოფებოდა და ირანელს არაჩვეულებრივ დასაურენი არ ექნებოდა ბიბილისში, ანიფომ ამ მინეფის ალბიზენა უეჭველად გვეჩვენება".[86] ჩვენი აზრით, ოქროს ამ მინეფაზეა დაპარაკი ერეკლე პირველის ბეთლემ დასახელებულ წერილში.

ასახსენებელია, რომ ოქროს გახდა შესაძლებელი ბიბილისში მოჭამედ IV-ის სახელით მინეფის მოკრა. ეფელად შეძლებელი იქნებოდა ამ მინეფის აქ მოკრა, რომ ირანელს არაჩვეულებრივ დასაურენი არ ექნებოდა ქართველი. სხვა არაჩვეულებრივ ცნობას რომ არ გვქონდეს, უკვე მინეფის მოკრის ფაქტი გვაფიქრებინებს, რომ ეთანამედროვეს ბევრი აქვია ირანს და ირანელში ეძებს მფარველს. ჩვენი ამ მოსაზრების სასარგებლოდ დაპარაკობს შემდეგი ცნობაც. მისიონერი პეტრეს ბეიდი (მაზეკ ალეფიკი) ირანში იყო 1672-1676 წლებში. მან 1678 წელს ვენაში გამოსცა თავისი "ალეფრილება", სადაც წერს: "... დიდი მოვალენი (მეფე) ბევრი ძვირფასი განუდგა სპარსეთის მეფეს და მიჰმართა ოსმალებს, ანიფომ მაინც საქართველო სულ ირანელებისა სპარსეთის მეფის შიშის გამო".[87] როგორც ეხედავთ

---

86 გაზ. "ეროვნული", № 4.1966 წ.

87 ალ. ალ ბ ა ნ ე ლ ი ; ისტორია კავკასიისა... , გვ. 242.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბეგნის ბეგიგი პირიპირ მიუგიეებს, რომ ვარანგ მეხუთემ ფურქეთისაკენ იბრუნა პირი.

ჩვენს ხელთ არის კიდევ ერთი საბუთი, რომელიც მიუთითებს ირან-საქართველოს ურთიერთობის გამწვავების მიზეზზე. ეს საბუთი დაცულია მოსკოვის ძველი აქტების ეროვნულ საისტორიო არქივში. ამ საბუთში ვკითხულობთ: "... А перед приездом де царевича в Тушинскую землю писал нах к Ненавасу хану, чтоб он з денежного двора, что под его владением в грузинской земле всякие доходы присылал к нему наху. И он ненавасе хан в том ему учинился непослушен".[88] ამ საბუთიდან ჩანს, რომ ვარანგ მეუთემ ირანის შაჰს ირეკს ალაგ ულის. შაჰმა მოსახლეა მას ხარკის გადახდის განცდება, მაგრამ მეფისაგან მკაცრად უარი მიუღია. ყველაფერ ამას შაჰის განრისხება გამოუწვევია: "... и нах зато на него хана зело гневен и хотел было итти на него воинов сам со всеми ратными людьми".[89]

ყოველივე ეს იმაზეა მეტყველი, რომ ჩვენ ხელ ხელვანაირად გვესმება ამჩნევის "გაქცევა" ფურქეთში, ვიდრე ეს ვარაუდი და ფარსადან გორგიჯანიძეს წარმოდგენილა. ამ უკანასკნელია სიფფეია ამჩნევი ვარაგანის ნების წინააღმდეგ წავიდა ფაშასთან. ფეიფინ გორგიჯანიძეს მოეფუფა ამის საწინააღმდეგო ინიბა, რადგანაც ამჩნევი ფაშასთან მიეიდა "ისიც გამოჩნიფის ბეგი-

---

88 ЦГАДА.ф.110, д.№ 1,1673г. л.191.

89 ი ბ ე ვ ე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საფის ჩამოჭედა და ასრე უთხრა: ერთი კაი მქონდ გაკ-
ბაენეი ხინკლების კარეზე, ერთს კაის მეც გავაკანი, ვეზირ
ამბავს ეუბნაში გაკვლავნოთ. ამასაც დაუჯერა და <u>ბალეგ
ბეგერს უგბაენია ინეზრეთის მეზინის ყელისაკენ</u>" (90 იგულისხმა
ჩვენია - რ.კ.). როგორე ეთეკვალ ამბავს ეაბანგი ალინა-
ხეზრა. ამ შემოიეკვალში ალ ამბავი მაბის ნეზა-ხეზეკეს ბრ-
ნაკალეგ ბაკეთა ალზეკეში, მაბინ გაკვლბარია, რაფამ ეზეკ
ეაბანგი ამბავს ყელ დასმარბას" ინეზრეთის მეზინის ყ-
ელისაკენ"? ალ გაკეთეკალსრინეზა, ინეზრეთეკ საკრნაშო-
ბისი ეთაარბას და ყველა ნეზეთეკანგ ცნობას, ჩვენის ამ-
ბავ, საფის ნაბეკეთ ეთაარბა ასე შეთეკლება ბარნეკეთგი-
ნეთ. ეაბანგ მეხეალ გადაკზეკვეთა ალეთისაკენ საქარაკე-
ლის განაკისკენ ირანის გაკენეთისაკან. ამ ბიბნის მი-
საკზეკად მას გარეშე დამეთარე ძალა ქირეზეთა. საკრნაშო-
ბისი ეთაარბა ისეთ ალ, რომ ეაბანგს არ შეთეკლებოდა ჩ-
ენეთის და მიდ ალეკენ ალეზეთის დასმარბის ალეთი ჭონეთა.
ირანის ბინაკალეგ მოკალეთრეგ მაბინ მოდეგ ალზეკეთის გამ-
ეენენბა შეთეკლებოდა. ეაბანგსაც დაკზეკა მოდასარკალბა ალზ-
ეკეთან. ბოგორე ჩანს, მოდასარკალბა ბარნეკეთგი დამთავრ-
ბენა. ალზეკეთ შეპირებია ეაბანგს დასმარბას, რომ სამა-
გალეგ ეაბანგს ალეთარბია ხენინის ალენეალეს და ამის და-
სალასალზეკლად მბეთეთეს მოჭამეთ 17-ის (1648-1687) საკ-
ეთი მინეკად მოკზეთია. ამრიგად, ამრეთის ბასკეთ ალზეკეში

---

90 ე ა ბ ს ა ლ ა ნ ბ ე ბ ბ ბ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოსე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

პირა ასეფრია. ეუსეფალის ბაღის შემდეგ ასეფრიამ ევრი-პაში დაკარგა სამეფო

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გადაწყვეტილი ქონდა რუსეთთან ომის დაწყება. 1672 წელს პოლონეთმა თურქეთთან ომში სრული მარცხი განიცადა. პოლონეთის დამარცხებამ შეაშფოთა რუსი პოლიტიკური მოღვაწეები. მან სიფრთხილეს თურქეთ წინააღმდეგ კოალიციის შექმნა. რუსი დიპლომატები ამ მიზნით გაეგზავნენ შვეიცარიაში, ჰოლონდიაში, საფრანგეთში, ესპანეთში, ვენეციასა და ჩინეთში. მოსკოვის დიპლომატიურ მოღვაწეობას შედეგი არ მოყვა.[96] 1676 წელს თურქეთმა ომი გამოუცხადა რუსეთს. ასეთ პირობებში თურქეთს არ შეუძლია აუცილებელი საქართველოს საქმეებში ჩარევა და ირანთან ურთიერთობის გაფუჭებება, რადგან ფიქრი იყო, რომ ქართველ-ებისა და ირანელ-ების ასეთ ფიქრად არ შეურიგდებოდა.

ეპოქამ მეხუთემ ვერ მიიღო დამთავრება თურქეთიდან. ამან, ჩასაკეთებელია, შეამცირა ჩარევების ფიქრი. მაგრამ თურქეთმა მეფე ეპოქამს ქვეყნის შიგნით უფლებები. ქართველი ფეოდალები სამეფოს ინტერესებს ანაცვლებენ ეგრეთ კუთვნილ ინტერესებზე ფიქრობენ. პროგრესული პოლიტიკური მოღვაწეების ფიქრი, მიმართული ქვეყნის ეკონომიური და პოლიტიკური დეგენერაციის გადაჭრისებისაკენ ფეოდალთა ანტისახელმწიფოებრივ და ანტიეროვნული პოლიტიკის შედეგად სისუსტეთაკენ იფეფებოდა. ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიური კატასტროფისაკენ მიეკანონებოდა. ასე იყო საერთოდ ფეოდალურ საქართველოში, ასე იყო ეპოქამ მეხუთის დროსაც. ჩვენ გვაქვს ფაქტი, რომ ალანეთის

---

96 История дипломатии, т.I, 1941 г. стр. 230.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ერის ეპოქაში უფალია იესე ქრისტის ერისმაცემა. სწორედ ამგვარივე ეფიქრება ფალავანი ენგი ყოველივე ეპოქაცის ეპიპარტიების ძირითადი მიზანი.

ამრიგად, ეპოქაცმა მიმიე პოლიტიკური მარცხი განიცადა. იგი განრისხებული შაჰის პირისაგან დაუნა შაჰს მარადიად რომ ქონდა განრისხების მიზეზი. მისი ესპანი ირანის მოსისხლე მტერს მიეკიდა. ამიტომ არაფერი არ უნდა იყოს გადაჭეშტული ერეკლე პირველის სიყვარულში, რომ შაჰი საქართველოს მოსახლეობად მოიტანა. ეპოქაცმა ეპიპლომატიური ხერხი იხმარა, სადაც შაჰის მოყვარეა. "ამბობა ყოველნი ესე.. ყველნა უგულებელყოფა ძალა ფალავანმან, ერეკლეცა და ეფიდელმა ფალავანი", ე.ი. არჩილი ჩვენი ნების წინააღმდეგ, გაიქცა ფარეულში და მე არაფერ შუაში ვარო. აქ უნდა შეენიშნოთ, რომ ასეთი "გაქცევა" ეგ-ოთ არ იყო ქართველ პოლიტიკურ მოღვაწეობაში ამ ეპოქაცამდე და ამ მის შემდეგ. გადმოსვლა ალექსანდრე 96 კოლა მეფის ძის ერეკლეს "გაქცევა" ფარეულში . და სულიან-სამას "გაქცევა" ეკრიაში .

ამრიგად ფარეულში "გაქცევის" ვერსია ფეოდალურად გამოიხატება ეპოქაცის კარზე შაჰის მეფის ასპეტად. ამგვარ უნდა აიხსნას ეპოქაცის და ბერეკანიძის ნებისა ფინიშული დამოკიდებულება ამ ფაქტისადმი. მაგრამ შაჰ-სულეი-

---

97 საქართველოს ისტორია, ნ.ბერძენიშვილის ჩვენაქციონი, 1958 წ.

98 ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი , ჩუსეი-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, ი.მასალები საქართველოს კავკასიის ისტორიისათვის", ნ.1, 1944 , გვ.38.

99 ა. ბ ა ბ ა ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1954, გვ.392; ი. ფ ა ბ ე ლ ა , სამ-სულიან ფარეულიანის ელჩობა ევროპაში,..

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მანმა კარგად იცოდა ეპოვანეის ერგეულების ამბავი. ამავე დროს მისთვის უცნობი არ იქნებოდა მეჩაბეი IV-ის სახელიდან ბერძნულში მინეფის მოკვლა. ეპოვანე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბი ამრიგის პირველს 1677 წ. სწერს რომსა და ალეპოს სპარსელებისაგან მოწამებულ მეფის სიკვდილს"[103] ისეთრია ს

ეპოდანგ მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ შაჰ-სულეიმანი ამჩნევანის წინაშე დადგა: ვინ დაუფლებებინა ქალაქის ფაფუნ ფაფის პრეფექტენი რამენიმე იყო. ერთი მათგანი იყო ერეკლე ბაფინიშვილი, რომელიც ეპოდანგის სიკვდილამდე ოდესმე ინია ადრე ეპოლა შაჰს. ეს ბიძა შემდეგ ეფიანრებაში:

მოსკოვიდან საქმეზისაკენ მიმავალ ერეკლეს ბიგირ ბეგმად აკუნინეთა, შეუვლენენ ირანის ელჩები და შაჰის მიმავალ ბრძანება გადასცეს. ერეკლე ჯერ საქართველოში ჩამოვიდა. ერეკლეს, ბიგირ საქართველოს ფაფის პრეფექტენის ჩუსეინში ეყოფა. ასსერის ან სიამოვნებად ირანში, ირანმა ჯერ კიდევ აუსურაბის სიფიცილის ბიდი წყლებში სიდა გამოეყენა. ერეკლე ჩუსეინან, მაგრამ მაჩიი გამიდგა. ამჯერად კელად სიდა ირანმა ერეკლეს გადმობირება. ამიტ ირანი ირი ამოფიანის გადაწყვეტა. ჯერ ერთი, იგი ჩუსეინ ხელიდან გამოაძვრა საქართველოს საქმეებში ჩარევის იარაღს, და მეორე, იგი ერეკლეს დაუპირისპირებდა ერთ ეპოდანგს. ეს კარგად ჩანს ეპოლეშის შემდეგი სიტყვებიდან: "მიხეიდ ან გამეუბრა შაჰ-სულეიმანს ფეროზიანა ეპოდანგ და ამრიგ მეფისაგა მეფოქედ მიყვანა ერეკლესი, რაგა დაამტკიცენ გამძლიერებული ეპოდანგ"[105].

ერეკლემ შაჰს უფლებების ფიცი და საბრძოლველის ხელმეფობების გარანგია მიმიცა. ადე მან საქართველოში მიიყო შაჰის წერილი: "[illegible]

---

105 ეპოლეშვი ბაგრატიონი, ეფიოლეშა კაკუბინა, ი. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 127.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

нам ведомо, волия нашей исполнити, и во всем будет учинено тебе по твоей воле. О душе и о вере твоей никакой противности не будет, а наше посылки на к тебе наше жалованье кафтан золотой, да сабля, а о чем ты прикажешь в Григорьем архимандрит, и была чтобы просил больше свободы, и мы твое прошение исправим, все будет исполнено, и посланы к тебе, а по нашему закону у нашего величества никому неволи и в вере утеснения небывает, нескольких вер разных чинов люди в нашем государстве живут и пребывают, волией в своей вере, а в вере неволии, и что есть в нашем законе написано волии грех... а тебе от нашего милости величества будет честь по достоинству, а окроме чести и всякого добра, никакого тебе зла не будет да и родивший тебя никогда печали и сумнения о тебе не имела"...[106]

ამ წერილის მიღების შემდეგ ეროვნულ ბიბლიოთეკა წასვლა, რომ ჩუსოვიტინის სრულ ტექსტებელებას წარმოადგენდა, ო

რიგ ეროვნულ ეროვნულ საკრებულიში წარმოსვლის ნება მას შემდეგ დაეთვალ, რომ მან ჩუსოვის სამეფო კარს ქუდებან ლეოფილის წერილები წაიკითხა, მაგრამ სამეფო ძალა, ჩასაკეთებელია, ამ კამპანიაზეს, სასაგიერო შეპირებენ ლიტოვიანურ შუამდგომლობას ირანის შაჰთან, მაგრამ მას შემდეგ რომ ჩუსოვში გაიგეს ეროვნულ ირანში ჩასვლა, ლიტოვიანური შუამდგომლობისაკენაც ფაქი შეიცვალეს ჩუსოვის სამეფო

106 Ж. Брессе, Переписка... , стр.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კაზე და სიკვდილამდე ამე ეკ ბისაძიებელი, ჩადან ჩუსეთის სამეფო კარს ძალიანაც აწუხებდა ერეკლეს გამეფება საქართველოში, ოღონდ მისაღების საკელებლის ქვეშეურებისა ერეკლეს ინანებდა ჩასვლა კი ჩუსეთის გვერდებს სრულიად არ შეესაბამებოდა. ამიტ ერეკლეს ელჩები გამოეგზავნენ ალექსი მიხეილის ძესთან და შეატყობინეს: " ... Шах де увидав про его царевичев приезд приехал к нему в Грузию своего малого малолетнего чалму, халат, себе и писал чтоб он царевич ехал к нему в Кабин, и как де к нему приедет к ему наперче его малого будет малолетнее и грузинскую землю ему во владение отдает. И царевич де принял у приеханного малого малолетнее, бил челом и чалму на себя надел и поехал на грузинские земли в Кабин".[107] ოღონდ ეგეთი, ერეკლე ნებაზეც კი არ ყოფილ ჩუსეთის ტოლს ინანებდ წასასვლელად, ამაზე მიუთითებდა ფაქტიც წინაშე ალექსეს ბას. მართალია, წერილში „ოღონდ ამავე ელჩების ხელით გამოგზავნა ალექსი მიხეილის ძეს, ერეკლე ეროგულებას ეფიქრა ბას "... от тебя и от воры твоя православные отступати неимам, и слушати обещаюся, доидох жив сем"[108] . ბაგრან შაჰის კალმის ფაუფალრებელი ერეკლეს ფიქრ ერი ერი ალან ელჩებიდა მისკენ ასეთი.

ისპაჰანში ერეკლეს საქმეები შეეფერა მიუწყელს. შაჰმა ბას გადაწყვიტა დანიშნა ნიმ კაენის ფარეს მისვლა.

ალასიანში ინანებ შაჰის კარზე გამოეგზავნენ მისკენ ხელმწიფის ელჩები ბრძანებ მიშეცა და ეუფრ ლიდეი. ერეკლემ

107

108

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იყოდა, რომ მათ ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ან დამალული, რომ რუსეთის შეამოგზავრების ბიბლიოთეკა: რასაკვირველია შაჰს ეს სასიამოვნოდ ე�ა, მაგრამ გარეგნულად მაინც იძულებული იქნებოდა ამისათვის ანგარიში გაეწია და აქ ბოდა სრულიად მოულოდნელი ამბავი რეგენტ ერეკლესათვის, ისე შაჰისათვის, რომელიც ერეკლეს შესახებ საკითხის დადებითებასაც კი ელოდა. ბუნებრივია, რომ "как полагал, что великий царь мощи совершенно покинул", რეგენტ ერეკლე წერს. მარტოდ შაჰმა შესანიშნავი დასკვნები გამოიტანა და ერეკლეს სულ სხვანაირად დაუწყო მოპყრობა: მას გამაჰმადიანებლა მოიზოვეს, რომელსაც ერეკლეს ეარი განიცადა, ანდ ტყვეობა დაეკარგა.

ერეკლე ადვილად მიხვდებოდა რუსთა ელჩების ერთი შეხედვით უცნაური ქცევის მიზეზს. შაჰისაგან შეგზავნილები ბაღინიშვილი დამარცხებას კარგად რუსეთში ეძებს. იგი ადვილ მიმარდებს ხელმწიფის წინაშე და შაჰთან შეამოგზავრებას ითხოვს.

ერეკლეს ჯერ კიდევ ადექსი მიხვედრილი ფეს გადგენილი წერილი 1675 წელს. ამ წერილში ეკითხულობა: "ამგარნირად მართალს ხედავ მაგალად მიგწერენ წიგნში და ფერიბა გოთვეი და დასვეს, რომ ყოველ კაცებად მოვთ და ჩვენის მისკენ ეგვების კაცები ან წაიყვანოს ბეჭი. ისისათვის, წამოვედ ეიერ მეფეზედ ადასტურად ოდესმე ოთხ ეიერ ეიერ" [110]. ამას ბოლოს ერეკლეს ნებადართულებული წერილი ადექსის ხელმეორე. საინტერესოა, რომ ადვილად გასაგებია შეამოგზავრება შაჰის წინაშე. ბოლოს სავალებელ წერილად კი დასაბამებია. ამ

110 Н.Б р о с с е, Перешеко..., ტ. 91

წერილში სიტყვა შორის ნაქუსალია: "... და ჩვენ ოცნა ჩვენ
ბ.ბ. ბოლოსანი ბოლოს ჩვენ ბ.ბ. ჩვენ ბ.ბ. ბოლოს ბოლოს
ბ.ბ. ბ.ბ. ბ.ბ.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კიბეში კარება ზინა გადაიდო.

x x x

შაჰმა ისპაჰანში დაიბარა ვახტანგის ვეზირი ვაჟი გიორგი. იქ ამ დროს უკვე მიეყოლებოდა გიორგის ძმა ალექსანდრე. მას "ჯანი ქრისტიანი შეეკრა და ფეიქრს ფაეის მაეს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და ყოველი შაჰმადი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩია და მიეზიანენ ეოველნი იმერნი ამრიგად და დადიანი ლე-
�, ტალანასია მიიყვანეს და ესასეს მეფე ქუაილს ეს.
ჩქოს, ენ. ფრ, სტეფანეზერეზი"[120], ბაგრატმა ტუნის შეაკარა
ბაკი. ამრიგად მეფეზა იმერეთი ამოერიდა მეფე ხანმეტე
ტამიდა. ისმალეზმა იგი ჩალიაგეს ყანდიან. ეალეზენ ამ
ამბავს შემოეტანეზრად ტალიზეეზს: " ... ბაგრატ შეეზენია
ტუნიეზისია ეეეერა ასლან ფაშას და ამ ალეფეა შეეზენა:
მაშინ ასლან ფაშამ ალეფა ზიმიქარეა ეალეფი ეოეიეი, ტაბრიზი-
ნა და ჩარეზიალეზა ამრეზის ფაშა სალ ალეფი სპეია, ბისრეზ
ფაშას ბიეტეზა ბაგრატ მეფე და ტუნიეზი, ამაეეი ამრიგ მეფე-
მან შემოეკრიბა სრეზიალ იმერნი, შეიყენა და ტამიდა ბრეი-
ლასა. ტაბრა ჩამეზეზენ ალეფისაგან ბინა ისმალნი იმერეთს,
ტამეეტეზენ ამრიგ მეფეზა და ბიეზიდენ ბაგრატს: ამინა
ბიეზეეი ამრიგ მეფე ჩარეზია ჩაქეს და ჩაქეზენა შეეზეს მა-
ბიჭეზენ ისმალნი ამრიგად. მანინ ბრეიანის ბიასა ბეეა ეზეეს
ჩაქეზენა ეეზა ბიეზა ეიეეა-ეალეზენ ისმალნა და ბიეზეს სა-
ჩეზენი ჩიეაეაძე და სიეანნი ბრეალნი და ეზეეს ისმალნი
ბისეზეიეზეს. ამაეეი სიბრეალეა ალეს ისმალნაეე, ტაბრეიე-
ნენ ჩქეს, ბისეზენ, ბისეზეზენს, ეალეზიაქენენ და ბადა-
ნენ ალეაქეს: ხიეი ამრიგ ბიეია ალეზეს და ალეზა სალეზ
ბეიეი ეოეიეი ამრეზის ფაშასა. მაშინ ამრეზის ფაშამ ბიაკეე-
ია ბაეი ასლან ფაშასა, ბერეზ ბისეზეზენა და ბისეზა ეზენი
იმერეზს და ესასა ბაგრატ მეფე და ჩარეზია ბეეა ეს. ჩქოა ენ.
ფრ."[121]

---

120 ვ ა ხ უ ს ტ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი ს ძ ე, "ცხოვრება
იმერეთისა", იხ." ცხოვრება ქართლისა", II, გვ.207

121 ი ქ ვ ე, 1854, გვ. 207.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აქ, ეპისკოპოსებან მოყანილი ფინანსური ადგილად შეიმჩნევა წინააღმდეგობა. ამ ფინანსი ამჩნევს კაპადოკიაში ოდესმე ეპისკოპოსი ასეთ ფაქტს, იმავე ფაქტს ამიტომ დასმენილს ბაგრატი, ითხოვენ ბაგრატის დასასრულებლად ავადმყოფობის ამჩნევა. ეს ფაქტი ალბერტებს ამჩნევს, ამჩნევია მას "ეკლესიის საქმე მეისი" და ამჩნევის ფაქტს ალეკი მოკვეთა ასე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩაკი და გურული ფურცელ ლაშქრით იმერეთს შეესიენ. ამრიგად დამარცხდა "მეფეთა კუნძულის და ფუწეა სამეფო ფეოდალი ეროვნული ბრძოლის ფაზასა, მაშინ ბრძოლის ფაზამ მიჩეულია ფაქტი ასევე ფაზასა"[124], რა ფუწეა ამრიგად ისეთი ბრძოლის ფაზას, რომ მან ამაღლების ფაზა ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამბიდა დადგენილია ზესელი წასელა-ბარდი, იგი 16 წელს
დაუმტკიცა ბოსკოვს. "ეკლესიები ეს ბან (გიორგის - ო.ჯ.)
ხელმწიფეს ანიმა ის ეარადელი, რომ ამბიდის განშორება
ბან დაუნარებდა. ეს ამაოებს მიიმხიბა. ბაგრან ხელმწი-
ფეს ამე ერი გაუკეთებია და ამე ბეგრ"[127], რომ ამბიდის
წასელის შემდეგ ან შეწყვეტილა შაჰ-სულიმანს გიორგის
მეფობა, ეკონომია ბიბლიოს: " ამაზე კეადი ან დასტურა
ფერი შაჰ-სულიმანისა, გიორგი ეფეს ზედა და ბედელზდა
ფეფეხოვანა ბოსა ბოსკი-ხანის გამი და უბრძანა ფი ადი-
ანს ბეფობა ეფეს"[128].

ბოგორც ვნახეთ, შაჰ- სულიმანი დაკავებული ყოფილა
გიორგის ჩაბმულობას ფანდიან. ბოდესაც ამბიდი ბეფობაში
გამეფდა, ბრანმა ფეფეს შესაფასა კაკეთინი. ის შეთხვე-
ულში, ეს გიორგი ბიკის ყარია დასაკეფა საქართველოში ადა-
ვიდოდა, ბრანეფლი ქართველი შეთანხმებულნი. ამე ამბიდის
წასელის ბეფე ფიფრა შაჰ-სულიმანი. ბრა ეფი გამოჩენილი
ბრანის ბეფელი ბიფმეფლა გიორგის ბიმაბა ? გიორგი ფარულად
ამბადებდა ალანეთისაკენ. ჩანს, შაჰის დანეფრა ეს ან
გამოსარეა. ამ საკითხან დაკავშირებით საინტერესო ცნობას
ვეკითხეთ ეიმიზეთ კარი. იგი წერს: "მეკოფელ ყერაა, რომ
ან ძმას შორის ამასწინდელი შეთანხმების ამბავი გამოფეკვენ-
და და, რომ (ალის გამი) გიორგი ეფის სიფიცელ საფრანგეთში"[129]

---

127 ე ი ი ნ ი ა ნ ი ბ ა ბ ე ლ ი ა ნ ი. ამბიდის ამბერა(ი.) "ეკლესიები
სან. და კაკეკ.ისტორიისაკენ, 1951 წ., ნაკ.29, ბ.3.171.

128 ვ ა ხ ტ ა ნ ბ ა ბ ა ბ ა ნ ი ნ ი, ეხიერება
ქართლისა ი.."ქართლის ცხოვრება", II, 1854, ბ.3.57.

129 ე ი ი ნ ი ა ნ ი ბ ა ბ ე ლ ი ა ნ ი. ამბიდის ამბერა.ი.
ეკლესიებეფეული გამოფენა.ბ.3.171.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფიონიჯი კარგის ამ ნაწერიდან ჩანს, რომ გიორგი და ანრიკი ირანის წინააღმდეგ სამოქმედოდ შეიარაღებულნი, მაგრამ ეს ამბავი შაჰს შეუყვანია. ამიტომ უნდა ითქვას ირანის ჯარის გაფანტვაში საქართველოს საგანგებო ბრძოლებიან. ეს ჯარი კი მოიყვანა ხელსაყრელ მიზეზად ქარიფი შეიპყრობისათვის. ასევე მიუთითებდა იმერეთი XI ლაშარიანი საქართველოში, ანრიკის ოსეთში გაქცევების შესახებ ვერ ითვლება შაჰ-სულეიმანი გიორგის ქარიფის ფარგლებ. ამიტომაც უბრძანა მან " ეხი ალი-ოანს მეფეობა მეფისა". მაგრამ გიორგი XI-სადმი "მეფეობა" ანუ ხელ ადგილი საქმე ალმოჩნდა. გიორგიმ კარგად შეიტყო შექმნილი ვითარება და ეშინოდა მეფის დასაბრუნებლად. " ასევე ვითარებაში მეფე გიორგის ფიქრად უქმნიათ ფალი... ან ძმისაგან, ეჩიანი, ან ფალისი ერეკლეოანი ეფაფეული ოსეთა მოაერის ასულნ დასაფარეა... ამ ქარიფინებლა-დასაფესვების წყალობით, საკერძოებისაგან გიორგი მეფე იქ ფაფეფესაფის ჩოფეებს და საპარსეს წინააღმდეგობას გაუწევს.[130] ირანელებმა, ალბათ კარგი იფიქრეს გიორგის მხარეების შესახებ და ანდეფერობას ვერ ბრძოლენ.

" საბასაფარი, შაჰის ბრძანების მიუხედავად, ვერ ბრძოლა საქართველოში შეერა, რადგან ფიქრობს, რომ სისასტიკეა და ხიფეა-ფლეფა ვერაფერს გაიგებ.ითის წელს მეფეა ამ ქალაქში ფგან, მაგრამ გაბუნდა ან ეფენის წინ წაიყვანს, ეს კი, მიუხედავად ამისა, რომ ბოსნა ხელმწიფეს საბაჯრ და მეფადან გაამეფერა ბერეკიანისა და ბორის ფიოეები ითასაან შეიარეანი,

---

130 ფ ი ო ნ ი ჯ ი კ ა რ გ ი , ბერეკიანის ისტორია, ი. ფასაიელეანელი გამოცემა, გვ. 171.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რაც ჩვენი ამ ქვეყანაში მისული ყველის ყანს იყო. მას ფაფისი ჯარის და ეინიფიბია წინ წაიწია, დაეუკვისად ეშინიან და სპარსულია საკეთილ ეზოსგაის ეფაკრეფისად. ქარგვეულები ყველიადად უფიან მას, რადგან ქარი ეკეთრები ანიან და ფანად საკეთან ბიბლეულიან ინრეფიან"[131] ეიინიკო ქარის ენიბა, ბინ ფაფიანიანს საკარგვეულში შეენა ქანდა ნაბრძანებენ, ან ენია იყის საყვეველ ოფლებული, რადგან ეფაეშენიც ფაფეფიურად ფაფეს ფაფყურებს, ბინა ეენს: "ეაბრძანა ფაფ ადიანს ფეერიბა ფეფისა".

ფაფ-ადიანანა, ბიგირე ენიბეიბა, ეენ ფეესეფი ბრძანების ფესრულება, ყიირეის ეერაფერი ეკეფი... "ფიფინია ყიირეი ფეფისაა ეერა ფენეს ყენეა"[132] ფაფ-ადიანანა ენიგვან ბარბაფეებს ფაინე ფიაყრია, ფაგრან ანა ფეკანა ბრეფილში, ანაფეი ქარდეში ეეფიადენ ფინაფაფეის ბაქებენია. ფაფ-ადიანანა, ბიგირე ბანს, ქარდის ყეფიადენ ბრეფი ყანენა ფიფრეენი. ფეფის ენრეკენ ეეფიადს ეიეის" ეფაეენენ ფეფიფეყენეის ეიეს ბეეი ეანსადან, ეაკაკა, ეაეეანა, ფიდან და ანიეიანენ ძმანი, ფიჭკენს ეიეი და ფეკეყფენენ ფაფყენისა-ფეესა"[133]. ყანენანეენენ ყიირეი ფაეს ეაეანა ფეეაფაყენენს, ფაგრან ფაფ ყაქენეა ფიანრეს, ‘ ადეფა ფაფ-ადიანანს ფეაეანს ფაეს. ფაეი ფიფნენ ანბაენენ კი ყიირეის ბრძანენია ანფეყენენენ ეაქენ. ეეეის ეაეს, ფეეენენენ ეეეის, ყიირეის

---

131 ეეეფეფ ეაბენ, ანბეიანის ანენენა, ეანანენენენ ყანენენ, გვ.170

132 ეაბენენ ბაბენენენ, ეეეენენ ქარდეისა ეფ "ქარდეის ეეეენენ", II, გვ.57

133 ეეეენ.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოიაღებული მასეული უბოძა და მეურეული ბაბუა მეორეს-ბაგინიშვილი დაუდგინა. ამან ქვეყნის საპირო ეიაორების დაძაბული შექმნა.

ასეთი დაძაბული მდგომარეობის მიუხედავად, გიორგი ფაცის ყურადღებას არ აცდენდა იმერეთის „1681 წელს გარეშეულა იმერეთის მეფე ბაგრატ. ფარეი ხელში ჩაიგდო გიორგი გურიელმა. გიორგი XI მრავალგზის ცდა იმერეთში არჩილის გამეფებაზ, მაგრამ მისი მეფობიანობა მარცხით დამთავრდა. გიორგიმ გადაწყვიტა იმერეთის ფარეზე ეიბრძოლა ხოლ ფაცისი სასურველი კანდიდატი გამეფებინა. ასეთ პირობებებს წარმოადგენდა ბაგრატ მეფის ძე ალექსანდრე, რომელიც 1678 წლიდან გიორგი XI კარზე იმყოფებოდა. გიორგიმ "... იმედა, ჩანა ბუდეს ნეტარსულოვანი ფაცისი იმერეთის ძალისა ფუძისა —ფუძ"... [134] გიორგიმ ფაცისი გეგმა ანდობა თანადგომის ფაშას. ფუსფად ამ დროს ფაშასთან გამოიჩინეს იმერეთის ეკონომიდა წარგზავნილები, რომლებმაც ფაშას გამოუცხადეს: "ჩვენ გურიელის ამბანაგნი ვართ და ისის ეროსას არ ეიკადრებია. ჩვენი ბაბუანი [135] შვილი ქართველის მეფისა ჩაცესი და ... ესენი გაგვიმეფაოთ". ფაშამ ყველაფერი სულთანს ანცნობა. სულთანმა ეს გეგმა მისაღებად ჩათვალა და ფაშას უბრძანა ალექსანდრე დაესვა იმერეთის ფარეზე. 1683 წ. ჩამოიყვანეს გურიელი და გამეფდეს ალექსანდრე ბაგრატის ძე.

გიორგი XI არ გაუმართლდა იმედი, რასაც ის ალექსანდრეზე ამყარებდა. ალექსანდრეს გიორგის დამოკიდებულება შესაძლებლ.

---

134 ეკატერინე ბაგრატიონი, ფიქრები ქართველისა, ი. "ქართველის ფიქრები", II, გვ. 57.

135 ფარსადან გორგიჯანიძე, ი. "საისტორიო მოამბე", II, გვ. 277.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გიორგიმ ამას მაკი აარიდა, იუ რა იყო ამის მიზეზი, ძველი დასაბეგვრა-ურიგიერობა გიორგისა და ალექსანდრეს შორის იმდენად გაძლეულეულა, რომ ალექსანდრე რაკაში ღაშ-ორებდა, გიორგი XI სამეფოდ დაბარებას უწყვეა ჩაქის ერისთ-ავს[136].

1682 წელს გარდაიცვალა ალეფოვანი ბარბაში, იგი მეფეთან დაუსვენებია. გიორგი XI სოფლებიან ერთად ესწრებოდა საბეგლ-ეთიანი ფერეფინიაულ ეკლესიაში. დიონეზი კარი, რომელიც ამ ამბების დამსწრე ყოფილა, წერს რომ "საფასაურიან" (დიონეზი კარის" საფასაური ქართული წყაროების ალი-ალი-ანია-ი.ე.) "ფეოდ ფუფარეტაში მონაწილეობის ნიშნად მეფეს გამოგზავ-ნა[137]. ბაგრატ, რომელ ჩანს ელჩის მოსვლის მიზეზი ბიბლია ხელ ხაფა ყოფ. ხალხეფიზ ბარეკვეფა ალისა, ეუ რაფიმ შეეიფიდ მაჩმალიანი ფეფ ქრისტიანთა ეკლესიაში. ამის შესახებ გარ-ეულად უპასუხა გიორგი XI "რადგან ის ქარაველად დაბადა და საქართველოში ცხოვრობს, ამიტომ არ ეგების ალისი ქვეყნის ძველი წესჩვეულებების მიღებება. გასაპარსულება მას სწყალ-ობდა[138] და არ უკრძალავს ფოლის გამოსაყენებლად შეიდეს ეკლესიაში. ამ პასუხით გიორგი ალი-ალი-ანს აგრძნობინებდა, რომ მან მარადიად საწმენეობა შეიცვალა, ბაგრატ გული ქარაველი დარჩა და არავის არ აქვს უფლება მის პირად საქმეში ჩაერიოს. ალი-ალი-ანი იძულებული გახდა ასეთ პასუხს შეჩვეულიყო და "ძველ-ნი ბიზანტიელნი ბიეეი"[139].

---

136 ვახუშტი ბაგრატიონი, ცხოვრება ბიზანტიისა, ი.ბ."ქართლის ცხოვრება", II, გვ.210.

137 დიონეზი კარი, ქართლი, ,ბიბლიოთეკა ალ.ალ-ანი, დასაბეჭდად გამზადა, გვ.172

138 იქვე, გვ.173.

139 იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აბერილი მიელენა მიწმის, რომ ურიიერიმა ირანსა და ქარდს შორის კვლავ უკიდურესად დაძაბული; გარეგნულად კი მან შორის მოსარეგანი ფაფანიანობა. ეფრი მეფეს, ეფრიმაღურად ციორგი კვლავ შაჰის ეასდენა, შაჰიც ნის მეფეობას ჩუნეფრობს. ამას ადასტურებს იმავე ციორიოი ქარდის მიერ აბერილი ტერმინალი, რომელიც გამარდული შაჰის ბაღალი ციორგის ეასარეფრებასაან დაკავშირებით[140]. ბაღალის წყალობა შაჰის მიერ ქუეფეერიმისაერი სიფეარულა და ეაფეიანობის გამომაფეული იყო, მაგრამ ამ კერძო შემთხვევაში ასეთ გეფრეფოლობას არ აქეს ადგილი. სინამდვილეში რა ურიიერიმა იყო ირანისა შაჰსა და ქარდის მეფეს შორის, ფეოლასაფეის ქარგად იყო ცნობილი.

მიუხედავად ამისა, რომ ბაღილისა და ციორგ ფეიფეებში ირანის გარშემოფეული იდგა, ო

დ საქართველოს საბეფარაან დიდ-ძალი ლაშქარი იყო ფაფეიყრილი, ისინი მაინც ვერ ბედავენ ციორგის წინააღმდეგ გამოსვლას, ფეაფეა ქარგად იცენენ ფარეფეენეფეული ამ ომეფეულობაში. ირანელები ამბეფეენენ ციორგისაან ეურეფეენობა ლოგიკური ურიიერიმის შენარჩუნებას, რომელიც ეკვე ფეენეფეენა, ირანელები ფეიოგალიმეფეულ ფეეფეაფეას ეეფეიენენ ქეფეენის შიგნით, ქარდის საბეფეის შიგნიდან ასაფეაფეებლად. ამ ფონზე ისინი საკმაოდ დიდ წარმატებებსაც ფეეფეენენ. მან ქრიანიაა და ეკვ დაპირებული მოსყიდეს ქარდეფ ეფეიდა ნაწილი, " ოოდ ფეიფეიდა ან წარიბირნა მაფეარნი, რომელ არ-ფარა აქეს ფეიფეა ფეიფეიდ ხეფეენა და ფეეფეა ფეეისა ეურგეფეებისა,

---

140 ციორგი კარგი, ბაღილის ბერა, II, გამოცემული გამოცემა, გვ.175.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეინიციან მეგრელია ნიკია გამაჭმაიანებენენ და აქენია ჩიქი ყეენისაკან, შუმყანე იყენენ ეერს სოფლის დიდებისა, ეიერია სუფეენისაეის ჩეენაკეის დაკეენისა ერისეენა".[141]

გიორგი XI ეადაკეს ოასინ არაკეის ერისაკენა, ეესე და ეენიბან მაჩაბენმა და მეორანგაეინის შეიდა ერეკენ, "ჩიმენსა ბრიდა მეფე ეიდა ძესა", ოდენ "შენიკი სიმეიდისა,[142] ქალაქონენ ამიიდენდა ქმენენა მეფისასა ალი-ადიანს".[143] გამსაკეარენა საინვერენია ეს ეკანასკენი ენიმა, ეე ჩას შეეიენდა ეს დაბენენა, ეაკეშეი ან წერს. ენდა ეიფიერია, რომ იგი შეეხენია, ეწინაარეს ყოფილა, გიორგის მიერ ალანეენენა-საკეის მსაფენს. გიორგი XI ეერ გაკეენა ეენეენერიდია ამ ეერაკეიანმ. მისი ბრძანენია მოკეენ ქალაქონენი და არაკეის ერისაკეენ, ოდენ მაჩაბენენი და ერეკენ საპეენიდენენ ჩაკეარეს.

გიორგი XI ბეკენისეენერ ალასენია შექმენილი მეგრელიანების სიმენენეს. იგი ნაკლენ ხენაკენა ჩიმ საკეეანი ძალენია მეფედ ძენენი ოდენ ეენი ეეფიდენების აღაკმენა, ქეეენენ მეკიდე ხელისეენების შეანარეენენა და ირანის ბაკეანენისაკან გამაკეანენენენა. გიორგიმ, ბაკეისი წინაპარია მსაკეენსა. ფიდენია მოკეანენენ-მეარეენის შეენას. ეაკეანმ Ψ-ის ბაკეის ერთენ ბეარეენაკან ეენ-ოიერენიშან სასეენეენი შეიდეგი ეერ გამოიკეენ, მაგრამ ბეარეენენა ეერ შეძლო ქარეენენაკეის დაბარეენის ალეთენენა. გიორგის ისიც კარგად ოდენა, ჩიმ ბეარეენი ირანენ ეკეენენი არაკეენია ოდენ საკეარა-ველისაკეის. გარდა ამისა, ბეარეენს მაგრამ ძალაც ან შესწეენდა,

---

141 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ლ ა ნ ი ა. ფიეენენა ქარეენენისა, ი.ი. "ქარეენის ენიეენენა", II, გვ.57.

142 ი ბ ი ე ი. გვ.58

143 ი ბ ი ე ი. გვ.57.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გიორგისაძეი დასმარების აუბიჩენის სურვილიც რომ ქონია.

1683 წელს ალაფეი ბურქეთ-ოსეფრეის ომი. 14 ივლისს ბურქეა ბრაგადირიფეანმა არმიამ ალა შეებრძოლა ვენას. ალა ომ ბევს გაგრძელდა. 12 ივლისს ოსეფრეფდა ალასა-ხმარებლად ბრძოლის ველზე გამოფიჩადა პოლონეთის მეფე იან სობესკი. ბოლოს IV ბრძოლა გამარჯვებულ იქნა.ვენის ბრძოლის შემდეგ შეიქმნა ანტიბურქული კოალიცია, ე.წ. "სალვა-ი ლიგა" „რომელშიც შეიყვანენ ოსეფრეა, პოლონეთი,ვენეცია და მალეა. 1686 წელს ლიგას შეუერთდა რუსეთი.

ლიგის წევრი სახელმწიფოები ბევრს ეალაპარაკენ ირანის "სალვ-ი ლიგაში" შეყვანას, მაგრამ 1686 წელს ირანის შაჰმა ეა-რიფეი ელჩებს გამოგზავნა რომ ანტიბურქულ კოალიციაში მი-ღებულ იქნას ვერ მიიღეს.

ანტიბურქული კოალიციის ბეგმები შემდეგში დგებოდნენ: ოსეფრეა ბურქეთ წინააღმდეგ ომი ეწოდება ომებში, ვენე-ციას ბალკანეთ, პოლონეთს ხელი ომი შეუშალა ბუჯაკის მაღრეე-[144] სადეის, და ისინი ომების დასმარებას მიიღებენ. რუსეთს კი ყირიმის სახანოსაკენ ომი ეწოდა.

"სალვა ლიგამ" დაიწყო სამხარი მოქმედება ბურქეთის წინააღმდეგ. ბურქები მარცხს მარცხზე განიცდიდნენ. გამუდმე-ებული დიდი დამარცხება განიცადეს ბურქებმა 1687 წელს მოხა-ჩესთან.1688 წელს ალაფეი იქნა ბელგრადი. ამას მოყვა ბალკა-ნეთის დამონებულ ხალხთა აჯანყება ბურქეთის წინააღმდეგ. საერ-ოდ დაუფარა თვალ კონსტანტინოპოლს.ბურქეთი ბალკანეთ გამუდ-

---

144

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩრდილისაკენ იესნა საფრანგეთამ. ალსეზიის გაძლიერება საფრთხეს უქმნიდა საფრანგეთის უნიშვნელობას და მან ჯარებს მიუყარა თავი ალსეზიის სამეფოებთან. ალსეზიელები იძულებული გაიძულნენ შეიარაღებული ძალების მნიშვნელოვანი ნაწილი გადაეყვანა რაინზე. ამან ბურბონებს საშუალება მისცა დიპლომატიურად ბულგარეთი და სერბეთ-ბურგუნდიის სიძლიერე ამ ომში საეჭვოდ შეიყვანა.

საქართველოში ევროპის ამბების შესახებ საკმაოდ ნაკლები ინფორმაციაა ქართველ. ქართველი ფეოდალისტები ხელადებენ, რომ ბურბონის არაფის დარბევა არ შეეძლო, ეფიქრობ, ალბათ[145] საქართველოდან იგი დარბევას. ამიტომ შეუბრალებელია, რომ გიორგი XI-ის საკარეო ფეოდალებში არ ჩანს ბურბონთან დაკავშირების ფერ. გიორგი XI-ის ფეოდალური კრების ეგრე დასაბუთებისა-კენ[146] ფიქრობდა. იგი ფიქრობდა ევროპის საერთაშორისო გაძლიერებულ ბაზისი ინფორმაციისათვის. განსაკუთრებით ფიქრობდა ეროვნულ ურთიერთობა ჭეშმარიტ ბას ჩრდილის ჯარებთან. ამ ეკანასკნელისაც ჭეშმარიტ ბაზისი ინფორმაციები საქართველოში. ჩრდილის ელჩობა ჩამოსულიყო ბურბონელი ბარონ ლანგლადიერეფინისა და ოსმალური მუსლიმანების წინააღმდეგ[147] გაფიცულ ბრძოლაში და ალბათ საქართველოდან ეროვნულ მოკავშირეს. ეკატერინეს ფეოდალის გასაფრთხილებლად საქართველოში ბრალად მიიჩნევენ კაჟიდეს მისიონერები. ფრანგ ამ მისიონერებმა საშუალებით დაფიქრებინა გიორგი XI ჩრდილის ჯარს. გიორგის მოსწონებულა ევროპისაკენ ფიდან შეეწყო ელი ევროპიდან

---

145 А. Новичев, История Турции, стр. 165-166.

146 ნ. ჯაბერაძე, ქართული საერო მწერლობა, გვ. 161.

147

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფურცლების დამარბილებელ. ეიონიდი კარლი წერს: "მეფეს ენის გამარჯვება რომ გაიგო, ფაღალური ენის შესწავლას შეუდგა. მას ერთი ჩვენი პატარა ასწავლა. ეს წიგნიდან, რაც ეს მისი ბრძანება გვაქვს, მაგრამ არასოდეს ესოდენი პატიისცემა 148 გამოიჩინა, რომ ეთქვა ეთქვა ასეთი ფაღალური ენა". ჩასაკვირველია, ფაღალური ენის შესწავლა პიროვნული მოსაზრებანი იყო გამოწვეული, ისევ ნიშანდობლივია, რომ ფალალურის სწავლა გიორგის ენის ბრძოლის შემდეგ დაიწყო.

პაპმან იმწუთად მი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მისი სურვილი და გიორგისა, რომ მეფე რომის ეკლესიის შეიკიდ შერაცხილიყო.. ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გიორგი XI ნიადაგი მოსინჯა რუსეთში, სადაც მაშინ იმეფებდა პეტრე. გიორგიმ გადაწყვიტა მასთან კავშირის გაფართოება. პეტრე მოსაუბრის 1684 წლის 7 ოქტომბრის წერილიდან ვგებულობთ, რომ "მოსკოვში ჩვენი მეფე გმადლობს კავკასიაში ჩვენ ძმა პეტრეთან".[150]

გიორგი პეტრეს მოუსმენდა იმერეთში გასალაშქრებლად. ეს იმედი ჰქონდა, რომ მოსკოველთან პეტრეს ერთად გაიმარჯვებენ. ასეთ შემთხვევაში გიორგის ალბათ გაუქარწყლებდა ირანთან ბრძოლა. 1687 წელს გიორგის ელჩი ლევონი მოსკოვში გაემგზავრა. ელჩი რუსეთის მეფეს აცნობებდა, რომ გიორგი ძალიან გაიხარებდა, მაგრამ იგი ვერ [illegible] ქრისტიანია.[151] ლევონის პეტრეს გადასცა გიორგის მიწერილობა.

პეტრეს გადაწყვიტა საქართველოში ელჩობა. ეს ელჩობა ექვსი [illegible] ადამიანისგან [illegible].

ფარეულ ურთიერთობა ირანსა და ქართველ შორის ეფერებლ ან შეიძლებოდა გაფრთხილებულიყო. [illegible] ეფერებლ [illegible] ბაგრატ და ძმა ლუარსაბ. გიორგი XI გადაწყვიტა [illegible] ირანის წინააღმდეგ. [illegible] "[illegible] ". [illegible] ირანის [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გიორგიმ ხმა გაავრცელა, რომ ლაშქარი ირანში მძღვანდა გასაფლეველად შეკრა, კაკელებმე მზად იყვნენ. ისინი გიორგის მოელოდნენ.

ალანეთის ეპისკოპოსს კარგი პირი ეჩანება. მაგრამ ალი ირინა ფიქრობდა ქვეყნისთვის ლაშარობა მოელენა. ფიქრობდა წარიყვანა შეეს ეკლესიაში. ერთ-ერთმა პირველმა ჩაიცინა ლაზარეთ და სიტყვასაც მაგალითი მოსცა ქარიელელმა სპასპეტმა თამაზმა: " ... ლაზეთა მას გაბედეთ სპასპეტი თამაზ და შეეხეთ ალანეთის ეპისკოპოსი მინა". თამაზის მერე ლაზარეთ გამოიწვია ფიქრობდა ეკლესიაში: გიორგი XI გეგმის შესრულება ბანს აყენებდა თამაზის სიტყვა გიორგი არაგვის ერისთავს: " გარნა აქვნეა მიბეური სიბერეოვისა, რაცუდ გიორგი ერისთავი არაგვისა სიძე მისი იყო და ეკეთ ეს ალანეთა შესრულებინა შეეს ალანეთა იგი შეიტესრეფა". ალანეთის გაგრძელებას ამრი ალარ ქონდა. გიორგი იძულებული გახდა მოეგზავნა გალეგმანა შაჰისთვის. ფიქრობდა ლაზარეთ კიდევ ერთი დიდი მარცხი მიაყენა საქართველოს გაბედაულობის საქმეს.

თამაზ სპასპეტის მაგალითს მაგრ სიტყვაც მიბაძეს. ამას ლაზარეთ ისიც, რომ "მიმკეთებელნი ბრძოლის ძე შეეისა შეურაცხეს ბაგენი ალეთისა, ერთეული შეეისა და ჩიდიზენენ ყველანი, და ესრეთ მოაკლდებოდა შეეისანი და გაბრალებულებოდა წინა ალეთელნი". ფიქრობენ ეჩანება, შეეს თანამედროვენ ეფიქრებოდნენ ერთგულები და ეფიქრებოდნენ მოაკლდე-

---

153 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ო ნ ი, ისტორია ქართველისა, ი. "ქართველის ცხოვრება", II, ..ეგ.ეგ

154 ი ბ ი ე ე.

155 ი ბ ი ე ე, გვ. 59.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ები. გიორგი XI ფარსადან არ ეწერება და ეწერებოდან ებრძოდა "ქუეყანაზეველარა". მან ფაფუნიან დაიპყრა გიორგი არაგვის ერისთავი. ერისთავი არ დაეთანხმება ფეოდალ ბრძანებას. ფეოდალ სალარისთავი დაშქრობა დაადგინა. მან საფაშქრო მიიწვია დავუნა ქონის ერისთავი. დავუნამ ამ მიწვევას თავი ანარიდა. "ითქო იგი არა მიეცა, არაცალ დაადგრა მეფეს ბრძანებ- 156 ასა ოქმნას" . მოიყვანა მას შუბეზე, რაც გიორგიმ დაამარცხა არაგვის ერისთავი, დავუნამ გადაწყვიტა ალეფიდა მეფეს. მეფეს-თან მისვლამდე მან კიდევ ერთი დაბადი ჩადენა, მას გაბარ შუბეზე ანარი გიორგი XI მიერ დამარცხებული ... 157 ... ერისთავი და მისი ძმა ბარამი. ფეოდალ ამან დასამტკიცებ- ... ქონ ისინი ... ...

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფასეულ. მიუხედავად წელის ამაო ლიტანიის შემდეგ ერეკლე მიხვდა, რომ შაჰი ვერ მიიმხრეს საქართველოს საქმეებში ჩარევას და მიიღო მაჰმადიანობა. 1688 წელს იგი გამეფებულ ქართლში, სადაც ფეოდურ უნდა შეეფასებინა გიორგი XI. გიორგი XI ამ დანიშვნიდან შაჰის ბრძანებას და ფარულად, ზეგანრ კი მოუალოდნელად ერეკლე საქართველოს საბერძნებს, ასეთნაირ ამბავ-ზრაბულებენ გიორგი XI მიწერილობენი: " ამისი მსმენელი ალაბ სპასპეტი შემოვიდა ფოლოსს ფიოსა შინა და ეკუთვნინა ოთე ქალაქი მეფესა". [159], ამავე ერის შაჰ-სულიმანმა ეგრძანა ფარ-ალი-ალის და კაიეის ხანს დასანერებინენ ერეკლეს. გიორგი XI გადაწყვეტა შეერეკლეთა ირანელთა ჯარს. 1687 წ. გიორგი XI პაპი ანუ ელია წერილი გაუგზავნა რომის პაპს. ეს პაპი 1686 წელს დაბრუნდა საპატრიარქო წერილი. ეკიერ პ. ანუ ელია მიბრუნებულია საქართველოში, ირანელებს კიდევაც ეს ია დაეწყოთ ქართველების წინააღმდეგ. "ამისაგან ამ პაპნა მოსელისას ნეფე ქუეყა ოსის ეულნ, სადაც ამ ალია ეფეთანა ან-ქოლეპისკოპოსი". [160] ამ ინფორმაციან კარგად ჩანს, რომ გიორგი XI ეგრ-ძელეულად ამ ამბავებია ინანებებას. მას მოლაპარაკია საკუთარ ნაი-ვენობაზე კი შეუკრებია" [161]. მაგრამ კვლავ ალია ბრალი დაადანა, გიორგი ფეოს 20000 ეფთანი ჭეოლია ირანელების წინააღმდეგ. მაგ ხანდაზმულია კიდევ ეს ალიანიანებს ამ ეფალანა, ამ ალია-

---

159 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ო ნ ი , ისტორია ქართლისა, ი. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 59

160 ბ. ბ ა ბ ა ხ ა ნ ი ძ ე , ისტორია კახეთისა, გვ.

161 ი ბ ი ვ ე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეოლის გამო [162] გამოირეულია იგი საბოლოოდ განად გიორგი დამარცხდა. ის დამამარცა არა ირანელმა სამხედრო ძალებმა, არამედ ადგილობრივ ეთიოპელმა ეიდაგმა. ამას ჩვენ ერთი სხვა ინსტანციებისაგან ვეკითხულობს: " გურგენ ხანი, რომელიც მას უწოდებენ, მას შემოეკრა, რომ ამაღლებულ (დანიშნულ) იქნა ვალის მანამდეებობაზე, ფიქრობდა მოეპოვებინა ვალის წინააღმდეგ დამოუკიდებლობა. ეს განსაკუთრებით საინტერესო იყო, რადგან მეტიზასში საერთოდ ერთი იყო. მაგრამ იგი (გიორგი) მიყოლებულ იქნა ვალისა ქალაქის უმრავლესობის მიერ". [163] გიორგის დამარცხებამ ამან საბოლოოდ ერთი დიდი როლი ითამაშა გიორგი ალაგის ერისთავის ძმამ ბარძიმმა. 1690 წ. 1 იანვარი დამარცხებულ ბერძენში პირველ ჯერ ეროვნული ბერს: ბარძიმი .... " ალის მეფეებმა, რის გამო ალინდელი მეფის შემდეგ ეს პირველი პირი არის. ისიც უნდა ვსაქმა, რომ ეფესელი ბერი ამასაც ეფეს ითამაშა, რომ საქართველო გიორგი მეფეს ფუძანდა. [164] გიორგიც მეფედ განრისხებულია მასზედ ". ჩანს ბარძიმს საკმაოდ დიდი ერგებულება გამოუჩენია ერეკლეს წინაშე, რადგან ის მეფის შემდეგ " პირველ პირად" ითვლებოდა.

---

162 ბ. ი ა ბ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, ისტორია კათოლიკოზისა, გვ...

163 Gurgin Chan, denn so wurde er gemeiniglich genant, hatte nachadem er zur Würde eines Wali in seiner Prowinz erhol worden, kürolich versuchet, die Ununterwürsigkeit seiner vorka ren zu behauften. Er hatte terwürsigkeit seiner vorkahren zu l pten. Er hatte es sogar gewageet, in Cetlis wider das Persisch Heer stand zu halten. Da er aber von den meissten Grossen des Landes verlassen wurde".

164 ბ. ი ა ბ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, ისტორია კათოლიკოზისა ქართველთა შორის, გვ...

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გიორგი XI იდიხანს არ წუხდა ბრძოლას ერეკლეს წინააღმდეგ. მაგრამ ყაენის დაბრუნება ევეარ მოახერხა. ბოლოს იგი იძულებული გახდა შაჰს "დამორჩილებოდა" და 1696 წელს ირანში გაემგზავრა. ერეკლე ერთგულად ემსახურებოდა შაჰს. გიორგი XI შეურიგებელ ბრძოლას აწარმოებდა ირანის წინააღმდეგ. მაგრამ მისი მოღალატეობა მიბაძა ისარგადა საქართველოს "გამეხსნას და ალიგოლას". მისი ირანში ჩასვლა საქმეთა მდგომარეობა იგი ნაკარნახევი, რაც დიდ რისკთან იყო დაკავშირებული. ძნელი წარმოსადგენი არ არის, რაც მას ირანში მოელოდა. ამის შესახებ ჩანს პირადი მეგობრებს, რომ გიორგის შაჰთან გამოცდილება შეეძლება მისთვის საფრთხეს წარ-
ყენებინა"[165]. მაგრამ გიორგი ისინა ირანის წინააღმდეგ გა-
წყობილება ადგილზე ალანეფამ[166]. ირანში ქართველებზე ჯა-
ფარი მეთვალყურეობა ისე ეგულებოდა და ამიტომ გიორგის გა-
ფაქტეს ადგილზე ალანეფების ჩათვლა[167]. ამის გამო გიორგი XI-ის კონფიდენციალურ გამოცდილებას, რომელიც ამას ჩადის ბიდი ქართველი
[168]
წერილი კონსულანიზე გამოსაყენებლად. არ მიგვანია მარტოდენ.

---

165 ბ. ხ ე ბ ე ლ ა. ქართველ-ირანული ურთიერთობიდან. (ეროვნული ბიბლ. V-VI, 1949 წ., გვ. 248).

166 იქვე.

167 იქვე.

168 კ. ბ ა ბ ი ნ ო ვ ი. ერეკლეს მიბაძვანი. ტ.VII, გვ. 539.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ა ბ ა ზ ი III

პოლიტიკური ვითარება დასავლეთ საქართველოში XVII საუკუნის 50-80-იან წლებში და ზესთაფან ურბნელიძის საკითხი

იმერეთის მეფე ალექსანდრე მესამემ ლევან დადიანის სიკვდილის შემდეგ (1657 წ.) კვლავ შეძლო დასავლეთ საქართველოში პოლიტიკური ჩაგებულობის მოპოვება. მეზობლად გაძლიერებული ფეოდალური შინაომები, ქვეყანამ ამოისუნთქა. მაგრამ, საუბედურად ასეთი მდგომარეობა ხიდხანს არ გაგრძელებულა.

ალექსანდრე მესამეს პირველ ცოლად ყავდა ვაჟიშვილი — ბაგრატი. მეორე ცოლად ალექსანდრემ მიიყვანა ბეიფარან პირველის ასული დარეჯანი. ურბნელიძეთა დარეჯანსა და მის გერს — ყაენის მემკვიდრე ბაგრატს შორის მეგობრული ურთიერთობის შესახებ ცნობას გვაწვდის მაკარი ანგიოქიელი: " ... эта была весьма гордая женщина и крайне ненавидела своего пасынка Панкратия. Желая примирить свою жену Дареджан с сыном, царь Александр по доброму совету высших сановников государства назвал ему племянницу (от брата) своей жены, которая таким образом, сделалась как бы матерью и тещей Панкратия".[1] ყველა სავე წყარო[2] ცნობილ ბაგრატად ეწოდებათ ბერძენ-ოსმალ-ირანელ-ინგლისელ-ფრანგ-ბერძენ-ოსმალ-ინ. ხელოვნურ ფოთლებზე. II, 1925, 63. 270. " ეროვნული ენციკლოპედია", 63. 56.

---

[1] П. Жузе, Грузия в 17 столетии по изображению патриарха Макария. Казань, 1905 г.

[2] ვახუშტი ბაგრატიონი, ტიბლისი ინ-ლოის ა.ინ. "ქართლის ცხოვრება", II, 1854, 63. 202; ეგნატაშვილი ბ. ბ. ბ.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნის ჩუენი უკვე აღექსანდრეს გარიგებულების შემდეგ. პირველ. ი.გელოვანი[3] ეპირველებულ ამ ეკანასკნელ ანიჭებს.

[4] აღექსანდრე იმერეთ მეფე 1660 წლის 4 მარტს - გარიგებულია. ჩამოდენილი მეფ ბაგრატ, მისი ოღი ქალიშვილი და დარეჯანი ერთად მარადიანენ სალეღმწიფოს. [5] ბაგრატ ფაქტიური მმართველი დარეჯანი ყოფილა. "ფალიან (დარეჯანი — ე.ჯ.) მეფეთ ოდ და ერეოდიდა, ბაგრატს ერთეული ეკანიზებიდა". [6] ფარსადან გორგიჯანიძის ცნობას ადასტურებს შემდეგი ორი სიგელი: პირველი გადმოცემულია ქაიხოსრო და პაპა ბერძენიძეებზე და ასე იწყება: "ე. ჩუენ, ერეოდიდა ერეოდიდან პაპერნია ნესტანდარეჯან, და ძმან ჩუენმან, მეფეთან პაპერნია ბაგრატ" [7] და სხვ. მეორე სიგელი, რომელიც გადმოცემულია ბელადის ბიბასფრიანი, მოიხსენება შემდეგი სიტყვებით: "ერეოდიდა ერეოდიდან ქალია მეფისა ასულმან ნესტანდარეჯან და ძმან ჩუენმან მეფეთან ბაგრატ" [8] ... და სხვ. ორივე სიგელში პირველ ადგილი

---

3 ი. გ ე ლ ო ვ ა ნ ი, ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, ნ.II, 1965 წ., გვ.434

4 ი. ე ნ ტ ო ბ ა ნ ი ა, ქრონიკები, ტ.II, ფოილისი, 1897, გვ.477.

5 ი. ბ ე ლ ი ნ ი ნ ი ლ ი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.435.

6 ფ ა ნ ს ა ლ ა ნ გ ო ნ გ ი ჯ ა ნ ი ძ ე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 270.

7 "ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და ტურაბიოლის სამფლობელოებისა", ტ.I, 1958, მ.ბ ე ნ ხ ა ნ ი ძ ი ს გამოცემა, გვ.30.

8 ი. ე ნ ტ ო ბ ა ნ ი ა, ქრონიკები, ტ.II, გვ.477-478.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დასაბეჭდია დარუხანი და არა ბაგრატი. ეს კარგად მიუთითებს იმაზე, თუ ვის უპყრია თან შორის ფაქტიური ძალაუფლება.

დარუხან დედოფალმა არ იცხოვრა ასეთი მდგომარეობა და თვითონ გადწყვიტა გაქცევა. ეკუთვნის ცნობილი "მზეკეკლია ყაყაჩო ეზოთა შეიპყრა ბაგრატ მეფე, გერი თავისი დარუხან დედოფალმან, წაკვანა ციხე ქუთაისან და ამოიხოცა თავანი". ფარსადან გორგიჯანიძეს ეფიქრებოდა ბევრს ბრალს ამ შეთქმულების მოწყობაში: " შეუყრენ დედოფალს ეზოანსაც�sა თავადნი და ასრე გასულიყვეს: ბაგრატ მეფეი და ყუანეის შვილი ვაფუანგ ბაგრატიანი შეიყარეთ და მეფედ აკურთხეთ".[10] ფრანგ გასნოლოგებული ცნობებს გაჩენიან " პარიზის ქრონიკის"ავტორი და მაკარი ანგეფიელი". პარიზის ქრონიკაში" ვკითხულობთ: "დარუხან დედოფალმა თავისი გერი შესანავად მიიბარა, ბაგრატ არ ქნა, დედოფალი ამაზე და ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

первого набросилась на Цанкрагия и ослепила его"[12]

ბაგრატის დაბრმავებაში კათალიკოსი რომ აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა, სავსებით დადასტურებულია. ეიმურავის ეკლესიის ასურეთის ეპისკოპოსი „ბრმა და ... (ბაგრატ — რ.ბ.) на царстве три месяца имеретинские де земли власт каталикос, которого называют вместо патриарха, царя Александрову жену, царицу Дареджану наговорил, чтобы ей насылку своему царевичу Баграту нанять очи, а самой итти замуж за грузинца Вахтанга и имеретинское земство владеть попрежнему".[13]

საერო და სასულიერო ეპიზოდები, რომლებიც ეპიზოდად ეროვნულ ისტორიოგრაფიაში ჩაბეჭდილა და სასულიერო კრების ინტერიერის მოწმეებად, ჩვენ ამ ის ვნიშნავ, გადაბეჭდვად, რომ დარეჯანმა ბერს ტოლმა შეხვედრა. ასეთი რამ მაშინდელი საზოგადოების ეპიზოდური ბედაურების მორალური დონისაგან უჩვეული არ ყოფილა. ოღონ უფრო ბევრ, როგორც ვნიშნავთ, ეპიზოდი ბერი ბერისი შეიტანა ეტიდ. ამავეთან ერთად შარავენი, რომ „გარეშენიდან აქ საბოლოოდ ბრძოლა".[14] (შარავენის სიტყვები, ფიქრობ, არ შეუფერებია მეფეთმეტ ხარს, მაგრ საბოლოოდ — რ.ბ.).

ასეთ ეპიზოდებში ბაგრატს დიდი ხანის მეფობა არ ეწერა, ოღონ ფარეზიან ჩამოვიდეს იქნა 1660 წლის ივლისში. ამ დროიდან ბერეთი ერთ ეპიზოდურად ანარქიამ მოიცვა. ყოველ

---

12 ა. ბ ე ბ ე ნ ი, დასასრულებული წიგნი, გვ.16-17.

13 ციტირებულია გ. ბ ა ი ბ ა ძ ი ს „ბრძოლიან"ასალეტი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის", გვ.4.

14 ვ. შ ა ბ ე ნ ი, ციტირებული, გვ.70.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ალიმა დარეჯანი. მან ქერდ მოიყვანა ვინმე ვახვანგ ყუ-ყუნეიშვილი და მასთან ერთად შეუერთა საუფლისწოლის მარეგა-ლანებულებას. მაგრამ არც დარეჯანს დასცალდა ბიზნესის ბავი-ნიცა. ბისი, და განსაკუთრებით, ვახვანგ ყუყუნეიშვილის გა-ბაფინებლა ან მოეწონა ბიზნესის ბალეი-ანნაურობის უფლესი-ბას. ნაწილია ვახვანგ მეხუთეს მოუხმო ბიზნესში, ნაწილმა კი დაბიანს.

ბიზნესში გამეფებულ ანარქიას და ვახვანგ მეხუთის ლაშქრობას ასე გადმოგვცემს არჩილი:

" მეფე მოკვდება, ლიის ბეჭი საქართველოს თან ჩაიყანს;
ალაბეებიან ბალეი, ერთი მეორეს აიყანს;
ერთი მეორის სიკვდილად მოვა ამბავსაგს მოიყანს,
ერთმანეთს ხოცა დაეწყეს, ბავს ამორეზენ მოიყანს
წარმოიგა მეფე ქართლისა და ეამიე დალიანეთა
ბიზნესზედ ილაშქრებს, მოიყან ალაბეა სვანეთა".[15]

ვახვანგ მეხუთემ ალარ დაყოვნა, ისარგებლა ბიზნესე ფეო-დალთა მოსაგებლებით, და ბიზნესში ორგანისა ლაშქრობის შემდეგ, არჩილი გაამეფა. მაგრამ საქართველო ბეჭედი ჩაურია. არჩილი ბაბ-ლებული გახდა ბიზნესი ალეგეფებინა.

ბიზნესის სამეფო ტახტზე ვახუშტის ცნობით, კვლავ ბაგრა-ტი ავიდა: " ... ბიზნესა სარეფოს ვახვანგ მეფესა ბაგრატ მეფე, მან მოსცა და დასვეს კვალად მეფედ ეს ჩემგ ერ. ფნა".[16] (1663 წ.) ვახუშტის ცნობას ეწინააღმდეგება ბეთეფრე გურეველის

---

15 ა ნ ჩ ი ლ ი ა ნ ი, ბბილისი, 1937 წ. ა. ბ ა ბ ა ლ ი-ძ ი ს ა და ნ. ბ ე ბ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი ს რედაქციით, ტ.3.125, სტრიქონი 1090, 1091.

16 ვ ა ხ უ შ ტ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ცხოვრება ბიზნესისა, ი. "ქართლის ცხოვრება", II, 1854, ტ.3.203.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიერ ქაბიისში და პაპად წერილებისადმი გაცემული წყალობის სიგელი. ამ სიგელში ნათქვამია: " ქარველის ბაღონს ივანე აბაშიძის კერძო ეორისას ოდი ბეღეი და ერთი პარეკანი და ამგვარის ხარშილაძე ფალავნის შეიღისაკენ მიეცა. და მერმე ჩვენგან ეკითხა ამისი ჩვენ დაგვიჩა, შეიგვიეეწა და ჩვენ მაქვენაგან გვიბრძანია"[17]. სიგელი გაცემულია 1663 წელს. ამ სამუალებით, ეკუთვნის ცნობის საწინააღმეგო, გამოიხატებოდა, რომ ამრიგად წამოსვლის შემდეგ იმერეთი ეიმეფენ ბაგრატ ბატონიშვილს. ეროვ. გ. ბერძენიშვილი, ეყრდნობა ამ ეიმეფეს მიერ გაცემულ სიგელს, აღნიშნავს: "ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ამრიგად გადაკეთებულ და ბაგრატი ჯერ ამ მოსაზრებით, ეიმეფენ ბაგრატმა ეკუთვნა დამამტკიცებლად იმერეთის ყოფილ დაკავება და ოკაკისი ოკაკ შეეფერ გამოიცადა"[18]. ჩვენის აზრით, ეკუთვნის ცნობა ეჭვი სარია. იგი ამ ამბების ალეგორიას ეროვნულიკას ზუსტად იცავს და ამრიგად ზეციერეენია ანბანიერეენელი აქეს. ეიმეფენ ბაგრატმა იმერეთის ყოფილ დაკავება შეძლო მხოლოდ 1668 წელს[19]. ჩვენს ხელთ არის ეიმეფენ ბაგრატის მიერ ამ წელიდ დამარეკეეული ბოძვინების სიგელი: "... ჩვენ ამაღ ბაგრეგინისას ყოფილნან ლიხთა იმერისა და ლიხთა ამერისა, ისეთისა, და-

---

17 ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და ბურნა-ოდიშის სამფლობელოებისა, გვ.34-35.

18 ე. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი, ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, II, 1965 წ., გვ.443.

19 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ცხოვრება იმერეთისა, იხ." ქართული ლიტერატურა", II, 1854, გვ. 205.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საუფლისა და ყაბარდოსა, ჯიქეთისა და ადიღეისა, ეფ-
ესისა ოფოსისა და გურისა და საქართველოს მეფეზე -
მეფეზედ[20], ფიფიან მეფეთა-მეფეთან ხელმწიფეთან ფალიან-
ან პატრონთან ეფესელი". რაც შეეხება პირველ ფ.გურგე-
�ილის მოსაზრებას ეფეს შესახებ, რომ გურიელი შეეპყრეს
და მეფედ ფალიარეს[21], ფასანიშვილია, რომ ეს მარტოდ
ფალიარეს მეფედ, მაგრამ არა 1663 წელს, არამედ 1668 წელს.[22]
და ამას ფალეულადვ"პარიზის ქრონიკის "ალეფრის ტიპას,
რომ "... რა მაჩნაპარ-ან(არიელ - ფ.ვ.) ეფერეფეფ გარ-
მეფეულანი, ისრეე ბრმა ბაგრად გაეტაფონებინა"[23]. ფ.ალ
გარეულ, რომ ეკუთვნი მარტალია, ფიფეულ არიელის შემდეგ
ეფერეფის ფაფეზე ბაგრატს ასაფეულს. რაც შეეხება ფემეფრეს
ბიერ წერილებისაფი გაეფეფლ სიგელს, იქ ან ფარიელია შე-
ეფიფეფ ფასეული, ან ფვეფ სიგელია ნაყალბარი.

ამრიგად 1663 წელს ეფერეფის ფალეფ კვლავ ბაგრატმა
ფალეფა, ბაგრან ეფერეფს შეეფიფეფანეფა ვერც მან ფეფეფანა.
კვლავ გრძელდებოდა ეფეფალური შინაომები. ბაგრატის გამეფება
არ ეფეწონა ლეკებს ფალეფს. მან შეკრიბა ლაშქარი და წამო-
ვიდა ბაგრატის წინააღმდეგ. გამარჯვება ბაგრატს ეფარა, ლეკებ
ფალეფი ყველა ჩაეკრა. ბაგრატმა მან ფალი, ფალარი წაართვა.

---

20 ფ. ყ ი ფ ბ ა ლ ი ა, ქრონიკები, II, გვ.484

21 ფ.გ ვ ბ ი ფ ფ ბ ვ ი ლ ი, ფასაფალებული ნაშრომი, გვ.444.

22 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ფეფეფრეფა ეფერეფის, II." ქართლის ფეფეფრეფა", II, 1854, გვ.205.

23 "ვ ა ნ ი ფ ბ ი ს ქ რ ო ნ ი კ ა " ბ.ქიქინაძის გამ-
ფეფა, 1903 წ., გვ.60.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფეოდალ შეიტანა, ოღონ ლევანს ფაფისი და, ბოშაძის ნაგი-
ლური შენი[24]. ყოველივე ეს სრულ წყვიტილად დასტურებდა:
1664 წ. "ზეფე ბაგრატ და დიდიანი ლევან შეიბნეს ბანძას
და ზეფეს გაუმარჯვა, დიდიანი ტყვე დაჭრა, ოღონ წყვეტა,
[25] მან შეიტანა და ფაფისი და მინაფინი დიდიანს შენი".

ასეთი " ბრძნული" პოლიტიკა ფეოდალ ბაგრატ და-
დიანის შეთანხმებას და ქვეყანაში წესრიგის დამყარებას,
ბუნებრივია, ასეთი პოლიტიკა იგი კიდევ უფრო აფრთხილებდა
ქვეყნის მეფეთანხმებას. ამიტ მას " გაუფრთხილნენ მოაკვნი
და ბიოკაფებიან ფაფის-ფაფისა მზრუნა და ანდარა ოყო
მოინიდეა ეგლენი ფეოდალ, ფუფეს ფეფის-ფიფეა საფუძვლი...
მოსეფიფეა მაჭმეფიანია ფეფა. კეკლად ხეფია, ფეფოფ, კარ-
[26] ფეა ერთმან ფეოფესა ფეფა და ოხრეა ქვეყანასა". ფეფეფ-
ფის ბოგიერი ფეფეფი ფაფისი პირი ინფერესებისათვის
ფასაც კი ან ფაკოლობდა, რომ ფარეფ ფეფი ფოეფეა და
ქვეყანა ფოფოფეფინა. საინტერესოა სეფინა ჩეიფეფ 1666 წ.
[27] ქუთაისის ციხე ფეფეფს ჩაუფარა. ბაგრატ ფეფეფა ფეფეფ
ინტერესული ოყო ამ ფაქტს შენიგნეფეფა.

სამეგრელოში იგი ფეფეფა ჯაფს სამეგრელოზე ფეფეფა.
ქართული წყაროები არაფერს ან გვაფფეფინებენ ფეფეფესა და
სამეგრელოს შორის 1667 წელს წარმოებული ბრძოლებზე, ბაგრატ

---

24 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ფ ა ნ ი, ციხეები ფეფეფესა, იხ. "ქართული ფეფეფეა", II, 1854, გვ. 204.

25 ფ. ე ნ ტ ი ფ ა ნ ი, ქრონიკები, II, გვ. 481

26 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ფ ა ნ ი, ფეფეფეა ფეფეფესა, იხ. "ქართული ფეფეფეა", II, 1854, გვ. 204

27 ი ქ ვ ე, გვ. 204; ფ. ე ნ ტ ი ფ ა ნ ი, ქრონიკები, II, გვ. 484.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მუ საქართველოში მეფე მისიონერია სიფფუებს დაუყენება, ასეთ ბრძოლებს ადგილი ქონია ნამდვილად. კარგია, ჩვენ გვაქვს ამის დამადასტურებელი ორი შემდეგი ცნობა: პირველი, ეს არის პაფრ იოსების წერილი კარლინგიანელისადმი. წერილი დაბეჭდილია 1667 წლის 13 მაისისა. ამ წერილში, სიტყვა შორის, ნაჩქარევია: " ჩვენი მისიონის ამბავი ძალიან საშიშარია, სამეგრელოს მაჰომეტი მეზობლებან ძალიან შეშფოთებულია", [28] მეორე არის პაფრ ანდრია ნესადის მიერ 1667 წლის იანვარში იმერეთის მეფე დასტურია სამეგრელოს, აკვანა, ფოსტრებია ეროვანად" [29]. ჩვენ პირადად ეჭვი ამ გვეპარება ამ ცნობების სისწორეში, რადგან მისიონერია ცნობების უმრავლესობა საერთოდ წიგნის ეროვნია.

ეთნოგენეზი შინაარსები, ხელისუფალია ხშირი ფაქტ ამ იმერეთია ეგრე საერთაშორისოებან ნიშანდეული ურთიერთობის დამყარების შესაძლებლობას. ამიტომ აღელვანდენ შესაბამის სიკეთილის შემდეგ შეწყდა დიპლომატიური ურთიერთობა იმერეთის სამეფოსა და რუსეთს შორის. მაგრამ რეალურ კი ბაგრატის მეგობარობა შეეარეთა ხანგრძლივი გახდა, კვლავ აღდგა ურთიერთობა რუსეთთან. ბაგრატის ელჩები მოსკოვს გაუგზავნენ სპეციალური დავალებით.

ბაგრატის მიერ მოსკოვში პირველი ელჩის გაგზავნის თარიღად ჩვენს ისტორიოგრაფიაში მიღებულია 1669 წელი." Не прекращало сношений с Россией и имеретинское царство. В 1669 г. новый царь Имеретии Баграт Александрович, направил в Москву спе-

---

28 ი. ბ ა ბ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, ისტორია კათოლიკობისა... გვ. 202.

29 ი ბ ი ე ვ. გვ. 203.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

циальных послов, через которых царь и его приближенные выражали свою преданность России и просили о возобновлении прежних отношений, существовавших во время царствования Александра II.[30] ასეთი აზრი შეიქმნა ბაგრატ მეფის 1669 წლიდ დაარიღებული წერილის საფუძველზე. ეს წერილი გამოსცა ბრისენ. ბაგრატმა და რუსეთის სელენეფის შორის უფრო ადრინდელი ურთიერთობის სამეფო ნაბეჭდი არ იყო. მოსკოვის არქივებში მუშაობისას ჩვენ მივაკვლიეთ ბაგრატის წერილი ალექსი მიხეილის ძისადმი და მასვე ალექსი მიხეილის ძის საპასუხო წერილი. ორივე წერილი დაარიღებულია 1667 წლით. მოგვყავს ბაგრატის წერილი, რომელიც მოსკოვში ჩაუგანია ეიმიერი იესეკიას ძეს: " ... отец мой... от сего света переселился в вечный покой, а после смерти отца нашего съехався бояранам и всяких чинов люди избрали нас на отеческий престол государствования. А что нашего ц.в. а жалованная грамота, которой был отец наш пожалован за нашего великого государя царствованное печатью после переселения от сего света отца нашего в смутное время утерялось, потому, что многие воинские кизилбашские люди пришед, дом отца нашего разорили. По сем нам великому государю известно буди про сие наше разорение. Такие некоторые отца нашего и наши ало ... бояре не убоялся бога, угождачи сатане, по научению мачехи нашей меня убить и государство наше, все разорить хотели... подняв кизилбашские войска да в то же время

---

30 Ш. Месхия и Я. Цицадзе. Из истории русско-грузинских военнополитических, стр. 86.

те того отступные бояре пришед незапно очи мои взяли и ныне мы света не видим. А кизилбашские воинские люди и церкови божии разорили и разграбили и многих христиан в полон поимали. А ныне в нашем стольном городе кетатио живут поганные турки и уж многих христиан потурчили. А ныне нашего столного граде архиепископ Симо., каталикос архиепископ Гедеон Канатель, архиепископ Гавриил, да первый боярин наш Сегней, другой боярин эристав рачинские да боярин Шораб да боярин Кайхосро и все наши холопи, которые..... наших изменников бояр и недрузей переняли и многих побили, а иных и с мачехой нашей изгнали и ныне те бояре, которые при нас пребывали, также и всяких чинов люди все нам радетельное и служат верно. А о вашем великого царя многолетнем здоровье все ваши царского величества подданные православные христиане бога молят и подаственно вашему царскому величеству бьют челом. Да еще и у вашего царского величества молим и просим изволь пожаловать нас, поданных своих, и повели подать помощь свою, как вам милосердному великому государю бог известит, чтоб помощью всемогущего бога и вашим царского величества призрением и достоянием наших неприятелей перевести и град наш очистить. А как предки наши и всего нашего государства всяких чинов люди желая под высокою вашего царского величества рукою и подаństве вечно быти крест целовали. И ныне потомук должны быти под вашею царского величества высокою рукою в подданстве вечно. Еще же молим и просим изволи в.г.

и нас от разорения призрити своим в милосердием и от неверных защитить и оборонить, чтоб бусурманская вера паче не распространялась. А наше б христианская вера от бусурман не утеснялась. Умилосердися в.г. не призри нашего прошения для всемогущего господа бога, общего нашего.... изволи к прошению нашему свою ц.в. милости предпослачи и свою ц.в. жалованную грамоту нам дати, такову же, какова дана была в ц.в. грамота отцу нашему блаженной памяти Александру царю. Еще и молим и просим в.ц.в. да изволити послать к нам в ц.в. посла неот наших и разорения осмотреть. А о всем, что в.ц.в. приказали мы словесно известит нашему послу Дмитрию Евсиковичу".[31]

მაღალ ხელმწიფეს ან ვინმე სამეფოს ელჩობისა ამა თუ იმ ფაქტის ქრონიკულად ჩაწერების დასადგენად, ოფიციალურად, ეს ფაქტი ცნობილია, ხშირად შემოიტანეს, რომ საუბარი მარილი შეფერხებულა ალბანეთში, უმეტესად გადამწყვეტია წყალობა. ბუმბულიანად საუბარ ამის მაგვარ ან შეიძლება. წერილი რომ ნამდვილად 1667 წელს ამის დაწერილი, ამას სავსე ფაქტებიც იმსჯელებენ. ბ.ბარაბ ნოდე წერილში ალბანეთს, რომ ქალაქის ფურცლებს ეკავაოთ. ქალაქის ციხე კი ფურცლებს სეხნია ჩხეიძემ გადასცა 1666 წელს.[32] ე.ი. წერილი ან შეიძლება შეგვინიდ ეს 1666 წელზე ადრე. ამავე ერის ბაგრატ ოსა ხელმწიფეს ალბანეთს, რომ ინერეიდან დარეულ ან ეფეოდი გა-

---

31 ც ე ნ ტ რ ა ლ ი ს ა ხ ე ლ მ წ ი ფ ო ს ა ს ტ ა ტ ი ს ტ ი კ ი ს ბ ი ბ ლ ი ო თ ე კ ა. 9.110.1667, ფ. № 3- , ფ. 5-8

32 ვ ა ხ უ შ ტ ი ბ ა ტ ო ნ ი ს ი. ტ ი ბ ლ ი ს ი ს ტ ო რ ი ა ს ა. ი. "ქართლის ცხოვრება" II, 1854, გვ.204; ბ. ჯ ი ბ ლ ა ძ ე. ქრონიკები, II, გვ.464.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ძეველია. რარუხან ელიზარი კი მიცვლა 1668 წელს, ფა-
ლია, წერილი რომ 1668 წლის შემდეგ იყოს შედგენილი, ბაგ-
რატი არ იყოფება, რარუხანი გაძეველებულია.

ამრიგად, ბაგრატის პირველი ელჩობა მოსკოვში იყო
1667 წელს და არა 1669 წელს.

როგორც ზემოთ მოყვანილი წერილიდან ჩანს, ბაგრატი
ახალციხიდან ადგენილიყო რუსეთიან ისევეე ურიელობა, რო-
გორც იყო აღებულ ზესაბის ერის, სასელიბურ რუსეთს
ჯერეა ერეკლეს მეორეობის ხელი იმერეთის საქმეთა.
განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ბაგრატი იმერეთში
წყალობის სიგელისა და ხელმწიფის ბეჭდის გამოგზავნას. ამ
რისთვის ყირიმელი ბაგრატს ამნიშნული საქმეო ნიშნები,
კარგად ჩანს მოსკოვში უფრო გვიან ჩასული იმერეთის ელჩის
სიტყვებიდან: "тот де царского величества отец ево и посто-
ронней государей печатал грамоты и они де посторонние го-
судари узнав, что отец ево у царского величества в подданст-
ве, и что царское величество пожаловал ево печатью, были и
посмотрть отцу ево страшны"[33]

(იმიტომ იმეფეკალის ელჩობის შეიტყვეს ხელმწიფე
ბაგრატს მეორეობას პირებმა "хотим держать вас в нашем
государском милостивом жаловании и в превреских и от недру-
гов ваших в оборане".[34] იმიტომ გამოიყენეს წყალობის სი-

---

33 გ. ჯაფარიძე, მასალები, (ხელნაწერი).
34 ц г д а, ф. 110, 1667, д. № 8, л. 18.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გული და დაუბრკოლებლივ გამოუშვეს უკან[35]. ელჩია გამოგზავნა კი მოსკოვში იმყოფად საყარიფ ან ჩაუალეიან" и наших ц.в. посланников изволили к вам послать иным временем".[36]

ამასობაში იმერეთში ახალი ამბები დაფრიალდა. 1667 წელს ბაგრატ მეფის ერგული მოურავი, ბეჟან ლორქიფანიძე მიუღიარებლად დასვა ალექსის ციხეში მყოფ მურქა გარნიბინს, სრულიად ამოწყვეტა ოსმალები და განთავისუფლებული ციხე ბაგრატს გადასცა. ბაგრამ ეს წარმატება მაღე გაქარწყლდა.

იმერეთიდან განდევნილი დარეჯან დედოფალი ახალციხეში, ფაშის კარზე ადგილდა მაუს და მურქა დასტარებინა ფიქრობდა ფაშის დაბრუნებას. ამავე დროს დარეჯანს იმერეთიც მრავალ ყავდა მოსწრეები: "... დარეჯან დედოფალს იმერეთში ბევრი ერგული მავისი გაჩრილი მავალის შეიერი ჭაკვრენ, და მეიმინაც მრავალი მეალმარგალიფ ჭონრა, ფაშა მოიმარილა, ხონქრის კარზე კარგი ფეშაში გაგზავნა". ფაშის კარზე დარეჯანის აქტიურ მოქმედებას დამოწმებს ბეჟან ლორქიფანიძის მიერ ქუთაისის ციხეში მურქა გარნიბინის განადგურება. მურქაში გაძალა იმერეთს გალაშქრება, ახალციხის ფაშა ბიდი ლაშქრით შემოესია იმერეთს. ამას მან ბიდი დარეჯან დედოფალი. ბოლოს კი გამოჩნდა იმერეთში მურქა ლაშქარი. დეფანაბა და გურიელი დაუფლებლივ გადაწყვეტეს მფრს მიმხრობოდნენ. უადგილი არ უნდა იყოს მოვიგონოთ ალ.ბერძენიშვილის მიერ მო-

---

35 ц г а д а , ф.110,1667, д. № 3, л. 14

36 ц г а д а , ф.110,1667, д. № 3, л. 14.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფეოდალი შეეასებდა ქარაველ მიაკარმა ბოლისა ჩვენი ქვეყნის დაცვემა-დასუსტების საქმეში: "საქარაველის ისტორიის მეც

-ბრნისი ქვეყნის მოიერაფე იყო ყველა ის, ვინც მის პოლიტიკურ დაშლას დასუსტებას ხელს უწყობდა. ქვეყნის მოიერაფენი იყვნენ ყველა ეს გურიელები, დადიანები, ჯაყელ-ათაბაგები, ავალ-ბეთისა და სვანეთის მთავრები. მათი პოლიტიკური მოღვაწეობა ისმაღლის, სპარსეთის და საქარაველის ყველა სხვა მტრის მიბ-ნეების განმტკიცებას უწყობდა ხელს დამოუკიდებლად იმისაკენ, და რა სურდა ანა და ის მთავარს, სწორედ ამიტომაც იყო რომ საქარაველის გასაფეხად მოსული ყველა დამაკრობელი ასეთ "მბრძანებლებთან" ეკიდებოდა ამ მთავრებს და მათ ქარაველ მე-ფეთა მხრიდ "მიმძღავრებისაკენ" - იყარაკდა"... როგორც ვნო-ბილია, საქარაველის ეს სამთავროები ეფრი ლეგრძელი ფეოდა-ლენ, ვიდრე საქარაველის სამეფოები. და ეს მოდა სწორედ ამ მთავრების მხრივ საერთო საქვეყნო საქმის ღალატის წყალობით, [37] მოლიანი საქარაველის პოლიტიკური ინტერესების ხარჯზე...".

მოსული გადამთიელისადმი ერთგულების გამოცხადება არ და-ფარავდა ხალხის ჩაღიძეობა. ბაგრატ მეფემ ვერ მოთმინა გარეშე და შინაური მტრის გაერთიანებული ძალებისადმი ჯერეკანი [38] ბინა-ფარეგების გაწვევა და ლეჩხუმს შეაფარა თავი. მტრის შემოსე-ვა ძალიან დაუჯდა მშრომელ მოსახლეობას. "ოსმალთა მოსრნეს, მოსყვეტნეს იმერეთი, შეუმუსრნეს მრავალნი ხალხნი და ჯარნი, [39] მოსწვეს ქვეყანანი და ეკლესიანი". ქარაველი ხალხის ამ ფანჯ-

---

37 ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი, საქარაველის ისტორიის საკითხები, ტ. III, თბილისი, 1966, გვ. 281

38 "ვ ა ხ ი ტ ი ს ქ რ ო ნ ი კ ა", გვ. 80; ი. ჟ ო ბ ა ნ ი ა, ქრონიკები, ტ. II, გვ. 485.

39 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ო ნ ი, ცხოვრება იმერეთისა. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 204.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეკ-წამების ფასად დარეჯანმა მოიპოვა მეფის ფარული. ისმაღლა ლაშქრობის წესებზე იმერეთში მიმშილობა ჩამოვარდნილა. "... ეფეოდენან დარეჯან ჩამოიყვანა ურუმის ლაშქარი და მრავალი ავი ქნა და ბრალი ხოფელი წოდა და კიდევა წიმშილობა იქნა..."[40]. ამიტომ ფაფა კი ფურცელი ნადავლია და ქარეული ყველაფერი ულან გაბრუნდა.

დარეჯანი შეუდგა ქვეყნის მართვას. მისი განსაკუთრებული წოდება მოიპოვა ეუნუხების ოფლა ხოსია ლასხისშვილმა. ისინი ერთად განაგებენენ იმერეთს[41]. მაგრამ კვლავ მაინ წამოყენეს ოფი დარეჯანის მოწინააღმდეგეებმა. განსაკუთრებული უკმაყოფილება გამოიწვია იმერეთის დარეჯანის მიერ ქუთაისის ციხეში ფურცლა ჩაყენებამ[42]. ამან კიდევ უფრო გააბრაზა და გააძლიერა დარეჯანის მოწინააღმდეგეობა. ასი. ამ დასის მოძრავი ამბობენენ: "ჩვენ ქუქუნაშვილის ყმობას და ეფეოდენის ყმობას რა გვრჩა, მეფეკვირე ბატონიშვილი გვყავს"[43]. და მოუწყო შეთქმულება დარეჯანის წინააღმდეგ. შეთქმულებაში აქტიური მონაწილეობა მიიღო ხოსია ლასხიშვილმა. დარეჯანი და მისი ქმარი ეთანგ ქუქუნიშვილი მიცვალნ იქნენ. მეორე მოიწვიეს ეფეოდენ ფურნელი. ეს მოხდა 1667 წელს. ხოლო ამ წლიდან დაფარულად ეფეოდენ ფურნელის ნაცვალი სიკვდილი. ჩვენ ხელა საბუთიდ

---

40 ფ. ბერძენიშვილი, ქრონიკები, II, გვ. 485.

41 ვახუშტი ბაგრატიონი ისტორია იმერეთისა, II." ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 204.

42 "ეპარქიის ქრონიკა", გვ. 69

43 იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გაქეს, რომელიც ადასტურებს, რომ დემეტრე 1667 წელს გა-
მეფდა და არა 1663 წელს: " ქ ს: ყნე: დარეჯან დეიოფალმან
ოსმალნი ჩამოიყვანნა. მრავალნი სული მოსწყვიტნეს, ციცნი
და ჯაბნი შემუსრნეს. ციციან-გურიელი ოან ოიღნეს; დარე-
ჯან მეფედ დასვეს, ფეიი წარიყვანეს, ბაგრატ მეფე ქართლს წა-
ვიდა, მერე მოკლეს იმერეთ და ვამყანე. გურიელ დე-
მეტრე მეფედ ჩუეს".[44] არც დემეტრე გურიელს დასცალდა
ციხანს ემეფა იმერეთში. ისიც ეფიქრება ინტერესებს შეეწი-
რა მსხვერპლად. მას მეალეები დაეხარეს და გაამეფეს. 1669
წელს ბაგრატ მესამე ავიდა იმერეთის ტახტზე.

ბაგრატის გამეფება არც ადვილ ს

ნი სეხნია ჩიეიძეს.
ამ ეფიქრის ეგეოლნი იქამდე მიიყვანა, რომ საეპისკოპოს ეკლესია
ანაგრად მიაჩნდა, თუ პირად საოგებლობას მიიღებდა. მან ხელ-
მეორედ გადასცა ფურქეს ქუთაისის ციხე. ამჯერად ქუთაისის
ციხე ხანგრძლივად ეკავა ფურქეა ხელში, და ციხე ხნის განმა-
ლობაში წარმოადგენდა ფურქეა ბაგინიბისა და ფეიინეობის
დასაყრდენს იმერეთში." ფურქეა მეფეიოფლეებმა მას შემდეგ
რაც ქუთაისის ციხე ფაეის ჩრდილოეთით გაიხადეს, კიდევ
უფრო გაამყარეს დასავლეთ საქართველოს მეფეთ მოვალეობა ურ-
ოიერობა. ისინი მეფე-მოვალეებს ერთმანეთის წინააღმდეგ აქე-
ზებდნენ. ყველანი ერთად და ცალ-ცალკე ქვეყანას ანგრევდნენ.
სეხნია ჩიეიძეს ესეც არ ეყოფა. მეკრიბა ბაგრატის მეფობა-
�მდეგეები, მოიწვია დიდიანი და მეფეს ფაეს დაესხა. ბაგრატს

---

44 ი. ყ ი ფ ი ა ნ ი ა. ქრონიკები, II, გვ.465

45 ფ. ბ ე რ ი ძ ე, შ ვ ი ლ ი, ნაწყვეტები საქართველოს ისტორიიდან, II, გვ.446.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიუშვეა რაჭა-ლეჩხუმი. ჩხარიან მიმიდან იმში კაპარიკეება
[46] მეფის დარჩა. ბრძოლაში მოკვდა იქნა სეფია ჩიეიძე. და-
ბიანი არ დაიხრა, "... მოუხდა ბაგრეგ მეფეს ეუთანის
[47] ეს. ჩქარა, ერ.ფნი". ბაგრეგი იძულებული გაიდა გაქცევა და
რაჭა-ლეჩხუმში შეეფარებინა თავი. დიდიანმა ერთ იელა
[48] "ადგა ტყეს, აბუეიენ ილეს". ბაგრეგმა დანიანარა
რაჭა-ლეჩხუმეული ბიუსა თავს დიდიანს და შეიპყრო იეი.ეი-
ის ძალის შემდეგ ბაგრეგი კაპიტალისეული.

შინაური და გარეშე მტრებისაგან შეწუხებული ბაგრეგმა
[49] [50] ბანანრებისაგან კვლავ ნუსეს მიმართა. მან მეორედ გაგზავ-
ნა ნუსეში თავისი ელჩები ბიბიფრი ილეკიანიძე და მიფრი-
ეფლიანი ეფრემები. ისინი მოსკოვში ჩავიდნენ 1670 წელს და
[49] მან ჩაბარეს ბაგრეგის წერილი აღვილი მიიღილისადმი. წე-
რილი დაწერილია 1669 წელს, მას შემდეგ, რაც ბაგრეგმა მო-
ახერხა ფარის კვლავ დაკრეფა, მესამედ გამეფება. წერილში
ნაკითხია: "... царь Баграт докладывает Вам: Через посредничество Дмитрия Езекиеля мы уже прежде обращались к вам с просьбою, извещали об нашем положении и делах Грузии, и нам были обещаны милости, подарки и нагнание мусульман из крепостей ... Мы уже известили счастливого Государя обо всем том, что сделала нам мачиха наша и неверные подданные. Божею помощью и счастьем Вашим, мы возвратили себе наследственный

---

46 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ქართლის ცხოვრება, ტ."ქართლის ცხოვრება", II, გვ.205; ე. ტ ბ ი ლ ი ს ი, ქართლიანი, II, გვ.483.

47 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ქართლის ცხოვრება, ტ."ქართლის ცხოვრება", II, გვ.205

48 ი ქ ვ ე.

49 ц г а д а, ф.110,1677,д.,№ 1, л.20.

50 М. Б р о с с е, Переписка... стр.34. უნდა შეესაბამება, ნე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

престол наш, враги же изменники все остались в наших руках. Грузию мы усмирили.[51] ამის შემდეგ მოიგონებილია დარეჯანის გამეფებისა და მისი დამოკიდების ამბავი. ბოლოს, ბაგრატი ახალციხეს მეორეჯერ აღადგენს ჟალიდ დამარების ქუთაისის ციხის გამოსასყიდლად.[52]

ბაგრატმა ორი მარტო "მეფეზე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დიმიტრი მეფისწულს მოსკოვში ხელია. მოსკოვიდან იმერეთში ერთად დაბრუნებულან. დიმიტრის მეფისწულისაკენ გამოგზავნილია იმერეთში დაბრუნების ნებართვა.[55] მეფისწული შემდეგ ყიზილბაშებმა იალყეველეს, ერეკლე მოსკოვში იყო და მან ეკლესია უნია მეფეს, ბაგრატის სასახლეში შეეყარა — გასაცალა და დიმიტრის.[56]

ერეკლეს, [illegible]ოვრის ჩანს, მოახერხა დიმიტრის [illegible]ბრუნება. ხელმწიფის ბრძანებითაც დიმიტრი ერეკლეს მისცეს.[57] მოგვიანებით დიმიტრი, ერეკლე ბაგინიშვილმა თუ მიგრეულიყო ეფრემის წინააღმდეგ დაიწყო ინტრიგების ქსელის ხლართვა. ამ საქმისათვის მან დიმიტრი ეფეკიასძე გამოიყენა. " а после того те посны неж собой ссорились и думным людем Дмитрей Бешкедов объявил, что Баграт царь без очей и царством мерешкиским владеет поетода Дмитрей с товарищи.И посла их послов он Дмитрей, а не митрополит и приехав в Астрахань, зделав мантии пестрыи, назвелся и в грамоте приправился митрополитом, и от того митрополита он Дмитрей отстал и учал жить у грузинского царевича".[58]

დიმიტრი ეფეკიასძეს ამ განცხადების შემდეგ ერეკლემაც წარუგზავნა სასწავლი ხელმწიფეს ბაგრატ მეფესა და მიგრეულიყო ეფრემთან"... Извещает великому государю он царевич грузинской земли на послов, что они ложны и на неправду такошних бояр"... и те посланники присланы от князя Дмитрия и не от Баграта царя,а он де Баграт царь из слов бояр своих, что они

55 ЦГАДА ,ф. 110.1667. д. № 1 л.24-26

56 ЦГАДА , ф. 110.1667.д.№ 1, л. 30

57 *ბ. ჯაფარიძე*, *მასალები*, *გვ.30*

58 ЦГАДА. ф.110. 1677, д.№ 1, л.28.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ему не скажут не выступит, потому, что он от них застрадан и обишан"[59]. ასის შესახებ ერეკლე ამბობდებს მაგის მამიდას, დარეჯან ედიფიდს და ყვეყანაში შექმნილ აშეულობას ისეროის მაკადრებს ამბობებს.

ერეკლეს საჩივარს ყურადღება მიაქციეს. მიფრანიდეს ბრალად ედებოდა, სულ ცოდა, მაკიდიმოა. ალექსი მიხეილის ძის ბრძანებით ედეთინს დაკითხვა მოწყვეს. მის მიერ მაგის მარდებას არ დაუჯერეს და " по указу великого государя тот митрополит сослан под начал в кириллов монастырь"[60], ამავე ერის მას ხელმწიფის ბრძანებით ჩამოართვეს მეორე პირველი ქონება[61].

ერეკლე ბაგრატიონელია, რომელი ეგონა, ყველა ეინისძიება იხმარა, რაკა ბაგრატის მიერ გამოგზავნილ ელჩობას მაგისი მისია არ შესრულებია. საინტერესოა, რად ყირდებოდა ერეკლეს ბაგრატისა და მისი ელჩისადმი საყვედის გაკეთება ოსეთის საბეგო კარზე? ამ კითხვაზე ზუსტი პასუხის გაცემა, ჯერჯერობით მაინც ადვილი საქმეების ალბათობაშია. (ეფუძ ძნელია.) შეიძლება მოიყვან ეარაუდის გამოთქმა.

ნაკლებად არის დასაშვები, რომ ერეკლეს ნაოსალური გრძნობები ამოძრავებდა, რომელიც მამიდას, დარეჯანს ეფალება და ბაგრატსა და მის ელჩებს საყვედს უგზავნა.

გავიხსენოთ, რომ ერეკლემ 1673 წელს ალექსი მიხეილის ძის კარზე წარადგინა მაგისი ერის, ამჩიდის მეუღლის, ყვეყანის წე-

---

59 ბ. ჯაფარიძე, მასალები... (ხელნაწერი), გვ. 25-27.

60 ЦГАДА, 1677, д. № 1, л. 28

61 იქვე, ფ. 31.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბილები და ამ წერილების საყურადღებო ადგილი საქართველოში წამოსვლის შესახებ. ამაზეც წერილები ერეკლეს საქართველოში იწერებენ.(არჩილი მას კახეთს ფაფალოზეა, ფეიფინ კი იმერეთში ამირბერა გამეფებას), შეიძლება ვფიქრობ, ერეკლე ბაგრატს წინააღმდეგ ითვლიდა ბოქაულებრივ, რომ არჩილისათვის შეეშალებინა ნიადაგი იმერეთში გასამეფებლად. ბაგრატ არჩილს მიწინააღმდეგე იყო და ერეკლეს არ სურდა ოსეთის მხარე დაეკარგა და მეარეულობის ხელი გაეწიოებინა ბაგრატისათვის.ბაგრამ ეს ახალი ეარაუდია და ბუნდად ჩანს ალბა მეტად ძნელია.ერთი რამ კი ფაქტია.ერეკლეს გაწყვეული პოლიტიკური მოსაზრებები ქონდა, ოდესაც მიწერაპოლიტ ეფერეთი-ნის საწინააღმდეგო მუშაობას ეწეოდა.

ამრიგად, ბაგრატ მეფის ამ ეტაპზე ფაქტი მისია ვერ შესრულა.მოსკოვში ერეკლეს დაუჯერეს. მოსკოვი ისევ მეფეს, ოდესაც არაკეთილი ძალადობა არ ქონდა და ეფიდალია საკა-მაშოდ ეფი გადაქცეული,ასასკერეული, ფალმარეულ არ გაუწევ-და. ერეკლეს წარმატება კი ბაგრატ ბუნდად ასევ მეფედ მიიჩ-ნიეს (ანდა სულ უსაყვედურა). ის ქვეყანასთან კავშირი, სა-ოდ მმართველები ყოველ წუთს ითვლებოდნენ.ოსეთის ეარაუდიან სარეგალიას ვერ მოეყენა.

ამიტომ მოსკოვმა ბაგრატს არა თუ ოდესმე დამარება არ ადამოჩინა, არამედ მასთან ფიზიკალური კავშირიც კი ბედ-მეტად ჩაიკარა. ოსეთსა და იმერეთს შორის ურთიერთობა მეო-ლი ოდა წლიდა ეწყვეტა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

* * *

დასავლეთ საქართველოში მეგობარიშვილ ჩაც ერთ გავიდა, მით უფრო უარესდებოდა. იმერეთის მეფე და საქართველოს მოსავალი ან წყვეტდნენ ერმანელთან ქონებას. ორივე მეფეს ინსა-ლმდეგ საკმარისად იყასუსა გაუთავებელმა ომიანობამ. ამით კარგად ისარგებლა გიორგი გურიელმა, რომელიც იყო "...ულმო, მესისხლე და ფყვის-მოყვარე უწყალო". გარდა ეროვნული ინ-ფერესებისა, ბაგრატის ჩინაობდენ გურიელს ბაგრატის მეუღლის მამაცის სიყვარული ამოძრავებდა[63]. გადაწყვეტილ გადაჭრება იმერეთში. ერთანი მეფეობრი ალექსეის ეშაფ და 1672 წელს[64] ომი გაუმარეს ბაგრატს. ბაგრატი დამარცხდა, ფუფუ ჩავარდა მამაცი კი ვერ ჩაიგდეს ხელი. ალექსეის ეშაფ ანის შემდეგ მაეს მოკავშირეს ბერი შეაქცია და ბაგრატის ვაჟი დაბრუ-ნა, მის შემდეგ რაც ამ უკანასკნელმა მისცა მას საკმარ ციო ერთ ერთ და მძლეველ — ეროვნული ალექსანდრე. როგორც მა-საღლებიან ჩანს, ამ ლაშქრობის ორის გურიელი ფარეა ჯარს სა-მეგრელოში შეუძლია. მარტენი 1672 წლის ამბების გადმოცემი-ს ბერს: " ვერ შეეწყალ და მეწყინა, რიდესაც გავიგე, რომ ოსმალები და მოკავი გურიელ შესალიეენენ ჯარები სამეგრ-ელოში, დაეწყო ომი, ლაშქავენენ მაეიანი მეგობრების სალ-ებს, იფაფებენ ალის და პირუფეს, სადაც კი მოასწრებენენ".[65]

---

62 ე ა ბ ე ბ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ისტორია იმერეთისა, ის. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 205

63 ი ქ ვ ე, გვ. 205

64 ი ქ ვ ე. გვ. 206, ა. ყ ი ფ ი ა ნ ი, ქრონიკები, II, გვ. 437, 438.

65 ე. ბ ა ბ ი ნ ი, მოგზაურობა, გვ. 10.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ალექსის ეფების ჯარებმა ზიგინრ კი დასდგეს ქვეყანა, ბაგრატ[66]ი ერთ იუღლია ფერისაძეებისაკენ. "ფალავანსა ამას შეიკრიბა ბაგრატ მეფეთან სპანი და წარვიდა ფერის-ციხედ ბრიელსა ზედა". ბერიელზე ფერსსაძეებად ბაგრატთან ერთად ულაშვრა ადიანსაკ. "1672 წ. 28 დეკემბერს სამეგრელოსა და იმერეთის ჯარები წასულიყვნენ ბერიის ასაკიებად"[67]. ბერიელი დამარცხდა: "ვერ წინა-ალუდგა ბერიელი, მოსდევნა და მოსწყვა ბერია და წარმოვიყვანეთ ალაფითა და ტყვეთა"[68].

იმერეთისა და სამეგრელოს კავშირი, მიმართული ბერიის წინააღმდეგ ერთობილი იყო. ლევან დადიანისაკენ ეკერი სასურველი იყო კავშირის განმტკიცება ეთანგან მეუღლეობით, რადგან მან კარგად იცოდა ბერიის პრეტენზიები იმერეთის ტახტის მიმართ. ეთანგანთან მოკავშირეობა დადიანს გაუადვილებდა ბაგრატთან ბრძოლას. ამიტომ იყო ზოგ დადიანი სიხარულით დათანხმდა ეთანგის წინადადებაზე დაქორწინებულიყო ბატონი ეკეი მანუჩარი ბერიის ასულზე ბერიჯანზე. მანუჩარი გაგზავნეს ქორწილში, სადაც დაქორწინეს ბერიჯანზე. ქორწილებას წარმოდგა ფანტასტიკური ხასიათი ქონდა, რადგან ქალ-ვაჟი მოიყვანეს შვიდი წლისანი იყვნენ. ეს ქორწილება ხაზს უსვამდა ქართველთა და სამეგრელოს შორის კავშირს. ბაგრატ კარგად ხედავდა იმ რა მიზანს ისახავდა ეთანგანისა და დადიანის დამყარება და კიდევ შესძლო ამ კავშირის ჩაშლა. მისმა აგენტებმა მანუჩარის მოყვანილებს ჩააგონეს, თითქოს ეთანგანი მანუჩარს ყაენთან აგზავნიდა.

---

66 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ცხოვრება იმერეთისა, III." ქართლის ცხოვრება", II, გვ.206.

67 ე. თ ა ბ ა ღ ა ნ ი, მოგონებანი, გვ.67

68 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ცხოვრება იმერეთისა, III. " ქართლის ცხოვრება", II, გვ.206.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მაიაც დაიჯერეს, მაგრამ ბაგრატ[69] ეს ბაგრატის სერიოზული წარმატება იყო. მაგრამ მან მეორე სერიოზულ წარმატებას მიაღწია: 1674 წელს ფერეიდან წაართვა ქუთაისის ციხე[70]. ფერეიდში ამ ციხეს ციხე ფინიშენელის ანიჭებენენ. მან ელჩი გაგზავნა ბაგრატან და ციხე მოახვევინა, სამაგიეროდ მძევლად წაყვანილი ვაჟიშვილის დაბრუნებას შეპირდნენ[71]. ბაგრატი იძულებული გახდა დაკმაყოფილებულიყო ფერეიდან მოსულ ელჩის მოთხოვნა.

სამეგრელოს საქმეები ამასობაში კიდევ უარეს აღწერა. ფაქტიური ძალაუფლება ხელში ჩაუვარდა მეფეზე კაციას ჩიქოვანს. ვახუშტის მიერ კაციას იგი "ფინე და შემძლებელი საქმეთა. არაფერ უფიო და მესისხლე, ამრავლებდა ფალიანსა და მოსრვიდიან წარჩინებულთა ოდესმისთა"[72]. კაციას ჩიქოვანი არავის და არაფერს ანებებდა, მის ფეოდალებმას საბოლოოდ ან ქონდა. ამასვე აღნიშნავენ ფალავანდელი მისიონერები: "ბევრი ძალები 1672 წელს წერდა, რომ"... მეფის მინისტრმა კაციას ჩიქოვანმა მოაწერინა ხელი ჩანაგდი და ბევრი ეს ამბავი ჩაიფინა"[73]. ბოლო ამ უფალმა გადადებულ ოცეს, ფეოდალებისა და ოფიცრების შემოსევებს, კაციას ჩიქოვანის მიერ მოსალოდნელის რეაქს. განსაკუთრებით გაბრაზებულა ოფიცრობა ფალავანდელი: "ბოლო ქალებთან ამან შინა ყოფა ეკრძალებოდა ოფიცერთა ფა-

---

69 ე ა ხ ვ ტ ა ნ გ ი, ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, ხელოვნება ფეოდალისა, ი ო. "ქართველის ცხოვრება", II, გვ.206.

70 ი ქ ვ ე, ბ. ე ო ნ ი ფ ა ნ ი ა, ქრონიკები, II, გვ.489

71 ი ქ ვ ე.

72 ი ქ ვ ე, გვ.206-207.

73 ბ. ფ ა ფ ა ხ ა შ ვ ი ლ ი, ისტორია კაციჩიკოვისა... გვ.204.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ხალხაკან"[74]. წერილ ეპიუშვი. ეფიანია შეეხებოდა მიეთ
ეულ მისიონერი ძალვილ: "ბილი კაცს ალან შეუძლია უნ�r
ჩარ ეთს, შეიან ეფიანების დაცვის შიშია"[75]. ეგ რა შე
ეგეცვა მისდეგია ამ გაუფაგებელ ინიანობას, კარგად ჩანს
ინაცვ ეაგრის შემდეგი სიტყვებიდან: "სამეგრელო სამეგრელო
ალან არის, ჩადგან ოფების გამო უკანასკნელ სიცდა ალეშია
ჩავარდნილი, დაქცეული და ანგრეულია. ალარაკის ყაცს სა
ქონელი და ყველას სარწმ ალია[76].

ინფორმაციაც ამ ეგ ეკეთესი ინფორმაციაა. ალაც გრძელ
ებოდა ეფიდალური ქაშში. ბაგრაგის კარზე გადაწყვეტეს
მისკენ ალაი ელჩის გაგზავნა. მიეწერებოდა ეკეთინის შე
სალებ ალაეფი ისეთი. ალაც ელჩად შეჩეულ იქნა, დაეი
ბადაქალ ძე. ჩიგირ მას ჩუსული წარმოები ეწოდებენ. ელჩს
მიქონდა ბაგრაგის წერილი და ამ მეფალეა შეიდი ჩუსი, ჩიგ
ირებიც ყველ ყოფილან ჩავარდნილი ბაზრეფაან ბრძოლის დროს.
ბეპირი დაკალა ელჩს ალაეფი ამ ქონია. "... быть ему
на посольстве и не о каких делах говорить не приказал,
потому, что послал его только з грамотою и с полоняники,
только де приказал ему будь его станут спрашивать что Баг
рат царь как обещался и слушал его царскому величеству
верно, так и впредь слушать и в подданстве быть хочет ко"[77].

---

74 ეპიუშვი ბაგრატიონი, ფიზიკა
ინფორმაცია, ი.ი. "ქართლის ფიზიკა", II, გვ.206

75 ბ. ფალავანდიშვილი, ისტორია კავკასიოლოგიისა.
გვ.204.

76 იგივე.

77 ЦГАДА, ф. 110, 1677, д. № 1, лл. 5,6.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

1677 წლის ივნისში დავით მაღალაძის ძე მისცემენ ჩაკიდა და ბეველიუ ალექსის ძეს წარუგზავნა ბაგრატის წერილი. ეს წერილი წარმოიდგენს საინტერესო საბუთს არა მარტო რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის შესასწავლად, არამედ იგი საკუთარი არსებულებს და ასევე ეპოქისა და სხვა ქართველ წარმომადგენლებს მაშინდელი ისტორიის შესახებ. ამიტომ ინტერესს მოკლედ ეს არის ამ წერილის აქ მოყვანა:

" ... на перед сего донесили мы в.ц. в-у о своей главе и о печальном пребывании моем, что когда отец мой царь Александр Георгиевич преставился, и тогда начяла моя такую беду учинила, очи мои у меня нинять велела и в то время жалованную грамоту, которая дана отцу моему за золотою печатью изменники у меня взяли и земля моя без... и безо великого права учинилась и от того великое разорение пришло, понеже досталась в руки агарянские, и потом изволением божиим а вашего ц.в. счастьем та земля моя мне досталась и меня не воцарили, и для того вскоре тогда Дмитрем Езекиелева послом до в.ц.в. послал и дело свое вышереченное приказал ему объявить, и вы, великий государь в.ц.в. посольство во его вислушали и на меня изволили призрить милостиво и прислать с ним свою ц.в. грамоту и пожалование, и я, поданной в.ц.в. обрадуся вашей государской милости, что нашел в своей разоренной земле в дарах к вам в.г.к.в. ц.в. с послы своими послал, а сам ходил на вашу в.г. службу на Дадьянского владетеля который пограбил землю мою и разорил, и вашу ц.в. жалованную грамоту з золотою печатью взял, и божею милостью и вашим государским счастьем того своего не-

приятеля повоевал и в подданстве к себе привел и жалованную вашу ц.в. грамоту у него взял и ваших государевых полонных людей, которых послал ныне к вам в.г., уволнил. Только одного городка Кутатиса, которым владеют турки, хотя много под ним трудов и казни истерял, только еще не взял. И которыми землями владел отец мой и ныне те все в вере христианской и у меня в подданстве пребывают и служат и нашего слова слушают и бога и ваше превысокое ц.в. славят, и когда блаженные памяти отец мой вашему ц.в. бил челом и главу свою в подданстве и всю свою царство поклонил, и почне мы так же де у в.ц.в. в подданстве пребываем и впредь под вашею ц.в. рукою в подданстве быть желаем и милости у вас великого государя просим, чтоб ваше ц.в. милости своей государской и призрение своего не убавил, дабы вера христианская от наступления и от великого насилия разорена не была и бусурманству не овладело... а которая пред сими моими человеком посланы к вам в.г.х.в.ц.в. мои послы и те послы ко мне назад не бывали и вести нет, неведаю гневом ли в.ц.в. удержаны или в пути над ними что учинилось. А сею моею грамотою послал я человека своего Давида Малажеева и с ним к.ц.в. семь человек русских".[78]

ბაგრად, რომელ ებარეა, ალბ ანალეს მიუღებლად. იგი კვლავ მეორეულს ეძებდა. ფაქტიურად ეს იყო მეუფეებიდან ანალეულის ალბანეს ცდა. ეგალი მიღალის ძმა ოსმა ელ-

78 ц г а д а, ф. 110, 1677, д. № 1, л.л. 8-12.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფრიელს ანდრეა, რომ ბაგრატს მეკიდე უურია ძალაუფლება, ანას ჩუნი ყველანიც დაამტკიცებენ. ჩუნელები უკვე დაფარულნენ, რომ იმერეთი მარილად ბაგრატ მეფის და მეფინოლიდი ეკლესიანიც ეს ეკლი ან ყოფილა. კარგა ანისა ამ დროს უკვე სალაზარეულები ერთადერთი იმერეთი იყო, ჩუნელებმ ჯაულის რომ ამოუღიდა. ანიკიმ ბისკოლში სალარიდ ეს ჯერად ალექსეთ ბაგრატისასეის მეაზეულმა და გაუგზავნა მისაღის სასასუხ წერილი. ეი ეს წერილი: "... ეს ბ.ნ.ბ.ბ. ბ. ბალეს თქენ, ბაგრატ ბეგ ბეგ ბ.ბ.ბ. ... ...

Алексей Михайлович в.в. и м. и б.р.с. его ц.в. в тои послои вашои своей царского в пресветлые очи видеть велел вскоре и посольства их выслушал и грамоту вашу велел у них принять милостиво ... [79] [illegible] ... те ваши помянутые посолы меж себя ссорились и нашии ц. в. душник лидаи Дмитрей Евекиелев объявили, что ты поданной наш безотчет и царствои мерестинским владеет воевода Дмитрей с товарищи и послал их послов к отцу нашему государеву блаженные памяти к в.г. е его ц.в. он же Дмитрей, а не ты Баграт царь и товарищ его Евдемии архимарит а не митрополит и приехав в нашу царского величества отчину в Астрахань, зделав мантиу архиерейскую назвался и в грамоте вашей перескребши и написался митрополитом и от него митрополита он Дмитрей и товарищи его остали и учели жить нашего царского величества у поданного у грузинского царевича у Николая Давидовича по дворе. И затеи того вашего посла отец наш государев блаженные памяти в.г. его ц.в. к вам Баграту царю отпустить с Москвы не указал, а указал про то, розыскать подлинно. Да отцу ж нашему государеву блаженные памяти в.г. его ц.в. били челои подданий наш грузинской царевич Николай Давидович и на тех твоих Баграта царя послов его ц.в. изведал что те посолы твои ложные и приехали от боярина

---

79 ЦГАДА. ф. 110, 1677, № 2, л. 3-5.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

твоего князя Дмитреа".[80] ყოველივე ამის შემდეგ, თვალწინ აღუსის ძე აუწყებს ბაგრატს, რომ ხელმწიფე აღუსი მიიღების ძე გარეკილია და მაკის მირეკ მეარეულობას ეპირება იმერეთის სამეფოს: "... мы в. г. н. ц.в. учиси тебя подданного нашего Баграта царя со всем нерстинском землею держати в нашем ц.в. милостивом жаловании и приарении[81]". დასასრულს, თვალწინ მადლობას უხდის ბაგრატს ზესი ფეოდალების გამოგზავნისათვის და აუწყებს რომ დაუყოვნებლივ ძე გამოეშვა დაბრკოლებად[82].

დაუყოვნებლივ ძმა წარმოგზავნილი შეასრულა მაკისი დიპლომატიური მისია. მოსკოვში აღიგვნიდ იქნა ბაგრატის რეზიდენტი და მას კვლავ ფუძეზეს მეარეულობა. ბაგრატ დამოუკიდებელ ბრძოლა. ზესი არ ეყოფოდა ჩვენი ხალხის ნაბიჯის გადადგმას საქართველოს მიმართ. გარე ამისა, დაუყოვნებლივ მოსკოვიან დაბრუნებულიც არ იქნებოდა, რომ ბაგრატმა კვლავ დაკარგა ფაფი.

ეთრგი ბურიელი არ ეყოფოდა იმერეთისა და ბაბარისათვის მაკის დანებებას. ბურიელი რომ შეეფერგებინა ხელი აღუბინებინა მისთვის ბაბარზე ეყრდნობოდა, ბაგრატმა მას მიმართა მაკისი ქადიშვილი, ბაბარისაგან ნაშობი[83]. ბაგრატმა ერთგული მარდად შესძლო ბურიელის შეკავება. ბაგრატ ახლა მას საფრთხე სდგა მხრიდან დაემუქრა. ანრიდმა მოაერა მიეცა ალიფხის ფაშისაგან ჯარი და 1678 წელს იმერეთს შეესია. ბაგრატმა ბაგ-

---

80 ЦГАДА. ф. 110, 1677, Р 2, л.6-7

81 ЦГАДА. ф.110,1677,д.Р 2,л.14

82 იქვე, ფ. 16

83 ვახუშტი ბაგრატიონი, ისტორია მეფეთა მისა, ის"ქართლის ცხოვრება", II, გვ.207; ვახტანგ გიორგიჯანიძე, ის" საისტორიო მოამბე", II, გვ.271.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შესაფერი მაეის სიძესთან, გურიელთან ჩუმად, შემდეგ კი ამბრუნის ფაშის დამარცხებით იაბრუნა ფოთი. ამ საკითხზე წინა მაეში უფრო ვრცლად გეაქვს ლაპარაკი და აქ სიტყვას ალარ გავაგრძელებდ.

ფოთის დაბრუნების შემდეგ ბაგრატის პირველი ღონისძიება სამეგრელოში გადამჭრება იყო. მან დაამარცხა დადიანი და გააძევა ოდიშიდან, ხოლო მაბარი, რომელიც ამჩიდლა დადიანს მისცა, კვლავ შეიჭრა ოდიშ. ღუკან დადიანიშვილთან ბრძოლა მეორე სიძეს, გურიელს, მისცა მას მძლავრად ეაოიშვილი მანუჩარი და კვლავ დაამარცხა სამეგრელოს საბოლოოდ. ბაგრატისა და გურიელის კავშირი, რომელიც ენახეთ, მეოდ ანმიკვლ ალმოჩნდა.

1680 წელს გარდაიცვალა ღუკან დადიანი. ოდიშელებმა გიორგი გურიელს მოახმარეს მანუჩარი. გიორგიმ კი ბევრი მოიფიქრა გადადგმა და კიდევ შესაფერმა ეს მეფეს დიდუალებს. სამეგრელოში გიორგის წინადადების უარყოფად შეხვდნენ. "ეფრენდის ფოფილებია ანს მანუჩარ არაფის მოსვლა ფიხენი და ქეუანანი"[84] — განუცხადეს გურიელს სამეგრელოს ფეოდალებმა. ეს უარი ისე იყო ფორმულირებული, რომ მან მანუჩარის ბედი გადაწყვიტა. გურიელმა იგი მოკალვინა და ამიტ ბეგიან ჩამოიშორა. ამის შემდეგ მან სცადა სამეგრელოს დაპყრობა, მაგრამ ვერაფერს გახდა.

ღუკან დადიანის სიკვდილის შემდეგ მეორე ძალაუფლება სამეგრელოში კაცია ჩიქოვანის ხელში გადავიდა." ოდიში იყო

---

84 ეახუშვი ბაგრატიონი, ფიზიკურება იმერეთისა, ის." ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 208.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

უპატრონიდ და კაცია ჩიქოვანი იყო ადე და განმეგ მაი. ამან მიხსნა ბრალეული შეძლებული და წარჩინებული ფიშისანი"[85]. კაციას სიკვდილის შემდეგ ქეუანას უარესი უბედურება დაეცა ადეს: "დაიცარა ლიპარიანიშა ძეშან კაციასაან ციხეგიმ უშეფეს მაშისა ფეისსა და სრეიდა ეწეადიდ და ბეიდა ყეფედ ფიშარია"[86]. რაც ციხეგის გადაეურჩა იგი ადიანებმა გაანადგურეს: "ბანეფ მიეიფიფიან ნაეფეშიდა და ხმეფიდა და სეფეფეფნიდიან"[87].

მიეიდ შეეჩერდა ადიანთა შეხსენების საკითხზე.

XVII საუკუნის დასაწყისში ადიანეთა სრული დამეფეობა ბიბლია საბეგრეფის მაგალითად. ლეანთ დადიანი მაგალაბრეფილი იძულებული გახდა შერიგებოდა ამ მეფეობრეობას. მან ადიანეთა კავშირი შესთავაზა. ამ კავშირის განმეფიცებას ესესხეფებოდა მისი დაქორწინება ადიანეთა მაგალის ქალიშვილზე. მაგრ ლეანი დაუფეფერა ბერეის მაგალისად[88]. სწორედ შეხვედრას ეხება. ზ.ანჩაბაძე, რომ ეს "საამაო კავშირი" მიმართული იყო იმერეთის მეფის, გიორგი III (1694-1699) წინააღმდეგ[89]. გიორგიმ შეკრიბა ჯარი და მიეშველა საქართველოს ადიანასა-ოსეთ.მაგრამ ადიანები დაამარცხა და გაიმარჯვა კიდეც. ამ გამარჯვებამ განამტკიცა დადიანის მდგ-

---

85 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ლ ა ნ ი, ლეკვრეა ინეფრეთის, ის."ქართლის ცხოვრება", II, გვ.208.
86 ი ქ ვ ე ,. გვ.209
87 ი ქ ვ ე ,. გვ.206.

88 ზ. ა ნ ჩ ა ბ ა ძ ე ,Из истории средневековой Абхазии, Сухум, 1959, გვ.262.
89 ი ქ ვ ე ,. გვ. 262.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

[90] მარეულმა და გამარდა მისი ავტორიტეტი. მაგრ ამის შემდეგ
" в личной жизни Левана произошло событие, имевшее затем
важные последствия. Вступив в интимную связь с женой бывшего регента Георгия Липартиани, Леван задумал отобрать ее у своего дяди и оборвать свои отношения с ней законным браком[91] ლევანმა ცოლს ადგილი დაუბრუნა, მოქმა ცხოვრი და ეკუთვნა. ამის მიუხედავად ლევანმა ადგილი ადგილზეა, რადიანმა დაპირა ალეგიანი ოცეული ძალაუფლება ადგილები და ცოლის ბიერ ადგილ მან მოიყვანა სამანდ გამოიყენა. მარადია, სასამ ადგილია მოაკლი ჩაინე ბიბის მიეცემა მოსაბრუნება. ლევანი შეიქმა ადგილები და საბინდად ამოირჩია ეკი. მაგრ მან მეორეჯერ იდაქმა ადგილები და აიძულა ადგილია მოაკლი ხარი ეკისა. მაგრამ ხარის მეგარ უმ-ნიშვნელო ჩადენილობა, ზეგრეგ საბარიანად შენიშნავს ერეკ. ბ. ანჩაბაძე, [92] მოგმიზრა ადგილის რამოკიდებულების ნიშნიანად ხასიათ. ადგილია ფაქტიურად დამოკიდებული ჩვენდა. ხ

ი ლევან ადიანის სიკვდილის შემდეგ ადგილები იწყებენ გაფანტული ფეოდალობის საბეგრელოზე. ადგილები მოკლიდნელად ესხმიდნენ ოცეს საბეგრელის სოფლებს. ფეოდალია და ბადალი ეკან ბრძოლებიდნენ. XVII საუკუნის 80 -იანი წლებიან ბერძენიანა იყენება. ადგილები ეკვე ბერძენიდნენ საბეგრელის ფერეფანიაზე დამკვიდრებას. საბეგ

---

90 З. Анчабадзе, Из истории средневековой Абхазии, Сухум, 1959, с. 268.
91 იგივე, с. 264-265
92 იგივე, с. 270

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შარვაშიძემ მიახერა კიდევ ამის გაკეთება[93]. მან დაიპყრო სამეგრელოს სამაგრის ჩრდილო ნაწილი. Таким образом, в 80-х гг. XVII в. абхазские феодалы добились существенных успехов в борьбе с мегрельскими шаварами. Им удалось прочно утвердиться на приморской территории, расположенной между Кодорй и Ингури[94].

იმერეთის სამეფო ფარგზე ამასობაში ახალი ტალღება მოიდა. 1661 წელს გარიგებული ბაგრატ მეფე. იმერეთის ფარგზე მოიწვიეს გიორგი გურიელი. ბაგრატ მაღე მის წინააღმდეგ დაიწყეს ოდიღიერიზმმა ფეოდალებმა ბრძოლა. გურიელის მეფობა დასაცავი იმერეთ ფეოდალთა შეფიცულობას. მათი ელჩები ეუბნა პირველად უბნებიან: " ჩვენ გურიელის ამბანაგნი ვართ და ამის ყმობას არ ვეკადრებთ"[95]. გიორგი გურიელის საწინააღმდეგო მოქმედებას ეწეოდა გიორგი მეფეზმეფეთა. ყველაფერ ამას ისიც დამატებ, რომ გურიელმა შემაწუხებელი საქმეები ჩადინა. ფოლ გაეფარა და სიღარბეს შეიტანა. ამან გურიელს ყველაზე ეზიანა ქვეშევრდომები ჩამოიარნა და მაღე ფარგზე ჩამოაგდეს. იმერეთში 1663 წელს გაამეფეს გიორგი XI კანდიდატი აღექსანდრე ბაგრატის ძე. ბოლოდროინდელ ქარიელის მეფეს ბაკის ნაბეს ამასარეულად ნიაბრა.

გიორგი გურიელი არ შეურიგდა იმერეთის ფარგის დაკარგვას. მან გადაიბარა გიორგი ლიპარიანი. შეეფინა ჩაქის ერისთავი და ბეჟან ლიბარიანიძე. მეფესა და გურიელს შე-

---

93 ბ. �ნ ჩ ა ბ ა ძ ე , დასაბეჭდი ნაშრომი, გვ. 270.

94 ი ქ ვ ე , გვ. 271

95 ფ ა ნ ს ა ტ ა ნ ბ ი ნ ჩ ა ნ ი ძ ე, იხ. "ხალხური მოამბე", II, გვ. 277.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩის ჩოკიდან მიხეა ბრძოლა. ეს ბრძოლა აღუსანიერე მეფის გამარჯვებით დამთავრდა. გიორგი ბურიელი და მიშიეა ერისთავი მოკლულ იქნენ, ლიპარიანი კი ლიბეს ულუფა. გიორგი ბურიელის შვილებმა ამაღლების შეაფარეს თავი. ბურიელად დასვეს გიორგის ძმა მალაქია. აღუსანიერე მეფემ თავისი გამარჯვების ამბავი აცნობა გიორგი XI და დამფიცარებლა შესთავაზა. გიორგი XI აღუსანიერის დაკინებულ მოთხოვნაზე უარი უთხრა. „ერთ მეფე, რომელსაც აღუსანიერე ჩემის ერისთავს პატრონს შეებრძოლა, გიორგი XI ამ ფალასანაცვლის დაკარგა მთარი. ეს გავიხსენებდა, რომ აღუსანიერე ბაგრატის ძის იმერეთში გამეფების ერთ-ერთი მთავარი ინიციატორი გიორგი XI იყო, რომელიც „... ინება, რათა ყოველ ნებისმყოფელი თავისი იმერეთის ძალისა თავისა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფესაც იმერეთ მეფის ფეშქაში Pამოვიდესო, მეჩხანდარი გამოიყვანეთ, ყარეულ მოიყვანონ. იმერეთ მეფის კაცი ფაციფარის ფაშამ მოკვეთინა, ესეც ტურკინ ხანს დაბრუნდა" [97]. ეს ცნობა მრავალმნიშვნელოვანია საინტერესო, იმერეთი თურქეთის იელეტეული ქვეყანაა. იმერეთის მეფე სულთნის "ბასაურია". ბევრი აღექსანდრე თურქთა დახმარებით ავიდა იმერეთის ტახტზე და ისიც თურქეთის მორჩილი უნდა იყოს. მაგრამ, როგორც ჩანს, აღექსანდრე ცდილობს თავი დააღწიოს თურქეთის გავლენას და "ბასაურობას" თავაბოს ირანს. ირანი ამაზე ეჭვიანეს ვერაფერს ინფორმაციას და შაჰის კარზე შესაბამისი ბრძანება მისცა თავის მოელჩეს იმერეთის ელჩის მიღების თაობაზე.

ფადია, მიჩნეული ვერ შეიტანეთ იმერეთის მეფის ამად საკერეო პოლიტიკურ კურსს ქართლის მეფე გიორგი XI, რომელიც ალანეთას ამბავებდა ირანის წინააღმდეგ. მან ითვალა შეეწყო ხელი აღექსანდრეს გამოეყენებინა, რომ იმერეთიდან მოსარჩენელი ქონდა. და იმ დროს, როცა ქართლის ბედი ირანის უნდა გადაწყვეტილა, აღექსანდრე იმერთა მეფე კავშირს თავაბობდა ქართლის მოსისხლე მტერს — ირანს. ასეთ დროს გიორგი XI ვერ მოიმოქმედა ბუნებრივ ირანის მოკავშირე ყოფილა. "პარიზის ქრონიკის" ავტორის ცნობა, იმერეთის ელჩის მოკვლაზე და იმაზე, რომ ეს პოლიტიკური მკვლელობა გიორგის დაბრალებულ, ბევრის მანიშნებელია, სულაც არ არის გამორიცხული, რომ ამ ელჩობის ჩადენის მიზანი გიორგი XI მარდაც

---

97 "პ ა რ ი ზ ი ს ქ რ ო ნ ი კ ა", ნ. ყიფშიძის გამოცემა, 1903, გვ. 74.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოიკვლეინა ალექსანდრეს ელჩი, ან მინაწილეობას მაინც ღებულობდა ამ მკვლელობაში. იმერეთის მეფის პოლიტიკური გეგმა დიდ დაბრკოლებას ეფენიდა გიორგი XI მაღალი გეგმების განხორციელებაში. იგი დიდ ზიანს აყენებდა ქართველის ბრძოლისუნარიანობას. ვფიქრობთ, ამიტომ უნდა ამოსწყვეტ მეფეს. ურიერეობა გიორგისა და ალექსანდრეს შორის, ამავეთანავე ეჭვია გიორგი XI თავს იმერეთის მეფის წინააღმდეგ მებრძოლ ჩანს ერისთავს. ალექსანდრეს ვერ მოახერხა პაპუნა ერისთავის დამარცხება. მაგრამ მან მოლაპარაკება გაუმართა ურწმ ეფიდის და ერთიანი შესაძლო მისი შეთანხმება. კავშირის გასამყარებლად მეფემ პაპუნას მაღალი ქალიშვილი შერთო ოდალ. მაგრამ ალექსანდრეს ეს ერთისძალება ამაო გამოდგა. პაპუნა ბოლოდე გიორგი XI-ის ერთგული დარჩა და მრავალი უსიამოვნება მოაყენა იმერეთის მეფეს.

ამასობაში ბურიაში კვლავ შეიქმნა სიტუაცია. გიორგი ბურეულის ეამა ალიხანრეთ ალიანეთში ბუჩალა ჯანი ითხოვა და მას ბურეულებმა ბრძოლა. ბუჩალამ დაამარცხეს ბურეულ მოაკვლინა, ქალიხანრეს ბიძა მოაქცია და სამაგრო ქალიხანრეს ჩაბარეს[98]. მოაქცია ან შეურიგდა ბეგს, ამჯერად ეგი ეალა ალიანეთის ფეოდალ. ბოლოს ჩანს მან სამეფოდ დამარცხებაზე იქ ეარი ეახლეს, სამაგიეროდ ქალიხანრეთმან შეაბეს: "ფაშამ შეიპყრეანარ და აღუყვანა ქალიხანრეთ ეუნებლობა მოაქალასი"[99]. მოაქალა დაბრუნდა ბურიაში. ქალიხანრეთ მაინც სამეფოდ მოიჩინა ბიძის დაბრუნება, შეიპყრო და ციხეში დასვა.

---

98 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ლ ი, ცხოვრება ერეკლისა, ტ. "ქართლის ცხოვრება", II, გვ.210

99 იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფერეულისაული ეს კარგი სასაში იყო ბერიანი გამოსაფერეულად და ქუეყნის ასოსრულად. მაღალია "სისოლის ასაულად" ფერეა ლაფერი ბერიანი მოვიდა. 1682 წელს ქალაქისრი მოკლეს და ესინადი მაღალია გაანაფერეს [100]. მაღალია ბაფერეს ოანმოკლე გამოდგა. მასია მოწინააღმდეგეებმა მოიკრიბეს ეაბა და მაფერის ფარეზე ანეფანეს ქალაქისრის ძმა მარია.

სამეფერეულოდ ამ იყო ეკეფესი მეფეთაფერეა. მაფერი ძალაფერეა ოედა ეაფერა ბიერი ლიაფერიანს. "არანერი საოფერა ოდენ იყო ბეფერანი ლეფან, ბარნა მოქმედი ყოველსაფერ იყო ლიაფერიანი" [101]. ლიაფერიანის ბაფერეს შეფერეებ ბარეად ანეფერეს ეაფერეს: " ბარნა იყო ო

ქარი ბერი ბერიგი ლიაფერიანისაკან ბერეა და ფერეა ფერეასა და ეფერეს ანაბაფერან, რაბერე მოვიდან ლაფერად და ანერეფერიან ქალაქანა ანაბაფერი და ბერად" [102].

1682 წელს ქარაფლი ბნიფერეულანი ფერეიფერა მოვიდა. ირანის შაჰმა შეესალო ბერიგი XI-ის ბერეფერან ბანერეფერა და ბაფერ საბაფერეფერ ბარეფერეს — ერეკლეს გამეფერა. ამ ანეს ანეფერანერე ანერეფერის ფერე ბერეფერეფერ გამოფერაფერა. ბერიგი XI მას ოედს ეაფერა ირანან ერიფერეფერის ბანაფერეფერაში, თარს ეაფერა ბის ბერანანაფერეფერ ოეფერეფერს, ანეფერ ანეფერანერ ეაფერეფერ " განაფერა ბეფერეფერ ბერი და ბაფერეფერა ერეკლე ბეფერეს" [103]. ბერიგი XI, რეფერეფ ეფერა, ქარაფლი-

---

100 ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ს ბ ა ტ ო ნ ი ს ი ,ფიფერეფერა ანეფერეფერის, ფრ:"ქართლის ცხოვრება", II, გვ. 211.
101 ი ქ ვ ე.
102 ი ქ ვ ე.
103 ი ქ ვ ე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დან დასავლეთ საქართველოში გადმოვიდა და რაჭას შეეფარა მალე. ალექსანრე იმერთა მეფემ რაჭის ერისთავს უბრძანა ამ მიეცა მაშველსაფარი გიორგისათვის. პაპუნამ მეფის ამ ბრძანებას ყური არ ათხოვა. ამის გამო ალექსანრე მალის ლაშქრით რაჭას შეესია. პაპუნა და გიორგი ინ-ში გამაგრდნენ. მაგრამ წინააღმდეგობის გაწევა ვერ შეს-ძლეს და იძულებულ ყოფილნენ [104]. როგორც ეტყობა, ალექ-სანრე ბაგრატის ძე ერეკლეს, და ე.ი. ირანსაც აქვიერად უჭერს მოკრძალებას მიწერს არჩილის წერილი, რომელიც მან გაუგზავნა ოსეთის ხელმწიფეებსა და მეფის ასულ სო-ფიის 1690 წელს. აქ არჩილი სრულად შორის წერს: "ჩემის ძმის მეფის გიორგის ვაჟებანის შვილისაგან ფარსის შაჰ შვილი და ძმა გმოვა. შვილი, ბაგონისშვილი ბაგრატ გიორგის შვილი და ძმა, ბაგონის შვილისა ლევან ვაჟებან-გის შვილი, დიდის საგვერნოა, დიდის ერის წინამძღვრ-ობისა." მნახველი და პაგავილია და სიკეთით ენახი და მაღე გამოგეშველებო". ჩემს ძმას დაუჯერებინა და გაგზავნა შვილიდა და ძმაცა. ისინი რომ მის სახელ ქალაქს, ისპაანი ჰქვიან, იქ მისულიყვნენ, მაშინვე, ბაგონიშვილი ნიკოლა დავითის შვილი გამოგზავნა დიდის ლაშქრითა ჩემის ძმის წასახლენად. ჩემი ძმა ყოფან შემოდა, რადგან შვილი და ძმა იქ ყოფილა და გამოსულიდა და ჩვენს საბაჟოს მიე-ლის მოსულიყო. იქიდან ბაგონიშვილი ნიკოლა მოსდგომია,

---

104 ეახლუშვილი ბაგრატ ბაგრატიონი, ცხოვრება იმერეთისა, ი.ბ "ქართლის ცხოვრება". II. გვ. 211.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ძველად, რომელიც რომ ეურჩის საქმეში ღელე იმერეთის ბაგინეთს ეს ღალერეთა და ესნიდა რომ ძალიან ფარნის შაჩუბავენ [105] გაუგებარად". გიორგის ხელში ჩაგდება არ მოიერია და ალექსანდრე დაბრუნდა იმერეთის სამაგიერად" [106] კეალად მისწეეს რაფა".

ამასობაში ოსეთიდან ჩამოვიდა ამბავი, ძმებმა მიაბარეს მიეტანოთ იმერეთის ეფიდალთა ნაწილი. ამავე დროს გადაწყვეტეს დამარცხება ეახლოვა ეურჩეთის ხელმწიფეობის. საინტერესოა, რომ ამბავი შეამაგალ ამალეთის ეაშას კი არ მიმარეს, არამედ ყირიმის ხანს. ხანმა ხელმწიფეებან პასუხს მიიღებენ, გიორგიმ და ამბილიმ ბაგინი ძალებია სტადეს იმერეთის დამარცხება. მან მიეტანენ რაფის ერისთავი, გიორგი ლიპარიანი, ბეჟან ლორქიფანიძე და ყიდეეს "მიქელაძეები" [107]. გადაწყვეტილ ბრძოლის წინ ბეჟეთა ბანაკში დალაფეს ამბავი. გიორგი და ამბილი იძულებული გაიხენ ოდიშს წასულიყვენ. ალექსანდრემ მოპარა ლიპარიანების ბიბლიოთეკა, რაც ერთ სიძნელეს არ წარმოადგენდა მუ დაეუჯერეთ ლიპარიანების ეპარეულ ეროვნულ ეროვნულ: "ეფი ლიპარიანი ეფი, ერეკ-ეფი, ეპირი, ფეეს-ეფიეეეი" [108]. ასეთ პირეულებას ალექსანდრე ბეჟეთ მისცა ლეჩხუმის ბაეთა, და მანამ ბუნებრივია ეკეულანი ეეაღეფა გიორგისა და ამბილს. ძმებმა ერთმეორეს ლიპარიანების ღალეი და გადავიხენ

---

105 Ш. Бросе, Переписка..., стр.129

106 ეკეულანი ბაგრატიონი, ისტორია იმერეთისა, თ." ქართული ეროვნული". II, стр.211

107 იქვე, стр.212

108 იქვე.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქართველო-სამეფოების. ომი შემდეგ რაჭაში წავიდა, გიორგი კი გურიაში და იქიდან აღიქიეს. აღიქიხეში გიორგი ბევრს ეომა მიეცა დასმარება იმერეთში ომის გასამეფებლად. ამასობაში სვანმიდან დაბრუნდა მეფეთა ელჩი და-ვით ფარეულაძეშვილი. მის ელჩობას და ეროვნის ბანის შუამ-დგომლობას გაეგო. უნდა ვიფიქრო, რომ ქართველი ელჩი სულაბს შეაფეხებინებდა აღექსანდრე იმერთა მეფის ერთგულ-ი ვიდეგიის შესახებ. სულაბის ბრძანებით აღექსანდრე ფან-ტიან ჩამოიყვანეს და 1690 წელს გაამეფეს ომი. აღექსანდრე ერეკლე პირველთან გაიქცა ქარაფეში. ომის ომ ამბავად უმე-ფეთ ბიბლიან. 1691 წელს აღექსანდრეს ეკლეს დაიბრუნა ფანტი. ამის შემდეგ ომი ამ კიდევ ორჯერ შეიქნა იმერეთში გამეფებლ-ად. ომი ეკლესიებულ მიმწერეს ამ ომიანობა მოსკოვიან, მაგ-რამ ომ ამას მიეცა რაღა შედეგი.

რუსეთში კარგად იცენენ ინფორმირებული იმერეთის სამეფ-ოში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ. ბუნებრივია, ისეთ ქვეყნის მეფეობა, სადაც მოიცვა ოცდაათ წლის მანძილზე (1660-1700) ჩვიდმეტჯერ მოხდა საგანგებო ფაკადურობა, რუსეთისათვის საინტერესო ამ ომიანობის მოფანი ვერ იქნებოდა. ასეთი ს-ინედნიერი რუსეთის ვერაფერი საქმეში მოკავშირე ვერ გამოიყ-ენებდა. ამიტომ ომ მაცოცხლეს და შემდეგ ომ ომ ომის ფეხებ-ზე რუსეთიან დასმარების მისაღებად შედეგი ომ მოეფიქა, მი-ა ეფერ, რომ რუსეთს ის ერის ომ შეძლება ჭეშმარიტ და ომ ხელი-ა გაეწია. ეკონომიკა დასმარება საქართველოსათვის. რუსეთის საინ-ფორმაციო ბინაზე ფეის ეფერიგეში მისთვის სოვა ეფერ მნიშვნ-ელოვანი საკითხი იდგა.

ომ 1692 წელს საბოლოდ დაკარგა იმერეთის ფანტი და რუსეთში გადმოცვალა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დასკვნები

I. ქუეყნის სამეფო-სასამართლოდ დაუფუძნებლობის პირობებში შუაძეველი იყო საყოველთაო ძალადობა საქართველოს "ადგილია და გამოსცა". ქართველ პოლიტიკურ მოკავშირეობა წინაშე დასვა საკითხი ორientაციის საკითხი.

ინგლისელი პოლიტიკურ-ეკონომიკური ერთიერთობის ფრაზიდან ორ კიდეს რამოდენიმე საუკუნის წინ ჩამოყალიბდა საქართველოსა და რუსეთს შორის. ამიტომ ქართველნა პოლიტიკურმა მოკავშირეობამ კვლავ ჩრდილოეთ მეზობელს, ერთ-ერთ-წმინდა რუსეთს მიმართულ ფაქტი.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობა XVIII საუკუნის ბოლოდან ორ კასიდეებია " მოსაზრებისა და დამორჩილების" ეარგლებს. საქართველოს ორ ზრახვებისა და მეფეობის ინტერესის ორგანიზაციურად. ეს ყოველივე ამა, ხშირად რუსეთის ბიუროკრატიულ-ეკონომიკური კამპანიებენ. მაგრამ ამა ეს ხშირად, ამავე ყოველივეს "ზრახვებისა და მეფეობის დამორჩილებ" კამყოფილებდა რუსეთის მეფე და ბიუროკრატია. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ყველა ეპიზოდი ვიდა XVIII საუკუნის ბოლოდან ამის ნათელი დადასტურებაა. ქართველ ისტორიკოსი (ბ.პოლიევქტოვი, ნ. ბერძენიშვილი, ი.ინინაძე, გ.ალიევი, ე.ალფარაძე, ნ. ბაბალიძე და სხ.) ეს საკითხი საკმაოდ მეცნიერულ-კვლევებია.

II. რუსეთის მეფე და მისი ბიუროკრატია კარგად ხედავენ, რომ საქართველოსთან რეალური დამორჩილების ამოცანა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შეუძლებელი იყო, მაგალ, სანამ რუსეთის საქართველო სამხ-
რეთი კავკასიონის ქედს არ მიუღწეოდა. მაგრამ რუსე-
თის დიპლომატია ამას დასპირებებზე, საქართველოს მეფე-მთა-
ვარმა მიერ დასპირების მიღების ორგანიზებაზე ხელს არ
მუშობდა, რადგან რუსეთის დიპლომატებმა კარგად იცოდნენ
რომ რუსეთის ორიენტაციი აღმოსავლ კავკასიონსაც ადვილ გა-
დალახვადი ეა ამ შემოხვევისაგან რუსეთის საჭიროებ პა-

ეულარული ენდა ყოფილიყო კავკასიის ხალხებში, აქ რუსეთს
ენდა ჭოლოდა მოსრულია ძლიერი ეკონ ეა ა.შ. ამ საქმეს
— კავკასიის ეა საქართველოს რუსეთან შეერთების ხალ-
ლოგიურ შეხედულებას რუსეთმა ჩამოყალიბა სამეფ-ოთ
ეა XVIII საუკუნის მიწურულისაგან კიდევ მოაკლია მისა-
ვის სასურველ შედეგებს.

III. საქართველოს მეფე-მთავარია ბიზანტის შეურ-
ეული ორიენტაციია რუსეთზე. ეს საჭიროა არ მიეცეოდა ადგილ
მეფე-მთავარია ეპისკოპოსი ხალხთან ერთ-ერ-
ქეის სასარგებლოდ, საერთო გასაგებ(ო)ული იყო პოლიტიკური
მოსაზრებანი. რუსეთის ორიენტაციის მიმართ მეფე-მთავრებ-
ია კარგად იცოდნენ, რუსეთან ჩვენი დასპირების მიღებ-
ა [illegible] (ვ.ბ. ა.-ბ.) შეუძლებელი იყო. მაგრამ
მიუხედავად ამისა, ისინი ხშირად ანარეკლებდნენ რუსე-
თის მოიღე-ფიქლომატიას ჩაქუნებას, ჩაფიქრებას და ალბ
ეა ალბ ეოდენ ოდენ ოდენ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ალიარებდა ეს, ქართველ პოლიტიკურ მოღვაწეობა ბრძა, ირან-თურქეთის აგრესიულ შეტაკებულ გაბედულს სიფრთხილეა უფრო.

IV. საქართველოში რუსეთის გაბედულის განმტკიცების შეეგად ირანსა-თურქეთი აგრესიის ერთგული შეტევა-შეაჩერა. ბისაფრთხელი იყო საერთო. მაგრამ იგი ყოველ-ვის ყველა შეთანხმებაში. ჩვენი იყო ბისაფრთხელი. საქართ-ველოს მეფე-მეაურებს (ბეგ) ეროვნული ისტორიული ეროვნების გაბედულიერებლად რუსეთზე ალბეული ერთგულია, ძალიან ეშინოდა მარტო მეაურებისა. რუსეთს ყოველთვის არ შეეძლო საქართველოს ბიბარი მეაურების ჩიდში გაბისკენა: ეურჩენი, ირან-თურქეთიან ბისი ურთიერთობა ყოველთვის ამის საშუა-ლებას არ იძლეოდა. მეორე, ზოგჯერ საქართველოს მეაურე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნიადა მარცხი. მიუხედავად ამისა, ალექსანდრ პირველი ბოლომდე რუსეთის ერგული დარჩა და მის ბრძოლას ირანელ დამპყრობლებთან ბოლამდე ამბავ არ ჩაუვლია. ირანის საგარეო კარზე იყო ამიერ საქართველოს მიმართ შეშფოთებული ინსინუაციურად პოლიტიკაზე. რასაც წარმოადგენდა ალექსანდრ ირანი, ირანის ერთგული იგი, ისე როგორც ს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეპოვანც მეუფე ეარსელი შეუფლა ირანის წინააღმდეგ აჯანყებისაკენ ბრძოლას. ერთიანი საერთო მოკავშირე ბურჭეთი ჩაეყარა და ასევე მოლაპარაკება გაბმულა („ბრძოლისა და ღვარსაების" „ბაქრების" ინსტიტუტირება). შეაბრალეს ბაკურ მიეწერა იქნა. (ბურჭეთის ბრძოლ ეპიტარების ეპიტრება, ბრძოლაში ბრძოლის მოქმა შეფლა ( )) ბაგრან ეპოვანც მეუფის აჯანყება გაბმულია ალბრბდა. შეიტყალა ბურჭეთის საერთაშორისო დიპლომატიას, იგი ჩუსეთან ოფლი ჩაება და ეკვე ალარ ამოწმდა ირანის ინტერესებს შეფლოვან ეპოვანც მეუფისაკენ. ასევ ეპოვანს არ ალბრბდა შეაბრბდეს ეპიტარება, ბაგრან აჯანყების მარტოდ მიაკარი რიგი მაინც ქარაგელ ფეოდალთა ეალდებულ შეასრულა.

საქართველოს ანალებს ირანის მაფინიზისაკენ ფიქრობა ეპოვანეს ეკეთ — ბიბლიო XI. ასევ ირანის წინააღმდეგ შეაჯანყებული აჯანყებაც მიაწყო, ბაგრან, ფეოდალური ქიშპისა და ბრძოლის წყალობით, მარტო გამიტანა ქარაგლის ფალი ერთ გამაჩენიანებულ ერეკლე პირველს. ერთობა შეწყდა ქარაგლის ბრძოლა გამაკეთებულებისაკენ.

VII. ჩუსეთსა და ბურჭეთს შორის ბრძოლების შესახებ დასაბეგი საქართველოს პოლიტიკური მიკავშირეები ჩუსეთან ეპიტარების ბიუროს ბრალურ შესაძლებლობას ხელაბრბენ. ამიტომ ისინი ჩუსეთთან ბრძოლებ ფიფილ ბიპლომატიურ ერთიერთობას. ალექსანდრე ბატონა შეფე ბრძოლ თუ საკუთარი ფალი კი ბრძოლ ერეკლე მაფინიზაციისაკენ, ალკ. ასევ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუსეთიან საერთაშორისო ურთიერთობა (ჯარის ანალიზი) გამოისაზღვრებოდნენ საქართველოში. ასევე მეფეები ურთიერთობა ჭერილი რუსეთან ბაგრატიონ, ბაგრატ რუსეთის იმპერიაზეა, გაიგეს რა იმერეთში გაბატონებული ანარქიის შესახებ, რის გამო იმერეთის გამოუვლენია მურეთის წინააღმდეგ შეუძლებელი ჩანდა, ერეკლესთან ერთი შეიკავებს იმერეთის საქმეებში ჩარევისაგან.

VIII. ჩვენი კვლევის ობიექტად ავიღეთ ხანა ერეკლეს ეპიზოდია რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობაში იმ დიდი პერიოდისა, რომელსაც ჩვენ ვეწოდებთ მეფის რუსეთის მიერ საქართველოს შეერთებისადმი სიფაქიზის ფეოდალურად მოსაბაბების პერიოდს. ეს პერიოდი გრძელდება საქართველოსაგან XVIII საუკუნის ბოლოდან, რომლის შემდეგაც რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ლენინისეული პერიოდიზაციით იწყებოდა ეპოქა ბურჟუაზიულ დამპყრობის პერიოდი, რასაც XIX საუკუნის 60-70-იანი წლებიდან სდგება ეკონომიური დამპყრობის პერიოდი (ვ.ი. ლენინი). რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ორი ეტაპისაკენ პერიოდის ისტორიულ დასასრული სავსებით შესაძლებელია ქართველ ისტორიოგრაფიაში, რაც შეეხება პირველ პერიოდს, იგი ერთის ხანგრძლივ მოსაცემად მოიცავს და აქ ძირითადად შესაძლებელია მოხდეს რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობის ისტორია. ბაგრატ ანას ვერ ეცოდინა ამ ურთიერთობის ასპექტის შესაძლებლობა ანალიზირებულ დოკუმენტებში. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის პირველი პერიოდის ასპექტის შესაძლებელია მიეკუთვნებინა ის ფაქტებისადმი, რომლებიც ეს პირველი პერიოდი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

განსაკუთრებულ მიმდინარე ორი პერიოდისაკენ, ეს იაკობ-ურება, ჩვენი აზრით, გაპირობებულია მეფის რუსეთის მიერ საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიური დაპყრობის იდეოლოგიურ მიმართულებით.

ჩვენ ამიერიდან ვეცდებიდეთ ამ საკითხის მოკლე დაფარვებია. ისინი მეტნაკლებად მუსაფაკალაქებია ჩვენს უფროსი ამოცანას დაკავშირებლ, რომელ ბისი ამოცანა-ცალი გაფუქებისაგან სრულიად ან არის საკმარისი ჩვენი კვლევის ობიექტად ალებული მიერ ისტორიული მოსაკვლევი. რუსეთის მიერ საქართველოს შეერთების ფეოდალურად მიმართების ისტორია მოიცავს ამ საუკუნეებიდან მეორე ნახევრიანი ეროვნულობის ისტორიაში მუსაფაკალა ის ფორმებისა და მეთოდებისას, რომლითაც მეფის რუსეთი ფეოდალურ საქართველოში რუსული ორიენტაციის ფასის მეტნაცა და განმტკიცებას, რუსული იარაღისა და კულტურის პოპულარიზაციას, რუსეთის მესაფეს ოფიციალურ ენად ერთ-ერთ ენად საქართველოში ოფიციალურ-ენის განმტკიცებას, და ბოლოს, საქართველოს ეროვნულ რუსეთის პროვინციის ეკონომიკისა და მის ეროვნულ ფასეულობებს.

IX. XVII საუკუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის მესაფეს პირველ ეტაპად ეფუძნებოდ ეს ეტაპი ჩვენი ნაშრომი. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის, აგრეთვე საქართველოს ისტორიის ამ ერთ-ერთ საინტერესო პერიოდის მესაფეს-ფუძეებისას ჩვენს მიერ, სამანალი მასალებზე დაყრდნობილია, ასევე ბევრი კონკრეტული საკითხი გაფუქებული, დაბეჭდილია ბევრი ფაქ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფი და ისტორიული მარცხი, აგრეთვე გადასინჯული ბიბლიური ისტორიული პოეტების შესახებ დღემდე არსებული შეხედულება და ა.შ. ამ რიგის საკითხებს მიმეკუთვნება:

1. ეთიოპიაში პირველის პოლიტიკური პოეტურობის დღემდე არსებული, ერგებულად გადაჭრებული შეხედ-ბის კრიტიკა;

2. ბისფერ ქარიგის ბუნის ქარიგი, პატრიოტული პოეტურობის, ანტი-ირანული პოლიტიკის დასაბუთება;

3. ალექსანდრე III ბიერ ბიერეის ფაფის ერეკე პირველისაგის შეთანხმებისა და სტაბილური ბეჭის, ბაგრატის, ბაგრეს ფაფის ბუნეკიერის ჩუსეის საბუთ კარისაგის დაკარგის ეტაპის დადგენა;

4. ეთიოპიაც V (შაჩნეფის) ქარიგი, პატრიოტული პოეტურობის დასაბუთება, მისი ანტიირანული პოლიტიკისა და ბურჭეთაან ომების ბასაბუთება დასაბუთება;

5. ეთიოპიაც V ჩუსეთან დამოკიდებულების ანალიზის გაჩენა და ალექსანდრე კარის ბუნის გეგმა-პროგნოზის შეფარვა ერეკეი დასაბუთება;

6. ბიერეი XI პატრიოტული პოეტურობის დასაბუთება და მისი კონფიდენციალურ გამოდიდების ესაუბრების ჩვენება;

7. ბიერეის ბუნე ბაგრეის პირველი ელჩობის დღემდე ატარებული მარცხი 1669 წლის ნაცვლად 1667 წლის დადგენა;

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მეორე ელჩობის თარიღად -1660 წლისა და მესამე ელჩობის თარიღად კი, რომელიც ცნობილია, 1677 წლის დაუფლებად;

8. ნესტორ ჟორდანიას კოლექციაში თბილისელი ეკლესიის V გაცხარებულებია ბაღდადში მოკვდა, იქნის მიზეზის რომელიც ფურუფალან ეკლესიის პოლიტიკური კაბინეტის სიმბოლური კანონმდებლობის დასაბუთება;

9. ისინა იმ მიზეზისა, რომლებიც ამა და იმ ადგილზე მუსიკოვეაში ან ადგილია რუსეთს საბუღებას ფიზიჩინა საქართველისაკენ რეალური დამარცხებას ფულია, სამოვარი ძალი, ოელისიანებია და სხვ.).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გამოყენებული ლიტერატურა

და წყაროები

კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, თხზულებანი
ტ. 3, 16, 21, 22.

კ. მარქსი, საიდუმლო დიპლომატია... (ინგლ. 1899)

ვ.ი. ლენინი, თხზულებანი, ტ. 3 (მეორე გამ.)

ი.ბ. სტალინი, თხზულებანი, ტ: 1.

ი.ბ. სტალინი, ენგელსის სტატიაზე "რუსეთის ტარიბ-
ის საკარეო პოლიტიკა" (ჟურ. "პარტიული
მშენებლობა".

x x x

1. ბ. ალექსიშვილი, რუსეთ-საქართველოს ისტორიული
ურთიერთობის საკითხისათვის, თბილისი, 1956.

2. ნ. ასათიანი, "ორი ენიშები რუსეთ-საქართველოს
პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიიან". საქართველოს
სსრ მინისტრთა საბჭოს უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების საუნივერსიტეტო კომიტეტის სამეცნიერო-ტექნიკური და სასწავლო მეთოდური საბჭოს ისტორიის სექციის სამეცნიერო სესიის მოხსენებები. თბილისი, 1965.

3. ნ. ასათიანი, "პავლე ალეპოელის "საქართველოს
ისტორიაში" და რუსეთ-საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი". ისტ. და პედაგოგიკურ
ინსტიტუტის ისტორიის კათედრების გაერთიანებული სამეცნიერო სესიის მოხსენებები. თბილისი, 1965.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

4. ბ ა ვ ი ნ ი შ ვ ი ლ ი ბ ა გ რ ა ტ , ახალი მოთხრობა, თბილისი, 1941.

5. ბ ა ვ ი ნ ი შ ვ ი ლ ი დ ა ვ ი თ , ახალი ისტორია, თბილისი, 1941.

6. ბ ა ვ ი ნ ი შ ვ ი ლ ი ვ ა ხ ტ ა ნ გ , ისტორიებრი ალბერა, თბილისი, 1914.

7. ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი , რუსეთ საქართველოს ურიერთობის ისტორიიან XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე, მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ. I, 1944.

8. მ ი ხ ი ვ ე , XVIII ს. საქართველოს ისტორიიან (საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. II).

9. მ ი ხ ი ვ ე , საქართველოს XVIII საუკუნეში (საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. II).

10. მ ი ხ ი ვ ე , ეკუუფის ბრიგრაფიისათვის (საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. IV).

11. მ ი ხ ი ვ ე , ქართული ფეოდალური ბეგრების პაგრიარქი, (ეროვნული ძალა, ტ. XIII, 1943).

12. მ ი ხ ი ვ ე , საქართველოს რუსეთან ურთიერთების ისტორიული ბრძანებლობისათვის (ჟურნ. "მ ნ ა ვ ი ბ ი", № 6, 1954).

13. მ ი ხ ი ვ ე , რეცენზია ი. ციბაძის ნაშრომზე "ძველი რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიიან (X-XVI სს.)" ("მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის", ნაკ. 29, 1951).

14. მ ი ხ ი ვ ე , ალისუელი ქალების წარსულიან (ბიბლიოთეკა "ინ ო ბ ი ლ ე ვ ე ნ", თბილისი, 1953).

15. მ. ბ რ ი ს , ისტორიული ბეთხილება რუსეთ-საქართველოს ბეჭდა ურიერთობისა (ჟურნ. "ბ ი ბ ლ ი ო ნ", 1866, №№ 1, 2, 3, 4).

16. ე. ბ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი , ხელთან საბა ირბეულიანი ბრეგრიდიპლომები...

17. მ ი ხ ი ვ ე , ქართული დიპლომატიის ისტორიიან, (მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ. 31, 1954).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

18. ✓ ლ. ბერიძე, ნაწილები საქართველოს ისტორიიდან, ტ.II, თბილისი, 1965.

19. ვ. ფინაძე, ნიკო ნიკოლაძის ისტორიული მეცნიერებანი, თბილისი, 19

20. ვ. ფინდრეა, ეკონომიკა მეექვსის ეროვნული საქართველოს პოლიტიკურში ისტორიიან (1712-1745) ("მნათობი", ტ.3, 1953).

21. მ. ბ. ბ. ბ., ზუსეა საქართველოს დამპყრობლებზე ისტორიული ტრაქტატები, (ერეკლეული "ეკლესიის ისტორიის საკითხები", თბ., 1965).

22. ✓ ზ. ფუთურაძე, დასავლეთ საქართველო XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, თბ., 1957.

23. მ. ბ. ბ. ბ., 1783 წლის მოგონებანი ტრაქტატი, (ი. ციბულაძის წიგნის გამო), (მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ.33, 1960).

24. ბ. ბ ე ლ ბ ი ნ ი ძ ე, ქართული ეპიტომაები ბოდიან ტეტრიკონი, (ტფილ. "ნასყიდი" # 12, 1965).

25. ნ. კ ა ნ ტ ე ლ ა ძ ე, ქართული საეკლესიო მწერლობა, თბ. 1966.

26. ლ. კ ა ტ ა ნ ა ძ ე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1950.

27. ი. კ ა ტ ა ბ ა ძ ე, ქართული ისტორიოგრაფიის საკითხები, თბილისი, 1962.

28. ლ. კ ე ფ ხ ი ა ნ ი ძ ე, "ასი წლის იუბილეს გამო" ("ბ ე ნ ძ ი ლ ა", # 1, 1901).

29. ა. კ ი ტ ა ბ ა ძ ე, საქართველოს ისტორია (XIX ს.), ტ.I, თბილისი, 1954.

30. ✓ ლ. ლ ო ბ ა ნ ი ძ ე, ტაბაკოლოგები და ეროვნული, თბილისი, 1958 წ.

31. ვ. ფ ა ტ ა ბ ა ძ ე, 1768-1774 წწ. ზუსეა-თურქეთის ომი და საქართველო, 1953.

32. მ. ბ. ბ. ბ., XVIII საუკუნის I ნახევრის ზუსეა-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, (ტფილ. "ბ ნ ა ბ ი" # 8, 1966 წ.)

33. ბ. ჯაფარიძე, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიისათვის (XVIII ს. პირველი მეოთხედი), თბილისი, 1960 წ.

34. მ. ბ ი ხ ი ვ ე, 1725-1735 წლების რუსეთ-ბურქეთის ურიერთობის ისტორიიდან (საქ.სსრ მეცნ.აკად. სამ. მეცნ."მ ო ა ბ ე", № 6, 1963).

35. მ ი ხ ი ვ ე, ვაჟანგ მეექვსის პოლიტიკური მიზეზები 1725-1735 წლებში (ეკონ."ი ბ ე ი ", № 5,6, 1964).

36. მ ი ხ ი ვ ე, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიის საკითხები აკადემიკოს ნ. ბერძენიშვილის შრომებში, ეკონ."ბ ა ბ ნ ე", № 6, 1964).

37. მ ი ხ ი ვ ე, რუსეთში ქარაფ-ალეფის 1752 წლის ელჩობის საკითხისათვის, ეკონ."ბ ა ბ ნ ი ა ს ბ ა ს ტ ი ა ნ ი", № 2, 1967).

38. ბ. ჩ ა ფ ლ ი ნ ი, იდეა ერთიანობა, თბილისი, 1966.

39. ა. ს ა ბ ა ხ ი ნ ი ვ ი ლ ი, რუსეთ დესპანები XVII საუკუნეში, ეკონ." ჯ ე ჯ ი ლ ი", 1905, №№ 5, 6, 7).

40. ნ. ხ ი ხ ი ნ ი ა, ეფემერული ბანის დასაბამი საქართველოს ისტორიიდან, თბილისი, 1966.

41. ალ. ფ ი ნ ფ ა ნ ა ი ვ ი ლ ი, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიიდან თბილისი, 1955 წ.

42. ბ. ფ ა ფ ა ნ ა ძ ე, ირანი სპასალარი ნიუანდ ხან სალაძე, (" კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები", თბილისი, 1966).

43. ი. ბ ი ნ ბ ა ძ ე, ძიებანი, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის ისტორიიდან (X-XVI სს.) თბილისი, 1956.

44. მ ი ხ ი ვ ე, 1783 წლის ფალავანდიანი ფრანფალი, თბილისი, 1960.

45. მ ი ხ ი ვ ე, რუსეთ-საქართველოს ურიერთობის წარსულიდან, (საქ.სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის მ ო ნ ი ბ ე ბ ი, ტ. I, 1955)

46. მ ი ხ ი ვ ე, ალაბასტ თბილელის და სიბინ ბალაშვილის ელჩობა რუსეთში ("საისტორიო მოამბე", № 1, 1952).

47. ი. ბ ი ნ ბ ა ძ ე , კაპიტან ივან ფუსანოვის მოგონებები ნაკლები საქართველოდან (1754-1756) , (ფუ ბ ი ნ ბ ე ბ ი , ტ.XXVII, 1946 წ.

48. ბ ი ს ი ვ ე , მასალები ეროვნულისა და საქართველოს ურიერეოების ისტორიისათვის, ბ., 1966.

49. ✓ ბ ი ს ი ვ ე , ვასილ გაბაშვილი და ანტონ ხუსაინოვის ფასეული საქართველოს შესახებ, ბ., 1963 წ.

50. ✓ ნ. ბ ი ვ ე ე ბ ა ძ ე , ბისერიონ-ბისერიონ ოსეთისა და საქართველოს შორის 1492-დან 1664 წლამდე ("ბ ა ა ი ბ ი ", 1871, №5, 6).

51. ა. ყ ა ვ ყ ა ვ ა ძ ე , ბიბლიოგრაფია, ი.ბერიძეშვილის რედაქციით, ბ., 1940 წ.

52. ა. ყ ე ნ ი ა , ნაბეჭდი დოკუმენტები (საქართველო-საფრანგეთის ურიერეობა) გაზ. "ი ბ ე ბ ", 1876, №43, 44, 46).

53. ნ. ხ ა ნ ბ ა ძ ე , ბაბი ბრისე, ბ., 1966 წ.

54. ალ. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი , ზეგე ინერეოისა სოფლიში II, ფ., 1910 წ.

55. ბ ი ს ი ვ ე , საქართველო XVII ს-ში (გაზ. "ი ვ ე ბ ი ", 1965 წ. № 39).

56. ბ. ხ ე ლ ვ ა ,ქარავან-ინანეული ურიერეოებიდან, ("ენიცერის ფიალა", V-VI, 1940).

57. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი , დიპლომატიური ურთიერთობა რუსეთისა და საქართველოს შორის XVIII საუკუნეში, ბ., 1919.

58. ბ ი ს ი ვ ე , საქართველოს ეკონომიური ისტორია, ფ., 1950 წ.

59. ივ. ჯავახიშვილი, ეკონომიური ისტორიის მასალები (ეუნდიკაები)

60. ვ. ჯაბუნია, ქართული ფეოდალური უფლებების ისტორიიან, თბილისი 1955 წ.

61. ✓ ს. ჯიქია, ეროვნული ერის ფეოდალური ისტორიიან ("ვეფხვისტყაოსნის ხალხთა ისტორიის საკითხები", თბილისი, 1966).

62. ✓ "ს ა ქ ა ო ვ ე ლ ო ს ი ს ტ ო რ ი ა", ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს რედაქციია, თბილისი, 1948 წ.

63. ✓ "ს ა ქ ა ო ვ ე ლ ო ს ი ს ტ ო რ ი ა", ნ. ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი ს რედაქციია, 1958 წ.

X

X X

64. А в а л о в, З. - Присоединение Грузии к России, СПБ. 1901

65. ✓ А л е к с и д з е, Л. - Взаимоотношения Грузии с Россией в XVI-XVII вв. (международно-правовое исследование), Труды ТГУ, 1968. т.94).

66. ✓ А н ч а б а д з е, З. -"Из истории средневековой Абхазии" (VI-XVII вв.).Сухум.1959.

67. ✓ Б е л о к у р о в, С. -"Сношения России с Кавказом", М. 1889.

68. Б е р ж е, А. - Присоединение Грузии к России.1890.

69. ✓ Б р о с с е, М. - Обзор сношении русских царей с грузинскими по русским документам. (Извл.из соч. М.Б р о с с е, "К а в к а з", 1846, № 48).

70. Д у б р о в и н, Н. - Закавказье от 1802 г.по 1806", СПб.1866 .

ЭЛМЭЗЭЛ
ЭЛЭЗЭЛМЭЛЭЗ

71. Георгий XII, последний царь Грузии и присоединение ее к России, СПб, 1897 .

72. Его же, 1802 год в Грузии (" Вестник Европы" за 1868 г.)

73. Его же, История войн и владычества русских на Кавказе", тт.1-VI,1871,1886-1888.

74. Поселиани, П. - Грузия под властью царей багратиони.

75. Карамзин, Н. - История государства Российского, 1842.

76. Захарадзе, Н. - Восстание в Имеретии 1818-20гг. (материалы по истории Грузии и Кавказа ,ч.II, 1942 .

77. Захарадзе, Ф. -Грузия в девятнадцатом столетии, Тбилиси,1938.

78. Месхия Н. и Цинцадзе Я., Из истории русско-грузинских взаимоотношений,Тбилиси, 1958.

79. Новичев, А.Д. ,История Турции, 1963.

80. Нуцубидзе, Ш., История грузинской философии, Тбилиси, 1960 г.

81. Орловская, Н., Грузия в литературах западной Европы XVII-XIX веков.Тбилиси,1965 г.

82. Пайчадзе, Г., Русско-грузинские отношения в 1725-1735 гг. Тбилиси,1965.

83. Его же, Русско-грузинские отношения в X-XIII вв, (в кн."Страницы из истории Грузии",Тбилиси, 1965).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

84. Пинчадзе, Г., Русско-грузинские отношения в период борьбы грузинского народа против иранских захватчиков в 1735-1747 гг.("Вестник" отд. общ. наук АН ГССР, № 3,1967).

85. Его же, К истории грузинской колонии в России, (Жур. "Литературная Грузия" № 8,1967).

86. Его же, Русско-грузинские политические отношения в первой половине XVIII века (Автореферат докторской диссертации,Тбилиси,1967).

87. Плосе,Ф., Исторический обзор дипломатических отношений между Российскими государями и грузинскими царями и владетелями (в кн. Н.Бросе, (Переписка...).

88. Покровский, М., Внешняя политика русского царизма (сб. статей 1914-1917 гг.),М.1918.

89. Его же, Дипломатия и война царской России в XIX столетии, М.1923 .

90. Его же, Выступление на первой конференции историков - марксистов в 1928 г., (в книге:"Труды первой всесоюзной конференции историков -марксистов,т.1,М.1930).

91. Полиевктов, М., К вопросу о сношениях Ростова Карамышского с Москвой,(обозрев отдел УУ-УI- 1940).

92. Его же, Экономические и политические разведки Московского государства XVII в. на Кавказе.

93. Его же, "Новые данные о Московских художниках XVI-XVII вв. в Грузии", 1941.

94. Его же, Из истории русского академического кавказоведения,XVIII в. (Известия АН СССР,VII,серия отделения общественных наук,1925).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

95. Полиевктов, М., (совместно с Зевакиным, Е.С.) К истории прикаспийского вопроса, Тифлис, 1958.

96. Его же, Европейские путешественники, XIII-XVII вв. по Кавказу, Тбилиси, 1935.

97. Смирнов, Н., Политика России на Кавказе XVI-XIX вв. 1958.

97. Соловьев, С. История России с древнейших времен, т.XIII, кн. VI.

98. Табагуа, И., "Грузинско-французские отношения во второй половине XVII в. и в первой четверти XVIII в., (Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Тбилиси, 1966).

99. Цагарели, А., "Грузия" (см. Энциклопедический словарь, т. IX, 01, 1893)

100. Хаханов, А., Столетняя годовщина присоединения Грузии к России (журн. "Вестник Европы", 1901, кн. 1).

101. Его же, Политическое и культурное состояние Грузии с XIII до XVII в. (журн. "На Кавказе).

102. Его же, Прошлое Грузии (по поводу столетия со дня ее присоединения к России).

102. Эсадзе, Б., Очерки сношения России с единоверной Грузией и прибытие русских в Иверию, 1899.

104. "Всемирная история, М., т.V, 1958.

105. "История дипломатии, М., т.1.1941, М., т.1, 1959.

106. "История Ирана с древнейших времен до конца 18 века".

107. "История СССР", под ред. Б.Грекова, М., т.1, 1948.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

108. K a r l M a r x, Secret diplomatic history of the eighteenth century, London, 1899.

x x x

109. W. A l l e n. A History of the Georgian Peopl. From the beging down to the Russian conquest in the ninetenth century, London, 1932.

110. D. L a n g. The Last jears of the Georgian Monarchy, 1658-1832.

111. M. L a s h a u r i. Curent Soviet Interpretations of XIX-XX Centry Georgian History /"Caucasian Review", № 3, 1956 /.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

წ ყ ა რ ო ე ბ ი

1. ✓ ა ნ ჩ ი ლ ი ა ნ ი , ალ.ბარამიძისა და ნ.ბერძენიშვილის რედაქციით.ბორჯომი, 1937.

2. ✓ ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი ა ნ ი ✓ ✓ ✓

9. ✓ ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და გურია ოდიშის სამოკავშირეოსა. შ.ბ ურ ჯ ა ნ ა ძ ი ს რედაქციით, წ.I, 1959.

10. ✓ ჯ ა ვ ა ხ ა ძ ე, ს., დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო სამეფოები, I, II, 1925.

11. ✓ ბ ი ს ი ვ ე. მასალები დასავლეთ საქართველოს სოციალური და ეკონომიური ისტორიისათვის. ("საისტორიო კრებული", წ.I, III, ბიბლიოთ, 1928).

12. ✓ ბ ა ქ ა რ ა ძ ე, ვ., ჩანაწერები ალეფურან I შოლაქარაულებისა მოსკოვში 1658 წელს, (ძველ შრომები, ტ.113, 1965).

13. ✓ ჯ ა ი ქ ა ძ ე, ბ., მასალები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის (1652-1658), ("საისტორიო მოამბე", ტ.XIX-XX).

14. ✓ "ჯ ა ნ ი ე ლ ის ქ რ ო ნ ი კ ა". ... ქ ი ქ ი ნ ა ძ ი ს რედაქციით, 1903.

15. ✓ ქ ი რ ა ნ ი ა, ი. ქრონიკები, ტ.II, 1897.

16. ✓ სტოლნიკი ფ ი ლ ი ბ ა ნ ო ვ ი ს და ეიაკი ი ე ვ ლ ე ვ ი ს ელჩობა იმერეთში, 1650-1652. (ბ. ბ ი ლ ი ე ვ ქ ვ ი ვ ი ს შესაბამი წერილი, ბიბლიოთ, 1926).

17. ✓ ფ ე ბ ა ნ ი, შაჰნაზარიანი, ბ. ლეონიძისა და ს. ციტელაშვილის რედაქციით, ბიბლიოთ, 1935.

18. ✓ ფ ა ფ უ ნ ი ძ ე, ვ., ბოჭალელ ბაჭრის ცნობები საქართველოს შესახებ, (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ.30, 1954).

19. ✓ ბერძენიშვილი, ნ., მოგზაურობა. 1935

20. ✓ ბოდენ, ბ., იხ. "ქართული ფილოლოგია", II, 1954.

21. Броссе, М. Переписка на иностранных языках грузинских царей с российскими государями, СПб. 1861.

22. ✓ Жузе, П., Грузия в 17 столетии по изображению патриота Макария, Казань, 1905.

23. Материалы по истории грузино-русских взаимоотношений, (Документы к печати подготовил и предисловием снабдил И.Полиевктов. Тбилиси, 1937).

24. О России в царствование Алексея Михайловича, сочинение Григория Котошихина, СПб, 1906.

25. Цагарели, А., Сношения России с Кавказом в XVI-XVII вв. СПб, 1891.

26. Цагарели, А., Грамоты и другие исторические документы относящиеся до Грузии, т.1, СПб, 1891, т.II, вып.1, СПб.1896, т.II, вып.II, СПб, 1905.

27. Сборник " К изучению истории", 1937.

28. Hanwai. Beschreibung seiner Reisen... Hamburg und Leipzig, 1754.

Архивы

1. ЦГАДА, ф.110, дела грузинские

2. ЦГИА, Личный архив Михаила Николаевича Полиевктова.